

FİNANS - POLİTİK &

EKONOMİK YORUMLAR

MART 2004 • YIL 41 • SAYI 480 • 5.000.000.- LİRA

www.ekonomikyorumlar.com

*Mali Piyasalar Kurumsal Açıdan
Nasıl Yeniden Yapılanmalı?*

Ali İhsan KARACAN

*Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden
Yapılandırma ve Düzenlemeler*

Dr. Oğuz YILDIRIM

Büyüme ve Enflasyon İlişkisinin Analizi

Ahmet Ozan ERDOĞAN

*Güçlü Bir Avrupa Birliği'nin Tek Şartı:
Türkiye'nin Tam Üyeliği*

**Yrd. Doç. Dr. Ramazan GÖKBUNAR
Serkan CURA**

Enflasyon Düzeltmesi Yasa Tasarısı

Mesut ZALOĞLU

*Ekonomilerde Mali Liberasyon ve Devlet
Müdahaleciliğinin Planlamaya Bakışı;
Kaynakların Optimum Dağılımı*

Dr. Şevket SAYILGAN

*AB'nin Finansal Açıdan
Türkiye'ye Yönelik Hibe Faaliyeti*

Yrd. Doç. Dr. Mevlüdiye ŞİMŞEK

*Türkiye'deki Yatırım Fonları
Performanslarının Tutarlılığının İncelenmesi*

**Prof. Dr. Serpil CANBAŞ
Serkan Yılmaz KANDIR**

Efsaneler
asla
ölmez.

Sadece şekil değiştirir.Yeni Golf.

Daha güvenli, daha tutumlu, daha konforlu. Daha geniş, daha uzun, daha yüksek... Performansı dersiniz çok daha üstün. Efsanenin yeni yorumu Yeni Golf'te sizi etkileyecek daha çok özellik var. Yakından görmek isterseniz hemen bir Volkswagen Yetkili Satıcısına uğrayın.

Yeni Golf

Otomobil aşkına

Medina Turgal DDB

FINANS - POLİTİK & EKONOMİK YORUMLAR

http://www.ekonomikyorumlar.com

e-mail:ekonomikyorumlar@ekonomikyorumlar.com

MART 2004 • YIL: 41 • SAYI: 480 • 5.000.000.- LİRA (KDV DAHİL)

**Ekonomik Mali Yayınlar San. Ve Tic. A.Ş. Adına
İmtiyaz Sahibi
DR. NESRİN NAS**

**Genel Yayın Yönetmeni
PINAR TÜRENÇ**

**Yazı İşleri Müdürü
MUSTAFA BARIŞ**

**Danışma Kurulu Başkanı
ALİ İHSAN KARACAN**

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat □ Dr. Öztin Akgüç □ Prof. Dr. Erdoğan Alkin □ Prof. Dr. Mehmet Altan □ Tefvik Altınok □ Yılmaz Argüden □ Beyhan Aslan □ Uğur Bayar □ Afa Boran □ Prof. Dr. Ünal Bozkurt □ Yavuz Canevi □ Ege Cansen □ Dr. Doğan Cansızlar □ Bülend Çorapçı □ Necdet Durakbaşa □ A. Aydın Dündar □ Dr. A. Mahfi Eğilmez □ Orhan Emirdağ □ Gazi Erçel □ Dr. Zeynel Abidin Erdem □ Meral Gezgin Eriş □ Dr. Deniz Gökçe □ Prof. Dr. Cumhuriyet Ferman □ Zeki Gündüz □ Prof. Dr. Seyfettin Gürsel □ M. Akif Hamzaçebi □ Avni Hedili □ Erhan Işıl □ Prof. Dr. Haluk A. Kabaalioglu □ Ali İhsan Karacan □ Kemal Kurdaş □ Korhan Kurdoğlu □ Adnan Nas □ Ergin Neng □ Sezai Onaral □ Prof. Dr. Suat Oktar □ Tuncay Özilhan □ Ersin Özince □ Ertuğrul İhsan Özol □ Prof. Dr. Merih Paya □ Adnan Polat □ M. Faruk Sabuncu □ Prof. Dr. Hülya Talu □ Prof. Dr. M. Şükrü Tekbaş □ Dr. Ali Tekin □ Dr. Turgut Telman □ Yaman Törüner □ Cihan Turper □ Doç. Dr. Ali Ulusoy □ Ahmet Yüzbaşıoğlu □ Prof. Dr. T. Güngör Uras

Yazı Kurulu

Dr. Öztin Akgüç □ Prof. Dr. Erdoğan Alkin □ Zeki Gündüz □ Prof. Dr. Seyfettin Gürsel □ Adnan Nas □ Prof. Dr. Merih Paya □ Prof. Dr. T. Güngör Uras

BU SAYIDA

Okurlara Mektup Enflasyon Nihayet Tek Haneli Ama Riskler Kontrol Dışı	3
ALİ İHSAN KARACAN Mali Piyasalar Kurumsal Açından Nasıl Yeniden Yapılanmalı?	5
YRD. DOÇ. DR. RAMAZAN GÖKBUNAR SERKAN CURA Güçlü Bir Avrupa Birliği'nin Tek Şartı: Türkiye'nin Tam Üyeligi	22
DR. OĞUZ YILDIRIM Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma ve Düzenlemeler	39
AHMET OZAN ERDOĞAN Büyüme ve Enflasyon İlişkisinin Analizi	51
PROF. DR. SERPİL CANBAŞ SERKAN YILMAZ KANDIR Türkiye'deki Yatırım Fonları Performanslarının Tutarlılığının İncelenmesi	64
DR. ŞEVKET SAYILGAN Ekonomilerde Mali Liberasyon ve Devlet Müdahaleciliğinin Planlamaya Bakışı; Kaynakların Optimum Dağılımı	72
YRD. DOÇ. DR. MEVLÜDİYE ŞİMŞEK Avrupa Birliği'nin Finansal Açından Türkiye'ye Yönelik Hibe Faaliyeti ve Bir Karşılaştırma	84
MESUT ZALOĞLU Enflasyon Düzeltmesi Yasa Tasarısı	92
Rakamların Dili Ekonomik Göstergeler	95

İdare Yeri: Binbirdirek Mah. Suterazisi Sokak. No:6/2; 34400 Sultanahmet - İSTANBUL ☎ **Tel:** (0212) 518 17 32 - 516 11 45 ☎ **Faks:** (0212) 518 66 43 ☎ **http://** www.ekonomikyorumlar.com ☎ **e-mail:** ekonomikyorumlar@ekonomikyorumlar.com ☎ **Açıklama:** Dergideki yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir. Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler, yazarlarına aittir. Yayınlanacak yazılar hakem denetiminden geçer. Yayınlamak amacıyla gönderilen yazıların iki nüsha olarak (mümkünse bilgisayar disketi ve bir resim ile birlikte) ulaştırılmasını rica ederiz. ☎ **2004 Yılı Abone Bedeli (KDV Dahil):** 60.000.000.-TL. ☎ **Öğrencilere:** 42.000.000.-TL. ☎ **Banka Hesap Numaraları (İstanbul):** Akbank Nuruosmaniye Şubesi Hesap No: 35875-4, Garanti Bankası Nuruosmaniye Şubesi Hesap No: 6299897, İş Bankası Çağaloğlu Şubesi Hesap No: 530979, Yapı Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi Hesap No: 1035572-7 ☎ **Kapak - Sayfa Tasarımı ve Dizgi:** Ekonomik Yorumlar ☎ **Baskı ve Cilt:** Kurtiş Matbaacılık, Tel: (0212) 518 11 28 ☎ **Baskı Tarihi:** 8 Mart 2004 ☎ **Genel Dağıtım:** DPP ve Dünya Süper Dağıtım

Dergiden

OKURLARA MEKTUP

Enflasyon Nihayet Tek Haneli Ama Riskler Kontrol Dışı

Sevgili Okurlar,

Enflasyon sarmalının kırılmasında psikolojik bir dönüm noktası olarak aylardır beklenen tek haneli yıllık enflasyon oranı nihayet yakalandı. Şubat ayı gerçekleşmesi TEFE'de % 1.64, TÜFE'de % 0.55 düzeyleriyle yıllık enflasyonu TEFE'de % 9.14'e, TÜFE'de % 14.28'e çekti. TEFE'deki nispi aylık yüksekliğin tarım fiyatlarından, TÜFE'deki nispi aylık düşüklüğün de mevsimlik indirimlerden kaynaklandığı anlaşılıyor. Bu arada tarım ve diğer bazı alt sektörlerde yıllık % 50'yi aşan oranların bulunduğunu not etmek gerek. 28 yıl aradan sonra ilk defa tek haneli yıllık enflasyon ile tanışmamızı, gerçekten moral veren bir göstere olarak tespit ediyoruz.

Ancak hemen belirtelim ki, son bir yıldır yaşadığımız ve kuşkusuz ferahlatıcı olan bütün bu gelişmeler, maalesef sorunların çözüldüğünü göstermiyor ama ekonomide beklentilerin ne kadar önemli olduğunu çarpıcı bir biçimde kanıtıyor. Gerçekten, 2001 yılında başlatılan IMF destekli istikrar programından sapılmaması, tek partili hükümetin getirdiği görece siyasal istikrar ile birleşince ve hele bu durum, dolar ve euro açısından uluslararası konjonktürün sunduğu çok önemli fırsatlarla bütünleşince son otuz yıldaki en olumlu konjonktür şartları ortaya çıktı. Bu da Türkiye'nin ekonomik sorunlarıyla baş etme gücünün arttığı yönünde beklentileri çok olumlu etkiledi.

Ne var ki; borç büyüklüğü, işsizlik, yatırım, v.b. temel ekonomik dengelerindeki olumsuz durum olanca ciddiyetiyle sürüyor ve hatta bazı alanlarda kötüleşme belirtileri gösteriyor. Üstelik iyimser beklentilerin önemlice bir bölümü, henüz gerçekleşmemiş fakat bizden çok uluslararası karar mekanizmalarında sonuçlanacak Kıbrıs ve AB gibi siyasal parametreler ile ilgili ve şimdiden satın alınmış durumda.

Öte yandan uluslararası ekonomik konjonktür de, ABD ve diğer büyük ekonomik ülkelerdeki siyasal ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak ciddi değişikliklere uğrayabilir.

Dış faktörlere karşı ekonomimizin savunma mekanizmalarının çok yetersiz olduğu açık, henüz temel dengelerimizin durumu beklentilerdeki iyimserliği karşılamaktan uzak olduğuna göre...

Ayrıca yaklaşan yerel seçimlerin yol açacağı harcama eğilimleri ve hükümetin aşırı güvenin verdiği bir rehavet içine girme belirtileri vermesi, kendi kontrolümüzdeki alanda da riskler bulunduğunu gösteriyor.

Kısaca, temel dengelerde henüz kalıcı nitelikte bir düzelme sağlanamamışken, biraz da dozu kaçırılmış şekilde iyimserleşen beklentilerde iç ve/veya dış konjonktür nedeniyle ortaya çıkabilecek bozulmalar, önümüzdeki en önemli risk. Beklentilerdeki düzelme, şimdiye kadar ancak kısa vadeli portföy yatırımlarına yetecek güveni sağlayabilirdi. Unutmamak gerekir ki uzun vadeli kaynak artışı ve hele sabit sermaye girişi, temel dengelerde de kalıcı iyileşmeler bekler. Bunu sağlamak bir yana, bir de beklentiler ters dönerse Türkiye bu ciddi fırsatı kaçırma riskiyle yüz yüze gelebilir. İşin şakaya gelir tarafı yok.

Dileğimiz, hükümetin mevcut düzelmelerin içeride diğer siyasetçilerin hataları ve halkın siyasi istikrar özleminden, dışarıda da uygun uluslararası konjonktürden kaynaklandığını görerek, bundan sonra işin büyük ölçüde kendi performansına ve risk yönetimiindeki başarısına bağlı olduğunu kabul etmesi ve ona göre davranmasıdır.

Bu sayıda Türkiye'nin temel dengeleri, yapısal reformlar ve AB ile ilgili değerli uzman ve akademisyen görüşlerini sunuyoruz.

Saygılarımızla,

Finans – Politik & Ekonomik Yorumlar

Bir Görüş

ALİ İHSAN KARACAN

Mali Piyasalar Kurumsal Açından Nasıl Yeniden Yapılanmalı ? (II)

27 Haziran 2003 tarihli DÜNYA Gazetesinde "Mali Piyasalar Kurumsal Açından Nasıl Yeniden Yapılanmalı"? başlığını taşıyan yazım ile mali piyasaların düzenleme ve denetimi ile ilgili olarak benim için kısa, gazete için çok uzun sayılabilecek bir giriş yazısı ile konuyu bir ufuk turu biçiminde ele almıştım. Bu konuyu 6 ya da 8 yazıdan oluşan bir dizi olarak düşünmüştüm. Bugün konuya ilişki ikinci yazımı yayınlıyorum. Söz konusu yazımın sonuç bölümünde de önerdiğim kurumsal yapının hukuksal yapının yenilenmesi ile olası olduğunu belirterek iki ana kademedeki oluşan bir "yol haritası" vermiştim.

Bu yol haritasının ilk yapılacak işinin ise "Mali Piyasalar Kurulu"nun kurulmasını sağlayacak bir yasanın çıkarılması olduğunu belirterek şunları yazmıştım; "Bu yasa ile yeni bir anlayış ve yaklaşım, yepyeni bir özerk kurum kurulmalıdır. Bu yasa ile MPK kurulduktan ve örgütlenmesini tamamladıktan sonra diğer aşamalara geçilmelidir. Bu aşamada MPK iyi dizayn edilip iyi örgütlenmedikçe diğer aşamaların başarı şansı yoktur".

Bugün temcit pilavı gibi yinelediğim MPK konusunu biraz daha ayrıntılı olarak ele alacağım.

I- Giriş

MPK'nun kuruluşu sırasında dikkate alınması gereken temel noktaları 27 Haziran 2003 tarihli yazımda işlediğim için burada ayrıca ele almayacağım. Söz konusu yazımda ülkemizdeki yapılanmada kurumları esas alan yaklaşım ile piyasaları esas alan iki temel yaklaşım karma biçimde uygulanmakta olduğunu belirterek şu yargımı yinelemiştim: "Halbuki dünyada kurumları esas alan

düzenleme/denetleme modeli eskimiştir. Bunun yerini son 10 yılda piyasaları esas alan yaklaşım almıştır. Hatta yakınlarda bu yaklaşımın yerini de hizmetleri esas alan yaklaşım almaya başlamıştır. Düzenleme ve denetlemenin kurumsal yapısını eskiten ve bütün dünyada değişmeye zorlayan da piyasalardaki gelişmelerdir. Bu yaklaşım değişiminin sonucu ise düzenleyici ve denetleyici

kurumlarda konsolidasyonun hızlanmasıdır”.

Mali piyasaların düzenleme ve denetim işlevi “Mali Piyasalar Kurulu” (MPK) adı altında kurulacak olan özerk bir “Super Regulator” kuruma verilmeli ve bu amaçla BDDK, SPK birleştirilmeli ve Hazine Müsteşarlığının sigortacılık ve diğer mali kurumlarla/piyasalarla ilgili yetki ve görevleri buraya devredilmelidir. Dünyada bu tür bir yapılanma konusunda güçlü bir eğilim var. İngiltere, Almanya, Japonya, Avustralya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Hollanda, Norveç, İsveç gibi gelişmiş ülkelerin yanı sıra Bulgaristan, Şili, Macaristan, Kore, Meksika, Güney Afrika gibi yükselen ekonomilerde de bu eğilim sürüyor.

MPK kurulmasının gereğini ilk kez Karacan (1996) da ele almıştım. Bu konuyu daha önce çeşitli kereler yinedeğim ve ayrıntılı olarak tartıştığım için de yeniden ele almak istemiyordum. Ancak bir yandan “statükonun tiranlığı” denilen durumunu koruma içgüdüsünün dışı vurumunun ve diğer yandan da dünyada neler olup bittiğini ve nereye doğru gidildiğini kavrayamamanın bir sonucu olduğuna inandığım bazı itirazlar var. Hem bu itirazları karşılamak hem de yazın ile uygulamadaki gelişmeleri de aktarmak amacıyla konuyu yeniden bir başka yazımda ele alacağım. Bu konuda giderek zenginleşen bir yazın var ve bu yazından önemli bulduğum bu çalışmaları ilgilenmek isteyenlere yardımcı olmak amacıyla yazımın sonunda kaynaklarda verdim. Ancak yapılan iki itiraza burada kısaca değinmek istiyorum.

Birinci itiraz ABD de böylesi bir konsolidasyon eğiliminin olmadığı söyleniyor. Bu yönde ABD’de yapılan çalışmaların tarihi sanılanın aksine bir hayli eski ve buna Karacan (1996, s.138 v.d.)’da değindim. Ayrıca Markham (2002) bu konuyu ayrıntılı bir biçimde ele alıyor. ABD’nin siyasal sisteminden kaynaklanan engeller bu konuyu güçleştiren en temel etken. Kaldı ki, ABD’nin ko-

numu bizde otoritelerin birleştirilmemesi için iyi bir örnek değil.

İkinci itiraz, birleştirmenin bürokrasiyi artırtabileceği kaygısıdır. Elbetteki birleştirme tek amaç değil. Bu kurumlar alt alta yazılıp toplanmamalı; sistem, bakış açısı, araçlar, yöntemler ve yaklaşımlar değişmeli. Yoksa birleşmiş bir örgütten beklenen yararlar sağlanamaz. Kaldı ki, küçük bir örgüt bile yaklaşımları nedeniyle de bürokrasiyi artırabilir. Bir örgütün büyük ve daha geniş alanda yetkili olması ile daha katı bürokrasiye sahip olması arasında zorunlu bir korelasyon yok. Temel sorun bir örgütün nasıl yönetildiğidir.

II - Neden Mali Sektörde Düzenleme ve Denetim Modeli Yenilenmeli?

Bu sorunun yanıtları açık ve net. (i) Mevcut Düzenleme ve Denetim Modeli Başarısız olmuştur. Başarısızlığı için başka kriter aramaya gerek yok. Eğer bir ülkede 3 yıllık bir sürede 20’nin üzerinde banka bir başka deyişle özel bankaların yarısından fazlası başarısız olmuş ve bu nedenle TMSF’ye devredilmiş ise; bankacılık sistemindeki toplumsal maliyetler 40 milyar doları aşmış ise o ülkede bankacılığın düzenleme ve denetim modelinin başarılı olduğu ve hem kurumsal açıdan hem de kullandığı araçlar/sorunlara yaklaşım/sorunlara çözüm üretimi açısından doğru, yeterli, başarılı ve iyi olduğu söylenemez.

(ii) Mali sektörün düzenleme ve denetimi over-regulation diye nitelenen aşırı ve gereksiz boyutta ve ayrıntıda; piyasa-yaklaşım oluştuktan çok aşırı devletçi, müdahaleci, aşırı ve gereksiz yetkilerle donatılmış; risk almayı ve yenilik yapmayı ve yaratıcılığı özendirerek yerine risk almamayı ve tutuculuğu ödüllendiren; piyasa esaslı ve birbirini kontrol eden denetim mekanizmaları yerine teftiş esaslı denetime dayanan; nedenleri değiştirmek yerine sonuçlara odaklanan; geleceği yaratmak yerine geçmişi sorgulamaya yoğunlaşmış; proaktif olmak yerine reaktif olmayı yeğleyen bir model niteliklerini taşıyor. Bu nedenle de modelin baştan aşağı değiş-

mesi; sadece değişmekle kalmayıp ters-yüz edilip sadece kurumsal yapının değil bakış açılarının, yaklaşımların, araçların ve hatta kişilerin kafa yapısının toptan değişmesi gerek.

(iii) Mevcut düzenleyici ve denetleyici sistem tabulara dayanıyor. Türk aydınları nasıl Güney Doğu ve Kürt sorununu tartışmıyorsa mali sektörün sorunlarının tartışılması da adeta olanaksız hale geldi. Mali sektördeki kurumlar, meslek örgütleri ve deneyimli kişiler mali sektörün temel sorunlarını korkudan ve kaygıdan uzak bir şekilde dile getiremiyor, sorunlara çözümler öneremiyor. Konuşanlar da genelde bürokratik otoritelere bağlılık mesajları iletebiliyorlar. Medya da iş ilişkileri nedeniyle çok farklı durumda değil.

(iv) Türkiye İmar Bankası olayı da modelin yenilenme gereğini maliyetli bir biçimde yeniden ortaya koymuştur.

Bu nedenlerle mali sektörün düzenleme ve denetim modeli baştan sona değişmeli. Bu değişime başlamanın ilk ayağı da belirttiğim gibi kurumsal yapıyı yenilemek olmalı ve bunu diğer aşamalar izlemeli.

III - Mali Sektörde Düzenleme ve Denetim Modeli Nasıl Yenilenmeli?

Yukarıda izlenmesi gereken yol haritasının ilk yapılacak işin "Mali Piyasalar Kurulu"nun kurulmasını sağlayacak bir yasanın çıkarılması olduğunu belirtmiştim. Burada bir "yasa taslağı önerisinde bulunmak istiyorum.

Bu yasa taslağının bazı kritik özellikleri var.

a) Bu yasa taslağında BDDK, SPK ve Hazine Müsteşarlığının sigortacılık, bireysel emeklilik ve diğer mali kurumlarla/piyasalarla ilgili yetki ve görevleri Mali Piyasalar Kurulu adıyla kurulan yeni bir düzenleyici ve denetleyici otoriteye devredilmektedir. Ayrıca banka ve sigorta şirketlerinin özel emeklilik sandıkları ile ilgili olarak düzenleme yapma yetkisi de MPK'na verilmektedir.

b) Atamada Başbakan tarafından önerilen üyelerin Bakanlar Kurulunca atanması yöntemi yeğlenmiştir. Değişik özel ve kamu kurumlarından temsilci gösterilmesi yolu hem son derece yanlıştır hem de özerk kurumlar kavramının temel felsefesine uygun değildir.

c) Görev ve yetkilerde ilke olarak ilgili yasalara atıf yapma yolu seçilmiştir. İzleyen aşamada bu kanunlarda yapılacak değişikliklerle sistem yenilenecektir.

d) MPK'nun özerkliği hem korunmakta hem de iyileştirilmektedir. Ayrıca bu kurumun hesap verebilirliği de geliştirilmiştir. Diğer yandan bu kurumun kamuyu bilgilendirme yükümlülüğü de açıkça düzenlenmiştir. Açıklanması gereken bilgiler sırrı dışına çıkarılarak mali sektörde şeffaflığın artırılması amaçlanmıştır.

e) Özerk kurumlarda gereksiz ve yanlış olarak yaratılan Kurum/Kurul ayırımı da korunmuştur. Bu ayırımın yanlış olduğu kanısındayım. Ancak bu yaygın yaklaşımın şimdilik değişmesi zor görünüyor.

f) En kritik konulardan birisi değişik kurumlardaki uzmanlık kadrolarının nasıl MPK çatısı altında bir araya getirilecekleridir. Burada ikili bir yol var. Birincisi yeminli murakıp, SPK Uzmanı, Sigorta uzmanı ve aktüer kadro ve görevlerinin ve ayırımının korunmasıdır. İkinci yaklaşım bu ayırımın kaldırılarak tek bir Mali Piyasalar Kurulu Uzmanı adı altında toplanmalarıdır. Doğrusu ikincisi olmakla birlikte birleşme sürecini kolaylaştırmak amacıyla birinci yaklaşım yeğlenmiştir.

g) Hukuk güvenliği sağlamak amacıyla MPK'nun düzenlemelerinin hazırlanma ve yürürlüğe girişi ile ilgili olarak kurallar sıkılaştırılmıştır. Bir düzenlemenin yürürlüğe girebilmesi için 2 aylık en az süre getirilmiştir. ABD'de olduğu gibi düzenlemelerin bu süre içinde siyasi otorite tarafından geriye çevrilebilmesi yolunda bir düzenleme getirilmemekle birlikte bunun tartışılmasında yarar var.

h) Yasakların kapsamı genişletilmiştir. Tekrar atanamama, siyasete gidememe, bağış almama gibi.

i) Ayrı kurumların birleştirilmesi ile ilgili prosedürlerin ayrıntılı bir biçimde Kanunda geçici maddelerle düzenlenmesi gerekir. Bu geçici maddeler ile ilgili olarak elimde hazırlanmış bir taslak metin olmasına karşın aşağıda bu bölümler yer darlığı nedeniyle verilmemiştir.

j) Diğer yandan halen Başbakanlıkta bulunan "Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar Hakkında Kanun Tasarısı" da sınırlayıcı bir etken olarak alınmamıştır. Çünkü bu tasarının bazı hükümlerine katılmakta güçlüğ çektiğim gibi bazı eksikleri olduğu kanısını taşıyorum.

Ancak belirtmem gereken MPK'nun kurulması ve bunun nasıl kurulacağı bir kanun konusu olduğu için bir politik tercih meselesidir. Ben burada sadece 30 yıllık mali sektördeki geçmiş deneyimlerimin bir uzantısı olarak aşağıdaki taslağı hazırladım ve sadece benim düşüncelerimi yansıtor.

IV) "Mali Piyasalarda Düzenleme ve Denetimin Yeniden Yapılandırılması ve Mali Piyasalar Kurumu Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı" Önerisi

Konu ve Amaç

Madde 1 - Bu Kanun;

a) Mali kurumların ve mali piyasaların daha etkili çalıştırılmasını, bu piyasalara ilişkin düzenlemelerin tek elden ve eşgüdüm içinde yapılmasını; bu kurum ve piyasaların düzenleme, gözetim ve denetiminde etkinlik ve birlikteliğin sağlanmasını; denetimin kalitesinin yükseltilmesini; piyasalarda şeffaflığın, kamuya açıklamanın ve kurumsal yönetim standartlarının yükseltilmesini gerçekleştirmek ve özellikle; (i) Mali kurumlar ile mali piyasalarda ve bunlara ilişkin düzenlemelerde operasyonel etkinliği arttırmak. (ii) Kaynakların tahsisinde piyasa ekonomisi kurallarının etkisini arttırmak ve mali piyasaların

etkinliğini iyileştirmek. (iii) Mali piyasalarda yenileşme ve derinleşme olanağı yaratmak. (iv) Ekonomik ve mali politikalarda etkinlik ve eşgüdüm sağlamak. (v) Mali piyasaların düzenlenme ve denetimi ile bunun kurumsal yapısında uluslararası gelişmelere ve standartlara uyum sağlamak.

b) Tasarrufların mali araçlara yatırılarak halkın ekonomik kalkınmaya etkin bir şekilde katılmasını temin etmek ve mali kurumlar ile mali piyasaların gelişmesini ve kalkınmaya katkısını arttırmak amacıyla mali piyasaların güven, açıklık, kararlılık ve istikrar içinde çalışmasını, tasarruf sahipleri ve yatırımcılar ile diğer hak sahiplerinin hak ve yararlarının korunmasını düzenlemek ve denetlemek amaçlarıyla mali piyasaların düzenleme ve denetlemesinin kurumsal ve örgütsel yapısını yeniden yapılandırmaktır.

Tanımlar

Madde 2 - Bu kanun ile bu kanunun değişikliği yaptığı ve yollama yaptığı kanunların uygulamasında;

a) **İlgili Bakan:** Başbakan veya görevlendirileceği ilgili Bakanı

b) **Kurum:** Mali Piyasalar Kurumu'nu

c) **Kurul:** Mali Piyasalar Kurulu'nu

d) **Başkan:** Mali Piyasalar Kurulu Başkanı'nı,

e) **Mali Kuruluş:** Bankalar, sigorta ve reasürans şirketleri, özel emeklilik şirketleri, özel finans kurumları, faktoring şirketleri, finansal kiralama şirketleri, aracı kurumları, portföy yönetim şirketleri, yatırım ortaklıkları, genel finans ortaklıkları ve Kurulun mali kuruluş olarak tanımlayacağı diğer şirketleri ifade eder.

Mali Piyasalar Kurumu

Madde 3 - Bu kanunla verilen görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak üzere tüzel kişiliği haiz idari ve mali özerkliğe sahip Mali Piyasalar Kurumu kurulmuştur. Kurumun

EFES
Pilsen

PREMIUM BEER

SOĞUK İÇİNİZ

Bira
bu kapağın
altındadır.

merkezi Ankara'da olup, gerekli görüldüğünde yurtiçinde ve dışında büro ve temsilcilikler açabilir. Kurumun bütün işlemleri her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır. Kurumun hesapları Sayıştay tarafından denetlenir.

Kurumun Organları ve Teşkilatlanması

Madde 4 – Kurumun Organları ve teşkilatı aşağıdaki gibidir:

- a) Mali Piyasalar Kurulu .
- b) Başkan.
- c) Başkan Yardımcıları.
- d) Denetim Kurulları. (i) Bankalar Yemimli Murakıpları Kurulu. (ii) Sigorta Denetleme Kurulu. (iii) Sermaye Piyasası Denetleme Kurulu.
- e) Mali Piyasalar Uzmanları.
- f) Daireler.
- g) Danışmanlar ve Danışma Birimleri.
- h) Yardımcı Hizmet Birimleri.

Kurumun organları ve teşkilatı ile bunların görev ve yetkileri ile sorumlulukları, çalışma esasları ile izleyecekleri usul ve yöntemler Kurul'un önerisi üzerine Bakanlar Kurulunca çıkarılacak bir Yönetmelik ile düzenlenir.

Mali Piyasalar Kurulu

Madde 5 – a) Kurumun Karar Organı Mali Piyasalar Kurulu'dur.

Kurul biri başkan, biri başkan vekili olmak üzere yedi kişiden oluşur. Kurul, yetkilerini kendi sorumluluğu altında bağımsız olarak kullanır. Kurul üyeleri, kanunları ve mevzuatı esas alarak kendi bilgi, deneyim ve vicdanlarına dayanıp hakkaniyeti gözeterek adil, tarafsız ve bağımsız olarak oy kullanır ve karar alırlar. Hiç bir makam, mercii, kişi, kuruluş Kurulun alacağı kararları kendisinin veya başkasının yararına ya da aleyhine ve zararına olmasını sağlayacak ya da etkileyecek biçimde talimat veremez, davranış ve eylemde bulunamaz, yayın yapamaz. Bu yasağa uymayanlar hakkında Türk Ceza Kanunu'nun 232'inci ve 233'üncü maddelerindeki

cezalar uygulanır. Kurulun karar ve işlemleri yargı denetimine tabidir. Kurulun karar ve işlemlerine karşı açılacak idari davalar, ilk derece mahkemesi olarak Danıştay'da görülür. Açılacak idari davalar acil iş olarak kabul edilir ve ilgili Dairece yürütmeyi durdurmaya ilişkin kararların 1 ay, esasa ilişkin kararların ise 3 ay içerisinde verilmesi gerekir.

b) Kurulun Başkan ve Üyelerinin Seçimi ve Atanması

Kurul, Başbakanın önerisi ile Bakanlar Kurulunca atanan yedi kişiden oluşur. Bakanlar Kurulu seçilenlerden birisini başkan, birisini de başkan vekili olarak görevlendirir. Kurul Başkan ve üyelerinin görev süresi altı yıldır. Sürelerini tamamlayan Başkan ve üyeler başka bir idari işleme gerek olmaksızın ve yerlerine atama yapılmasını beklemeksizin görevlerini bırakırlar. Süresi biten ya da istifa eden üyeler sürenin bitiminden itibaren altı yıl geçmedikçe yeniden atanamazlar. Görevlerinden herhangi bir biçimde alınan Başkan ve üyeler bir daha Kurula üye olarak atanamayacakları gibi başka bir Bağımsız İdari Otoritenin karar organı olan Kurula da Başkan ve üye olarak atanamazlar. Görevinden süresi bitmesi nedeniyle ya da istifa yoluyla ayrılan üyeler ya da görevden alınanlar yapılacak ilk milletvekili genel seçimlerinde aday olamazlar.

Kurul Başkanlığı ve üyeliklerine atanacakların, (i) En az 4 yıllık eğitim veren Yüksek Okul ve Üniversitelerde; Hukuk, iktisat, işletme, finans, maliye, bankacılık, sigortacılık, sermaye piyasası, kamu yönetimi, siyasi bilgiler, matematik, istatistik alanında lisans düzeyinde; mühendislik alanında lisans düzeyinde öğrenim görmüş olanların da yukarıda belirtilen alanlarda lisansüstü öğrenim yapmış olmaları.

(ii) Bankacılık, sigortacılık, sermaye piyasası dallarında veya yargıçlık ve savcılıkta veya üniversitede öğretim üyeliğinde veya Kurumun birimlerinde en az 15 yıllık deneyim sahibi olmaları.

(iii) 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 48'inci maddesinin (A) bendinin 1, 4, 5, 6 ve 7 numaralı fıkralarında belirtilen şartları taşımaları zorunludur.

Atanacak üyelerin en az ikisinin Hukuk Fakültesi mezunu olması; en az ikisinin de Mali Kuruluşlarda en az 10 yıl süreyle yönetim kurulu başkan ve üyesi, genel müdür ve genel müdür yardımcısı unvanlarıyla görev yapmış olması şarttır.

Başkanlık ve üyelikler görev süresi dolmadan herhangi bir nedenle boşaldığı takdirde, boşalan yerlere yukarıdaki esaslar dahilinde seçim ve atama yapılır. Bu halde atanmalar, ikinci paragraftaki süreyle görev yaparlar.

Kurul Başkan ve üyelerinin süreleri dolmadan herhangi bir nedenle görevlerine son verilemez. Ancak atanmaları için gerekli şartları kaybettikleri veya Kanunla verilen görevleri ile ilgili olarak suç işledikleri kesinleşen mahkeme kararı ile sabit olan Kurul Başkan ve üyeleri Bakanlar Kurulu kararı ile görevlerinden alınabilirler.

c) Yemin

Kurul Başkan ve Üyeleri, Yargıtay Birinci Başkanlık Divanı huzurunda görevlerinin devam süresince Kurulun işlerini tam bir dikkat ve dürüstlük ile yöneteceklerine, Kanun hükümlerine aykırı hareket etmeyeceklerine ve ettirmeyeceklerine dair yemin ederler. Yemin için yapılan başvuru Yargıtay'ca acele işlerden sayılır. Kurul Başkan ve Üyelerinin yemin etmedikçe göreve başlayamazlar.

d) Kurulun Çalışma Düzeni

Kurum, Başkan, onun bulunmadığı halde vekili tarafından mevzuat ve Kurul Kararlarına uygun olarak yönetilir. Kurul, işlerin gerektirdiği sıklıkla ve en az 5 kişinin katılımıyla toplanır ve dördünün aynı yönde oy kullanımıyla karar verir. İlgili kanunlarda ve Kurul yönetmeliklerinde aranan ağırlaştırılmış toplantı ve karar nisapları saklıdır. Kurul kararları gerekçeli olarak alınır ve ge-

rekli ve yeterli ayrıntıyı içerecek şekilde Karar Defterine kaydedilir. Kurul toplantılarında olumlu ya da olumsuz yönde oy kullanılabilir. Çekimser ya da kararsız şekilde oy kullanılmaz. Olumsuz yönde oy kullanan, bu yönde oy kullanımının gerekçesini Karara eklemek zorundadır. Ancak Kurul'un ilgili mevzuata aykırılıklar nedeniyle sorumlular hakkında suç duyurusunda bulunabilmesi için sorumlulardan yazılı ön savunma alması ve Kurulun mevcut üye tam sayısının oybirliği ile; Kurulun yayınlayacağı Yönetmelik ve Tebliğler de en az 5 üyenin aynı yöndeki oyu ile karar alınması şarttır. Başkan ve üyeler Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 245'inci maddesinin 3'üncü bendinde yazılı derecelerde kara beti bulunan kimselere ilgili konulardaki müzakereye iştirak edemez ve oylamaya katılamazlar.

Başkan Yardımcıları

Madde 6 - Başkana görevlerinde yardımcı olmak üzere Kurulun önerisi üzerine Müstefer Kararla en az üç Başkan Yardımcısı atanır. Başkan Yardımcıları en az lisans düzeyinde yüksek öğrenim görmüş ve Kurumda veya Mali Kuruluşlarda en az 15 yıl çalışmış kişiler arasından seçilir. Başkan yardımcılığı arasındaki görev dağılımı, Başkanın önerisi ile Kurul tarafından karara bağlanır.

Denetim Kurulları

Madde 7 - a) Kurumun Denetim Kurulları aşağıdaki kurullardan oluşur;

- 1) Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulu.
- 2) Sigorta Denetleme Kurulu.
- 3) Sermaye Piyasası Denetleme Kurulu.

b) Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulu

Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulu, 4389 Sayılı Bankalar Kanunu'nun 5'inci maddesi ile görev ve yetki verilmiş olan Bankalar Yeminli Murakıp ve Murakıp Yardımcılarından teşkil eder. Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulu Başkanlığı'na atanacak kişinin en az 10 yıl Bankalar Yeminli Murakıpları olarak görev yapmış olması şart olup bu özelliği ta-

şıyan Kurulun önereceği iki aday arasından Müşterek Karar ile atanır.

c) Sigorta Denetleme Kurulu

Sigorta Denetleme Kurulu Sigorta Murakabe Kanunu'nun 30'uncu maddesinin 2'inci fıkrası ile görev ve yetki verilen uzman, uzman yardımcısı, aktüer ve aktüer yardımcısından teşkil eder. Sigorta Denetleme Kurulu Başkanı, Kurum Başkan Yardımcısı statüsünde olup Sigorta Denetleme Kurulu Uzmanı ve aktüeri sıfat ve yetkisine sahiptir. Sigorta Denetleme Kurulu Başkanlığı'na atanacak kişinin en az 10 yıl Sigorta Denetleme Kurulu uzmanı ya da aktüeri olarak görev yapmış olması şart olup bu özelliği taşıyan Kurulun önereceği iki aday arasından Müşterek Karar ile atanır. Sigorta Denetleme Kurulu ile uzmanlarının ve aktüerlerinin ve bunların yardımcılarının çalışma esas ve usulleri bir Yönetmelik ile düzenlenir.

d) Sermaye Piyasası Denetleme Kurulu

Sermaye Piyasası Denetleme Kurulu, Sermaye Piyasası Kanunu'nun 45'inci maddesiyle denetleme yetki ve görevi verilmiş olan Sermaye Piyasası Uzman ve Uzman Yardımcılarından teşkil eder. Sermaye Piyasası Denetleme Kurulu Başkanı, Kurum Başkan Yardımcısı statüsünde olup Sermaye Piyasası Uzmanı sıfat ve yetkisine sahiptir. Sermaye Piyasası Denetleme Kurulu Başkanlığı'na atanacak kişinin en az 10 yıl Sermaye Piyasası Kurulu uzmanı olarak görev yapmış olması şart olup bu özelliği taşıyan Kurulun önereceği iki aday arasından Müşterek Karar ile atanır. Sermaye Piyasası Denetleme Kurulu ile Sermaye Piyasası uzmanlarının ve yardımcılarının çalışma esas ve usulleri bir Yönetmelik ile düzenlenir.

e) Müşterek Hükümler

Mali Piyasalar Kurulu Başkanı, Bankalar Yeminli Murakıbbı, Sigorta Denetleme Kurulu Uzman ve Aktüeri, Sermaye Piyasası Denetleme Kurulu Uzmanı ve Mali Piyasalar Uzmanı sıfat ve yetkisine sahiptir. Bankalar Ye-

minli Murakıpları Kurulu, Sigorta Denetleme Kurulu ve Sermaye Piyasası Denetleme Kurulu Başkanları doğrudan Başkana bağlı olarak görev yaparlar.

Bankalar Yeminli Murakıp Yardımcıları, Sigorta Denetleme Kurulu Uzman Yardımcıları ve Aktüer Yardımcıları, Sermaye Piyasası Uzman Yardımcıları en az 4 yıllık eğitim veren Yüksek Okul ve Üniversitelerde Hukuk, iktisat, işletme, finans, maliye, bankacılık, sigortacılık, sermaye piyasası, kamu yönetimi, siyasal bilgiler, matematik, istatistik alanında lisans düzeyinde; mühendislik alanında lisans düzeyinde öğrenim görmüş olanlardan yukarıda belirtilen alanlarda lisansüstü öğrenim görmüş adaylar arasından sınavla seçilerek alınırlar. Adaylarda Yönetmelikte sayılanlardan bir yabancı dili iyi bilmeleri şartı aranır. En az üç yıl Murakıp yardımcılığı, uzman yardımcılığı ve aktüer yardımcılığı yaptıktan sonra yeterlilik sınavında başarı gösterenler Kurul Kararıyla Bankalar Yeminli Murakıbbı, Sigorta Uzmanı, Sigorta Aktüeri, Sermaye Piyasası Uzmanı olarak atanırlar. Yeterlilik sınavını kazanamayanların Denetim Kurullarıyla ve Kurumla ilişkisi kesilir.

Daireler

Madde 8 - Yönetmelik ile Kurumun görev ve yetkilerinin gerektirdiği sayıda Daire tesis edilir. Her Daire'ye Bir Daire Başkanı ve Daire işlerinin gerektirdiği sayıda Daire Başkan Yardımcısı atanır. Daire Başkanlıklarına Kurulun önerisi üzerine müşterek kararname ile; Daire Başkan Yardımcılığı'na ise Başkan'ın önerisi ile Kurulca atama yapılır.

Yönetmelikle düzenlenmek üzere Daireler Ana Hizmet Daireleri ve Yardımcı Hizmet Daireleri şeklinde iki ana grupta toplanır.

Daire Başkanlığı için 12 yıl; Daire Başkan Yardımcılığı için 10 yıl süreyle Mali Kuruluşlarda ya da Kurumun birimlerinde görev yapmış olma koşulu aranır.

Kanun ve düzenlemeler ile Kuruma veri-

ORJİNAL NCR TONER-KARTUŞ-YAZICI ŞERİTLERİ KULLANIN KAZANIN.

NCR'in geniş ürün yelpazesi içinde bulunan ürünleri bilinen tüm yazıcılar için % 100 uyumludur.

NCR'in % 100 uyumlu ürünleri 100 seneyi aşan bir tecrübe ile 10 yıldır 130 ülkede, 5 yıldan beri de Türkiye'de tüm özel sektör, kamu kurumları ve son kullanıcıların hizmetindedir.

NCR'in % 100 uyumlu ürünleri ISO sertifikalı fabrikalarımızda A.B.D., İNGİLTERE, FRANSA, MEKSİKA ve ALMANYA'da üretilmektedir.

NCR ürünleri baskı maliyetlerinizde gözle görülür bir tasarruf sağlar.

NCR ürünleri % 100 değişim garantisi ile satışa sunulmaktadır.

partner

 NCR
Yetkili Satıcısı

Partner Ofis Gereçleri San. Tic. AŞ.
Çayır Çimen Sk. A2 Blok D.17 34330 Levent - İSTANBUL
Tel: (0212) 280 65 59 Pbx Fax: (0.212) 281 66 59

len görevlerin gerektirdiği asli ve sürekli görev ve hizmetler Bankalar Yeminli Murakıp ve Yardımcıları; Sigorta Denetleme Kurulu Uzman ve Aktüerleri ile Uzman ve Aktüer Yardımcıları; Sermaye Piyasası Uzman ve Yardımcıları ile Mali Piyasalar Uzmanlarından oluşan meslek personeli ve diğer yardımcı ve destek personeli eliyle yürütülür.

Hukuk İşleri Dairesi hariç Ana Hizmet Dairelerinde Daire Başkanı ve Daire Başkan Yardımcısı dışındaki mesleki uzmanlık isteyen kadrolarda çalıştırılması gereken kişilerin Mali Piyasalar Uzmanı sıfat ve yetkisini taşıması gerekir.

Mali Piyasalar Uzmanı olabilmek için Kurumun ana denetim birimleri olan Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulu, Sigorta Denetleme Kurulu ve Sermaye Piyasası Kurulu'nda yeterlilik sınavından sonra en az üç yıl süreyle Bankalar Yeminli Murakıpları, uzman ve aktüer olarak görev yapmış ve Ana Hizmet Dairelerinde en az bir yıl görev yapmış ve bu görev nedeniyle olumlu sicil almış olmak şarttır.

Kurumda görev yapacak Bankalar Yeminli Murakıp ve Yardımcıları; uzman ve uzman yardımcıları ile aktüer ve aktüer yardımcıları ile diğer personel, sözleşmeli olarak istihdam edilebilirler.

Diğer Kuruluşlarla İşbirliği ve Kamuoyunu Bilgilendirme

Madde 9 - Kurum ve Kurul, görevlerinin yerine getirilmesinde bakanlıklardan, ilgili resmi ve özel kuruluşlar ile kişilerden görüş ve bilgi isteyebilir. Bunlar, söz konusu isteğe cevap vermek ve Kurulun görevlilerine gereken kolaylığı göstermekle yükümlüdürler.

Kurum ve Kurul, kanunen başka merciler tarafından takibi gereken hususları, ilgili mercilere intikal ettirir.

Kurum ve Kurul konusu suç teşkil etmedikçe Türkiye Büyük Millet Meclisi, Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık ve Bakanlıklar ile diğer kamu kurumları ve meslek örgütleri-

nin görüş ve bilgi taleplerini makul bir sürede yerine getirir. Bu talep ve istekler Kurumun özerkliğinin korunması ile uyumlu olmak zorundadır.

Kurul aldığı genel ve özel kararların gerekli ve yeterli ayrıntıyı içeren özetini Haftalık Bülteni kamuoyuna duyurur. Kurul bu bilgileri ek olarak kendi internet sitesi yoluyla da duyurabilir.

Sır Saklama

Madde 10 - Kurul Başkan ve üyeleri ile Kurum personeli çalışmaları ve denetlemele-ri sırasında kurumlara, ilgililere ve üçüncü kişilere ait öğrendikleri sırları açıklayamazlar. Ancak ilgili mevzuat ve düzenlemeler uyarınca kamuoyuna açıklanmış olan ve açıklanması gereken bilgiler ile diğer yasalara göre verilmesi gereken bilgiler açıklanması yasak olan sır kapsamında değildirler. Kurum ve Kurulun yaptığı düzenlemelere göre ilgililerce ya da Kurum ve Kurul tarafından açıklanması gereken bilgiler sır kapsamında değildir. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu ve bu Fonun Kapsamına alınmış olan bankalar ile Tasfiyeye tabi tutulan diğer mali kurumlara ilişkin her türlü bilgi sır yasağı kapsamı içinde değildir.

Kurul Başkan ve üyeleri ile Kurum personeli açıklama yasağı kapsamındaki sırlar ile açıklanacak olan bilgileri herhangi bir şekilde kendi yararlarına kullanamazlar.

Bu maddeyle getirilen yasaklar ve yükümlülükler ilgili kişilerin görevden ayrılmalarından sonra da devam eder. Bu yasağa ve yüküme aykırılık durumunda ilgililer hakkında özel kanunlarında gösterilen yaptırımlar uygulanır.

Kurumun Para, Evrak ve Malları Hakkında İşlenen Suçlar

Madde 11 - Kurumun para, evrak ve her çeşit malları Devlet malı hükmündedir. Bunlara karşı suç işleyen, görevini kötüye kullanan yahut ihmal eden Kurul Başkan ve üyeleri ile personeli Devlet memurları gibi ceza-

landırılırlar. Bu konudaki soruşturmalar Kurul Başkan ve üyeleri için ilgili Bakanın, Kurum personeli için Kurulun izin vermesi kaydıyla genel hükümlere göre yapılır.

Kurumun Bütçesi ve Gelirleri

Madde 12- a) Kurumun gelirleri, giderleri ve yatırımları Kurul kararı ile yürürlüğe giren yıllık Bütçesi'nde yer alır. Kurumun Bütçe dönemi takvim yılıdır. Kurul gerektiğinde ek Bütçe hazırlayabilir. Bütçe, önceki yılın Kasım ayı sonuna kadar hazırlanır ve Kurul tarafından karara bağlanır. Kurumun bütün giderlerinin kendi gelirlerinden karşılanması esastır.

b) Kurumun Başlıca Gelirleri Şunlardır

1) Sermaye Piyasası Kanunu çerçevesinde Kurulca kayda alınan, satışı yapılacak sermaye piyasası araçlarının ihraç değerinin binde üçünü geçmeyecek şekilde Kurulca belirlenecek ve ihraççılarca ödenecek olan kayıt ücreti ve 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu m.40 da belirtilen gelirlerden.

2) Bankaların, finansal kiralama şirketleri, özel finans kurumları, factoring şirketleri, finansman şirketlerinin bir önceki yıl bilanço toplamalarının onbinde üçünü geçemeyecek şekilde Kurulca belirlenen giderlere katılma payından.

3) 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu m. 30'daki denetleme aidatından.

4) Bu kanuna tabi kuruluşlarda yapılacak bağımsız denetim nedeniyle, bağımsız denetim firmalarının alacakları denetim ücretinin % 5'inden.

5) Aracı kurumların Borsanın hisse senedi piyasasındaki işlem hacimlerinin on binde birine kadar Kurulca belirlenecek giderlere katılma payından oluşur.

Bu paragrafın (4) nolu bendinde belirtilen ücret, ilgili meslek kuruluşlarının belirlediği asgari denetim ücretine göre hesaplanacak miktardan aşağı olamaz ve denetim sözleşmesinin imzalanmasını izleyen ayın sonuna

kadar Kurul hesabına yatırılır.

Bu paragrafın (2) ve (5) nolu bendlerine göre belirlenecek tutar, ilgili şirketin bilançosunun onaylandığı genel kurul tarihini izleyen 30 gün ve her halükarda ilgili bilanço yılını izleyen Mayıs ayı sonuna kadar Kurul hesabına yatırılır.

c) Bu maddeye göre tahsil edilecek gelirlerden belirtilen süre içinde ödenmeyenler 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre tahsil olunur.

d) Kurumun bütçe uygulama sonuçlarına ilişkin Yıllık Mali Raporu ve Bütçe Kesin hesabı her yıl hazırlanması gereken Yıllık Faaliyet Raporuna eklenir. Yıllık Faaliyet Raporu izleyen yılın Mayıs ayı sonuna kadar Bakanlar Kurulu'na sunulur ve Bakanlar Kurulu kararıyla ibra edilir. İbra Kurulun performansı ile ilgili teknik ve politik bir karar olup Kurul Başkan ve üyeleri hakkında sorumluk hukuku açısından sonuç doğurmaz. Bakanlar Kurulunun üst üste iki kez ibra etmemesi halinde Başbakan'ın yazılı talebi halinde Cumhurbaşkanı tarafından Kurulun görevi sona erdirilir ve bu Kanunun 5'inci maddesine göre Kurula atama yapılır.

Görev ve Yetkiler

Madde 13 - Mali Piyasalar Kurumunun başlıca görev ve yetkileri şunlardır;

a) 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ve bu kanunda değişiklik yapan kanunlar ve Sermaye piyasaları, ilgili diğer Kanun, Kanun Hükmünde Kararname, Karar ve mevzuatta Sermaye Piyasası Kurulu'na verilen görev ve yetkiler Mali Piyasalar Kuruluna; Sermaye Piyasası Kurulu Başkanına verilen görev ve yetkiler Mali Piyasalar Kurulu Başkanına devredilmiştir.

b) 4046 sayılı Hazine Müsteşarlığı ile Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunda ve ilgili mevzuatta, bankacılık, sermaye piyasası, finansal kiralama,

ödünç para verme işlemlerine, faktoring işlemlerine ilişkin olarak Hazine Müsteşarlığı'na verilen görev ve yetkiler, Mali Piyasalar Kurumuna ve Mali Piyasalar Kuruluna devredilmiştir. Kurum, bu çerçevede bankacılık, ödünç para verme işlemleri, faktoring işlemleri ve finansal kiralama işlemlerine ilişkin faaliyetleri ve uygulama esaslarını düzenlemek, uygulanmasını izlemek ve uygulamanın geliştirilmesine ilişkin esasları düzenlemek ve uygulamakla, ilgili kuruluşlarca uygulanmasını izlemek ve yönlendirmekle, yetkili ve görevlidir.

c) 4389 sayılı Bankalar Kanunu ve bu kanunda değişiklik yapan kanunlar ve ilgili mevzuatta Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'na verilmiş görev ve yetkiler Mali Piyasalar Kurumuna; Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kuruluna verilmiş olanlar Mali Piyasalar Kurulu'na devredilmiştir.

d) 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanununda ve ilgili mevzuatta Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakanlığa verilen görev ve yetkiler Mali Piyasalar Kurumuna devredilmiştir.

e) 90 sayılı Ödünç Para Verme İşleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve bu kararnamede değişiklik yapan düzenlemelerde ve ilgili mevzuatta Bakanlık ve Müsteşarlığa verilen görev ve yetkiler Mali Piyasalar Kurumuna devredilmiştir.

f) 4046 sayılı Hazine Müsteşarlığı ile Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunda ve ilgili mevzuatta sigortacılıkla ilgili olarak Hazine Müsteşarlığına verilen ve Sigortacılık Genel Müdürlüğüne yürütülen görev ve yetkiler ile 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanununda Bakan, Bakanlık ve Müsteşarlığa verilen görev ve yetkiler Mali Piyasalar Kurumuna devredilmiştir. Kurum, sigorta sektörüne ilişkin düzenlemeleri yapmak, uygulamayı izlemek ve uygulamayı yönlendirecek esasları belirlemekle yetkili ve görevlidir. Sigorta ve reasürans ortaklıkları

ile sigortacılık işlemi yapan veya sigortacılık alanında faaliyet gösteren gerçek ve tüzel kişiler 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu ve diğer kanunların sigortacılıkla ilgili hükümleri yönünden Kurumun ve Kurumun bir birimi olan Sigorta Denetleme Kurulu'nun denetimine tabidirler.

g) 506 sayılı Kanunun geçici 20'inci maddesi ile kurulan banka, sigorta ve reasürans şirketlerinin emeklilik sandıklarının fon ve kaynaklarının kullanımı ile ilgili düzenlemeler yapmak ve bu düzenlemeleri denetlemek.

h) Kurul alacağı önlemlerde ve uygulayacağı idari yaptırımlarda, vereceği lisans ve izinlerde, görev ve yetkisi ile ilgili diğer işlerde karar alırken iştirak ya da hissedarlık yoluyla yönetim ve kontrol açısından şirketlerin bir sermaye grubu oluşturmasını dikkate alır; özellikle bir şirkete izin, lisans, faaliyet izni, halka arz gibi yetkileri verirken aynı sermaye grubunun yönetim ve kontrolü altındaki diğer şirketlerdeki mevzuata aykırılıkların düzeltilmesi ya da Kurul düzenlemeleri ile uyumun sağlanması koşulunu arayabilir.

ı) Kurum ve Kurul, görev alanına giren konularda yönetmelik ve tebliğler çıkararak düzenleme yapmakla ve özel nitelikli karar almakla yetkili ve görevlidir. Ancak hazırlanan düzenleme tasarımları, yayınlanmak üzere Resmî Gazete'ye gönderilmeden önce en az 2 ay süreyle kamuoyunun bilgi, görüş, inceleme ve eleştirisine açılmak zorundadır. Yayınlanan yönetmelik ve tebliğler Resmî Gazete'de yayınından itibaren 60 gün geçmedikçe yürürlüğe giremez. İlgili tebliğ ve yönetmelikte yürürlüğe giriş için daha uzun bir süre tespit edilebilir. Kurul, uygulamayı yönlendirmek, Yönetmelik ve Tebliğ çıkarılmasını gerektirmeyen konularda açıklama yapmak ya da Yönetmelik ve Tebliğler ile uygulamada karşılanan duraksamaların yorumlanması amacıyla İlke Kararları alabilir. İlke Kararları Haftalık Bültende yayınlanarak kamuoyuna duyurulurlar. Kurum ve Kurul

düzenlemeler yaparken Kalkınma Planları, Yıllık Programlar ile Hükümet Programlarını uygunluğu; uluslararası eğilim, gelişme ve standartları gözetmekle yükümlüdür. Kurul, üçer aylık dönemler itibarıyla yapılan işler, uygulanan ve uygulanacak politikalar ve görev alanı içerisinde kalan piyasalardaki gelişmeler ile ilgili olarak hazırladığı raporu kamuoyuna açıklar.

i) Yabancı ülke kanunlarına göre denetim yetkili mercilerin kendi ülkelerindeki mali piyasalarda faaliyet gösteren kuruluşların Türkiye’de bu kanuna tabi şube veya ortaklıklarında denetim yapma ve bilgi isteme taleplerinin yerine getirilmesi Kurulun iznine tabidir. Bu mercilerce istenen bilgilerden Türkiye’deki mevzuata göre sır kapsamında olanlar açıklanmaması kaydıyla Kurul tarafından verilebilir. Kurul, yabancı ülkelerin denetime yetkili mercileri ile yapacağı anlaşmalar çerçevesinde her türlü işbirliği ve bilgi alışverişinde bulunabilir.

j) Kurum, talepleri halinde veya gerektiğinde Başbakanlık, ilgili Bakanlıklar, Hazine Müsteşarlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Merkez Bankası’na para, kredi, bankacılık, sigortacılık ve sermaye piyasalarına ilişkin politikaların yürütülmesi ile ilgili konularda mütalaa ve bilgi verir ve işbirliği yapar.

Yasaklar

Madde 14 - a) Kurul Başkan ve Üyeleri özel bir kanuna dayanmadıkça resmi veya özel hiçbir görev alamaz; ticaretle uğraşmaz; serbest meslek faaliyetinde bulunamaz; ortaklıklarda pay sahibi ve kurucu olamaz; Kurul Başkan ve üyeleri göreve başlamadan önce maliki oldukları hisse senetleri ve payları, portföylerinde hisse senedi bulunan yatırım fonlarının katılma belgelerini üçüncü dereceye kadar kan ve ikinci dereceye kadar sıhri hisimleri dışındakilere satmak veya devretmek suretiyle elden çıkarmak zorundadırlar. Kurul Başkan ve üyeleri dernek, vakıf, kooperatif ve benzeri yerlerde yöneticilik yapamazlar.

Otuz gün içinde durumlarını bu fıkraya hükmüne uygun hale getirmeyen üyeler, üyelikten çekilmiş sayılırlar. Bu fıkradaki yasaklar Kurum Başkan Yardımcıları, Daire Başkanları, Daire Başkan Yardımcıları, Denetim Kurulları Başkanları ile Yeminli Murakıplı, Uzman, Aktüerleri ile bunların yardımcıları ve Mali Piyasalar Uzmanları için de geçerlidir.

b) Mali Piyasalar Kurumu şirket, dernek, kooperatif, vakıf gibi tüzel kişiliklerde kurucu, ortak ve üye olamaz. Kurulun görev alanı içindeki alanda faaliyette bulunan uluslararası kuruluşlar ve birlikler bu sınırlamanın dışındadır.

c) Kurum, Kurul Başkan ve üyeleri ile Kurumun yönetim yetkisine sahip olan personeli ile Bankalar Yeminli Murakıplı ve yardımcıları, uzmanları ve uzman yardımcıları, aktüerleri ve aktüer yardımcıları bu kanunun kapsamındaki kişi, şirket, kuruluş ve borsalar ile bunların doğrudan veya dolaylı kontrolü altındaki şirket ve kuruluşlardan doğrudan veya dolaylı olarak bağış ve hediye alamaz ve bu sonucu doğuracak işlemlerde bulunamaz; onlara ait menkul ve gayrimenkulları bedelsiz olarak ya da emsal değerinden düşük bir bedelle kullanamaz ve satın alamazlar. Kurum, bu fıkra dışında kalan kişilerden ancak Başbakan’ın yazılı izni ile bağış kabul edebilir ve bu bağışları kamuoyuna açıklamakla yükümlüdür.

d) Kurum ve Kurul Başbakan’ın yazılı izni olmadan para, menkul ve gayrimenkul bağışında bulunamaz. Yapılan bağışlar kamuoyuna açıklanmak zorundadır.

e) 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanununun grev ve lokavt yasaklarına ilişkin hükümleri Kurum hizmetleri ile görevlilerine de uygulanır.

Kurum Çalışanlarının Özlük ve Mali Hakları

Madde 15 - 1 - a) Kurul Başkanlığı ve üyelerine atananlar ile Kurum personeli hak-

kında 5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu ile ek ve değişikliklerine dair hükümler uygulanır.

b) Başkan ve üyeliklere atananlardan kanunla kurulmuş diğer sosyal güvenlik kurumlarına bağlı olanların istekleri halinde bu kurumlara bağlılıkları devam eder.

c) Emeklilik yönünden Kurul Başkanı ve Üyelerine (5434 sayılı Kanuna tabi olmayanlar hariç) Başbakanlık Müsteşarı; Kurum Başkan Yardımcıları ile Denetim Kurulları Başkanlarına Bakanlık Müsteşarı; Daire Başkanlarına Bakanlık Müsteşar Yardımcısı; Daire Başkan Yardımcılarına Bakanlık Genel Müdürü; Mali Piyasalar Uzmanlarına Bakanlık Genel Müdür Yardımcıları; Bankalar Yeminli Murakıplarına, Sigorta Uzman ve Aktüerlerine, Sermaye Piyasası Uzmanlarına ve Uzman Hukukçulara Bakanlık Müfettişi için tespit edilen ek gösterge ve makam tazminatı uygulanır.

d) Kamu kurum ve kuruluşlarının personeli iken Kurumda görev alanlar istekleri halinde geldikleri kurumlarda durumlarına uygun bir göreve atanırlar. Bu takdirde, Kurumda geçirdikleri süreler tabi oldukları kanun hükümlerine göre hizmetlerinde değerlendirilir. Bu hükümler akademik unvanların kazanılması için gerekli şartlar saklı kalmak üzere Üniversitelerden gelen personel hakkında da uygulanır.

e) Kurul Başkan ve Üyeliklerine atananların Kurulda görev yaptıkları sürede eski görevleri ile ilişkileri kesilir. Ancak Kuruldaki görevleri sona erdiğinde haklarında (d) fıkrası hükümleri uygulanır.

2 - a) Kurul Üyelerinin aylık ücretleri Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir .

b) Kurumun personelinin ücret ve diğer mali hakları, aylık ücretlerde yapılacak değişikliklerin esasları, Kurul personelinin nitelikleri, atanmaları, görev ve yetkileri, hak ve yükümlülükleri ve diğer özlük işleri Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak bir Yönet-

melik ile düzenlenir.

Uygulanmayacak Hükümler

Madde 16 - Kurul

26.5.1927 tarih ve 1050 sayılı Muhasebi Umumiye Kanunu.

17.7.1965 tarih ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu.

2.4.1987 tarih ve 3346 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri ile Fonların Türkiye Büyük Millet Meclisince Denetlenmesinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun.

8.9.1983 tarih ve 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu.

10.2.1954 tarih ve 6245 sayılı Harcırah Kanunu.

4.1.2002 tarih ve 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu.

72 sayılı ve 178 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler ve bunların ek ve değişikliklerine tabi değildir.

Kanunlardaki Atıfların Düzeltilmesi

Madde 17 - a) 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ve bu kanunda değişiklik yapan kanunlarda ve ilgili mevzuatta, Sermaye Piyasası Kuruluna yapılan atıflar Mali Piyasalar Kuruluna; Sermaye Piyasası Kurulu Başkanına yapılan atıflar, Mali Piyasalar Kurulu Başkanına.

b) 4389 sayılı Bankalar Kanunu ve bu Kanunda değişiklik yapan kanunlarda ve ilgili mevzuatta Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'na yapılan atıflar Mali Piyasalar Kurumu'na; Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kuruluna yapılan atıflar Mali Piyasalar Kuruluna; Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Başkanı ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu Başkanına yapılan atıflar, Mali Piyasalar Kurulu Başkanına.

c) 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu'nda ve ilgili mevzuatta, Hazine ve Dış Ti-

caret Müsteşarlığına ve bağlı olduğu Bakanlığa yapılan atıflar Mali Piyasalar Kurumuna.

d) 90 sayılı Ödünç Para Verme İşlemleri Hakkında Kanun Hükümünde Kararname ve bu kararnamede değişiklik yapan düzenlemeler ve ilgili mevzuatta, Bakanlık ve Müsteşarlığa yapılan atıflar Mali Piyasalar Kurumuna.

e) 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu'nda ve ilgili mevzuatta, Müsteşarlığa yapılan atıflar, Mali Piyasalar Kurumuna.

f) 4632 Sayılı "Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu"nda ve bu kanunla ilgili mevzuatta Müsteşarlık, Kurula yapılan atıflar Mali Piyasalar Kurumuna.

g) Diğer Kanunlar ile mevzuatta Kurulun görev alanına giren konularda ve Kuruma devredilen görev ve yetkilerde, İlgili Bakanlığa, İlgili Bakana, Hazine Müsteşarlığına, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ile, Sigorta Denetleme Kuruluna yapılan atıflar, Mali Piyasalar Kurumuna; Hazine Müsteşarına, Sermaye Piyasası Kuruluna, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kuruluna yapılan atıflar Mali Piyasalar Kurulu'na; Sermaye Kurulu Piyasası Başkanına, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu Başkanına yapılan atıflar Mali Piyasalar Kurulu Başkanına yapılmış sayılır.

Değiştirilen ve Yürürlükten Kaldırılan Hükümler

Madde 18- i) 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununun 3'üncü maddesinin (a) bendi "Kurul: Mali Piyasalar Kurumudur" şeklinde ; 3'üncü maddenin (j) bendi "İlgili Bakan ve İlgili Bakanlık: Mali Piyasalar Kurumunun ilgili olduğu bakanlıktır" şeklinde; 45'inci maddesindeki "Kurul Uzman ve Uzman Yardımcıları" ibareleri "Sermaye Piyasası Uzmanları ve Uzman Yardımcıları" şeklinde değiştirilmiştir.

ii) 4389 sayılı Bankalar Kanununun 2'inci maddesindeki İlgili Bakan tanımı "Kurumun ilgili Bakanı" Kurum tanımı "Mali Piyasalar

Kurumu" olarak; Kurul tanımı "Mali Piyasalar Kurulu" olarak; Başkan tanımı "Mali Piyasalar Kurulu Başkanı" olarak değiştirilmiştir. 4389 sayılı Bankalar Kanununun 3'üncü ve 4'üncü ve 6'ıncı maddeleri ile 5'inci maddesinin 5'inci paragrafı ve 20'inci maddenin 5'inci paragrafı yürürlükten kaldırılmıştır.

iii) 4059 sayılı Hazine Müsteşarlığı ile Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun 1'inci maddesindeki "bankacılık ve sermaye piyasası, sigorta sektörü" ibaresi ile "banka" ve "sigortacılık" ibareleri; 2'inci maddesinin (d) ve (e) bendleri, 5'inci maddesinin (a) ve (c) bendleri; Ek (I) sayılı cetveldeki "5. Sigortacılık Genel Müdürlüğü", " ve "3. Sigorta Denetleme Kurulu Başkanlığı" ibareleri yürürlükten kaldırılmıştır.

iv) 7397 Sayılı Sigorta Murakabe Kanununun 1'inci maddesindeki (a) bendindeki Bakan veya Bakanlık tanımı "Mali Piyasalar Kurumunun İlgili Bakanı" şeklinde; (b) bendindeki Müsteşarlık tanımı "Kurum: Mali Piyasalar Kurumu" şeklinde; 30'uncu maddesinin 1'inci paragrafındaki "Sigorta Denetleme Kurulu", 4'üncü fıkradaki "Denetleme Kurulu" ve "Bakanlık" ibareleri "Mali Piyasalar Kurumu" olarak; 2'inci fıkradaki "Kurul" ibaresi "Sigorta Denetleme Kurulu" olarak değiştirilmiş; ve bu kanunun 1'inci maddesinin (b) bendi ile 30'uncu maddenin son paragrafı yürürlükten kaldırılmıştır. Kanunun diğer ilgili maddelerinde yer alan "Müsteşarlık deyimleri Kurum ve Müsteşar deyimleri de Kurul" olarak değiştirilmiştir .

v) 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanununun 17'inci, 18'inci, 19'uncu, 20'inci, 21'inci, 23'üncü, 24'üncü, 25'inci, 26'ıncı, 27'inci, 28'inci ve 29'uncu maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır.

vi) 4632 Sayılı "Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu"nun 2'inci maddesinin (a) bendindeki Bakan veya Bakanlık tanımı "Mali Piyasalar Kurumunun ilgili olduğu Bakan veya Bakanlık" şeklinde;

Kurul tanımı "Mali Piyasalar Kurumu" olarak; Hazine Müsteşarı ibareleri "Mali Piyasalar Kurulu Başkanı" olarak ve Kanunun 3'üncü maddesinin 1'inci fıkrası hariç Müsteşarlık ibareleri "Mali Piyasalar Kurumu" olarak değiştirilmiştir. Kanunun 2'inci maddesinin (b) bendi yürürlükten kaldırılmıştır.

Yürürlük

Madde 19 – Bu Kanun, Mali Piyasalar Kurulunun atanmasından 30 gün sonra yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 20 - Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

Kaynaklar

- Richard K. Abrams – Micheal W. Taylor (2000); Issues in the Unification of Financial Sector Supervision , IMF Working Paper, WP/00/213, December.

- Mads Andenas – Yannis Avgerinos (2003) – Editors; Financial Markets in Europe – Towards a Single Regulator?, Kluwer Law International.

- Mads Andenas – Jens-Hinrich Binder (2003); Financial Market Regulation in Germany: New Institutional Framework, "Andenas-Avgerinos" içinde Ch 15.

- James Barth – Daniel E. Nolle – Triphon Phumwasana–Glenn Yago (2002); A. Cross - Country Analysis of the Bank Supervisory Framework and Bank Performance, www.ssrn.com

- James Barth – Luis G.Dopico – Daniel E. Nolle – James A. Wilcox (2002); An International Comparison and Assessment of the Structure of Bank Supervision, February, www.ssrn.com

- Thorsten Beck – Aslı Demirgüç - Kunt – Ross Levine (2003); Bank Supervision and Corporate Finance, NBER Working Paper 9260, April.

- Clive Briault (2003); FSA Revisited and Some Issues for European Securities Regulation, "Andenas-Avgerinos" içinde Ch 13.

- Clive Briault (2002); Revisiting the Rationale for a Single National Regulator, FSA Occasional Paper no 16, February.

- Clive Briault (1999); The Rationale for a Single National Regulator, FSA Occasional Paper no 2, May.

- Enrico Maria Cervellati (2003); Financial Regulation and Supervision in EU Countries, Faculty of Economics University of Bologna, Working Paper, May, www.ssrn.com

- CME (1993); Model for Federal Financial Regulation, Chicago Mercantile Exchange.

- Duncan Fairgrieve (2003); Twin Peaks a la francaise; Reforming Financial Services Regulation in France, "Andenas-Avgerinos" içinde Ch 16.

- Eilis Ferran (2003); Examining the UK's Experience in Adopting The Single Financial Regulator Model, Brooklyn Journal of International Law, January.

- Eilis Ferran (2002); Dispute Resolution Mechanisms in the UK Financial Sector, Law Faculty University of Cambridge Working Paper, January, www.ssrn.com

- Vasiliki An. Galanopoulou (2003); Issues in Accountability of a Single Financial Services Regulator: The UK's Financial Services Authority (FSA), "Andenas-Avgerinos" içinde Ch 14.

- Giorgio Di Giorgio – Carmine Di Noia (2000); Designing Institutions For Financial Stability – Regulation and Supervision by Objective for the Euro Area, LUISS Working Paper, www.ssrn.com

- Giorgio Di Giorgio – Carmine Di Noia - Laura Piatti (2003); Financial Market Regulation: The Case of Italy and a Proposal for the Euro Area, "Andenas-Avgerinos" içinde Ch 17.

- Charles Goodhart – Dirk Schoenmaker – Paolo Dasgupta (2001); The Skill Profile of Central Bankers and Supervisors, April, www.ssrn.com

- Lars Gorton (2003); The Swedish Financial Market in a Legal Perspective – Some Aspects, "Andenas-Avgerinos" içinde Ch 18.

- Jasper Lau Hansen (2003); A Path-dependent Route towards a Single Financial Regulator: The Experience of Denmark, "Andenas-Avgerinos" içinde Ch 19.

- P. M. Horvitz (1983); Reorganization of the Financial Regulatory Agencies, Journal of Bank Research, Winter.

- Howell E. Jackson (1999); Regulation in a Multi-Sectored Financial Industry, Washington University Law Quarterly, Vol 76.

- Cally Jordan – Giovanni Majnoni (2002); Financial Regulatory Harmonization and the Globalization of Finance, World Bank Policy Research Working Paper 2919, October.

- Ali İhsan Karacan (1996) ; Bankacılık ve Kriz, Creative Yayıncılık, Ocak.

- Ali İhsan Karacan (1996 a); Mali Sektörün Düzenleme ve Denetiminde Yeni Bir Yaklaşım: Mali Piyasalar Kurulu, Dünya 5 Ağustos 1996 "Ali İhsan Karacan; Finans, Ekonomi ve Politika, Creative Yayıncılık, 1997, s. 123-29" içinde.

- Ali İhsan Karacan (2002) Bankacılık Sistemi Nasıl Yeniden Dizayn Edilmeli?, Dünya, 12 Temmuz.

- Ramiro Tovar Landa (2002); Efficiency in Financial Regulation and Reform of Supervisory Authorities: A Survey in the APEC Region, Instituto Tecnológico Autónomo de Mexico, Working Paper, August, www.ssrn.com

- Jerry Markham (2002); Super Regulator: A Comparative Analysis of Securities and Derivatives Regulation in the United States, Great Britain and Japan, University of North Carolina – Chapel Hill School of Law Public Law and Legal Theory Research Paper No. 02-1, September 2002.

- Jose de Luna Martinez – Thomas A. Rose (2003); International Survey of Integrated Financial Sector Supervision, World Bank Policy Research Working Paper 3096, July.

- Kenneth K. Mwenda – Alex Fleming (2001); International Developments in the Organizational Structure of Financial Supervision, World Bank, September.

- Heidi Mandanis Schooner (2003); Central Banks' Role in Bank Supervision in the United States and United Kingdom, Brooklyn International Law Journal.

- Micheal Taylor – Alex Flemming (1999); Integrated Financial Supervision: Lessons of Northern European Experience, World Bank Working Paper No. 2223, September.

Sevgili Okurlar,

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eski Rektörü ve Eski Maliye Bakanı Sayın **KEMAL KURDAŞ**'ın "**Bitmeyen Gaflet ve Türkiye Ekonomisinin Çöküşü**" başlıklı yeni kitabı Nisan 2003 tarihinde ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş. tarafından çıkarılmıştır. Bu kitapta Türkiye'nin 1920 – 1980 arasındaki 60 yıllık dönemde izlediği ekonomik politikalar, toplu bir bakış çerçevesinde anlatıldıktan sonra, 1980 – 2002 dönemi üzerinde özellikle ve ayrıntıları ile durulmuştur.

Fiyatı : 16.000.000.-TL.

KEMAL KURDAŞ

BİTMİYEN GAFLET VE TÜRKİYE EKONOMİSİNİN ÇÖKÜŞÜ

İsteme Adresi: Binbirdirek Mah. Suterazisi Sokak No. 6/2 Sultanahmet – İSTANBUL

Tel: (0212) 516 11 45 – 518 17 32, Faks: (0212) 518 66 43

[http:// www.ekonomikyorumlar.com](http://www.ekonomikyorumlar.com)

e-mail: ekonomikyorumlar@ekonomikyorumlar.com

İnceleme

YRD. DOÇ. DR. RAMAZAN GÖKBUNAR

Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Teorisi Öğretim Üyesi

SERKAN CURA

Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Teorisi Araştırma Görevlisi

Güçlü Bir Avrupa Birliğinin Tek Şartı: Türkiye'nin Tam Üyeliği

"Efendiler! Bir şeyin zararıyla, bir şeyin imhâsıyla yükselen şeyler, bittabi o şeyden zarâra uğrayanı alçaltır. Hakikaten Avrupa'nın bütün ilerlemesine, yükselmesine ve medenîleşmesine karşılık, Türkiye tam tersine gerilemiş ve düşüş vâdisine yuvarlana durmuştur. Artık vazîyeti düzeltmek için mutlaka, Avrupa'dan nasihat almak, bütün işleri Avrupa'nın emellerine göre yapmak, bütün dersleri Avrupa'dan almak gibi, BİR TAKIM ZİHNİYETLER BELİRDİ. Halbuki: HANGİ İSTİKLÂL VARDIR Kİ; ECNEBÎLERİN NASİHATLERİYLE, ECNEBÎLERİN PLANLARIYLA YÜKSELEBİLSİN? Târih, böyle bir hâdiseyi kaydetmemiştir!"

Mustafa Kemâl Atatürk 6 Mart 1922, T.B.M.M.

I- GİRİŞ

Günümüz dünyasında, bölgesel bloklar çerçevesinde gelişen ve küreselleşme nedeniyle artan ülkeler arası karşılıklı etkileşim ve bağımlılık giderek güçlenmektedir. Bu yeni dünya düzenindeki Avrupa Birliği (AB) dünyanın en büyük ikinci ekonomik bloğunu oluşturuyor. ABD dünya nüfusu içinde % 4.7 nüfus payıyla dünya gayri safi hasılasının % 30.5'ini; NAFTA % 6.8 nüfus payı ile dünya gayri safi hasılasının % 34'ünü oluştururken, AB 15 dünya nüfusunun sadece % 6.3'üne sahip iken dünya gayri safi hasılasının % 28-30'unu yaratıyor. AB baş döndürücü bir hızla gelişimini sürdürmek-

tedir. Önümüzdeki yıllar, Birlik açısından çok önemli gelişmeleri beraberinde getirecektir. 6 üyeli bir topluluktan yola çıkan AB Mayıs 2004'de 25 üyeli bir entegrasyon sürecine dönüşüyor ve daha sonra da 29 üyeli (Bulgaristan, Romanya, Türkiye, Hırvatistan) bir Birlik gündeme gelebilecektir. AB bilindiği gibi sadece bir serbest ticaret bölgesi değil, farklı siyasi görüşlerin, kültürel ve dinsel yaşam tarzlarının bir araya geldiği siyasi, ekonomik ve sosyal bir bütünleşme hareketidir. Öte yandan, AB bir ortak, dış savunma ve güvenlik projesi olarak da kabul görmektedir.

Türkiye açısından AB'ye tam üyelik ideası, tıpkı bir satranç oyunu gibi 40 yılı aşkın uzun bir süredir devam etmiş ve bu oyun henüz son bulmamıştır. Bu süre boyunca, yapılan olumsuz hamleleri olumluya çevirmeyi ve oyunu düşünerek oynamayı öğrendik. Artık, sona yaklaşıyoruz; Şah ve Mat demenin zamanı gün geçtikçe yakınlaşıyor. Yıllardan beri, inatla ve sabırla niçin bu oyunu sürdürüyoruz? Cevabı; tam üyelik ve sonrasında neler olacağını öngörmekte yatmaktadır. Bu çalışma, tam üyelik sonrası hem AB hem de Türkiye için gerçekleşmesi olası kazanım ve kayıpların neler olduğunu gözler önüne sermektedir. Çalışma sonunda, sunulan projeksiyonlar akıl oyunu olan satrancı, Türkiye'nin kazanma zamanının geldiğini gösterecektir.

İnsan merkezli bütünleşmeye katılma başarısını elde etmek, dünya devleti olma arzusunda olan ülkemizin en doğal hakkıdır. Siyasi, sosyal ve ekonomik anlamda gelişmiş bir topluluk olmanın yolu, bu oyunu kurallarına göre oynayıp, kazanmaktan geçmektedir.

II- BİTMEYEN AKIL OYUNU : TAM ÜYELİK MÜZAKERELERİ

Dünya 21. yüzyıla çok önemli bir yapısal ve ekonomik dönüşüm içinden geçerek girmektedir. Özellikle, son 10 yıllık dönemde gözlenen ve günümüzde ekonomiler üzerindeki etkisini giderek artan oranda hissettiren bu sürecin odağında küreselleşme yer almaktadır (Ağaoğlu, 2003: 73).

Teknolojik ilerlemenin beraberinde getirdiği iletişim kolaylığı sonucunda, ülkeler arasındaki sınırların ortadan kalktığı, sosyo-kültürel etkileşimin en üst düzeye çıktığı küreselleşen dünyada, ülkeler kendilerini siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda tek başlarına rekabet edemeyecek kadar güçsüz hissetmektedirler. Bunun sonucunda, bazı alanlarda küreselleşme devam ederken bazı alanlarda da yeni bir akım olan bölgeselleşme hız kazanmaya başlamıştır. Küreselleşen dünya,

her alanda tek başlarına rekabet edebilmenin güçlüğüne hisseden ülkeleri, bölgesel bloklar oluşturarak kendi bölgeleri içinde tek bir pazar oluşturmaya, ortak siyasi, hukuki ve sosyal sistemler kurmaya yöneltmiştir (Karluk, 2002: 3). Bölgesel bütünleşmeye en iyi örneklerden bir tanesi, gelecekte dünya ticaret merkezlerinden biri olacak olan AB'dir. Günümüzde, uluslararası ilişkilerin hız kazanmasıyla ülkeler tek başlarına hareket etmenin, akılcı bir politika olmadığına farkına varmışlardır. Türkiye'de yeni dönemde değişimlere açık olabilmek için yüzünü, çağdaşlaşma anlayışını benimseyen batı merkezli örgütlenmelere çevirmiştir. Geçmişe dönüp bakıldığında, Türkiye'nin daima batı merkezli örgütlenme ve işbirlikleriyle sıkı bağı olduğu görülmektedir. 1945'ten beri ve soğuk savaş sonrasında Türkiye'nin dış politika önceliği, batı merkezli kurumlara katılım hareketi şeklinde olmuştur. Bu harekete örnek olarak, 1948'deki OECD'ye, 1949'da NATO'ya ve Avrupa Konseyi'ne, 1963'de şimdiki adı AB olan AET'ye ortaklık için başvuruda bulunması verilebilir (Park, 2000: 1). Türkiye, vatandaşlarının çağdaş standartlarda kişilik hak ve özgürlüklerine, sosyal, kültürel, yönetsel ve ekonomik yönlerden huzurlu ve mutlu bir yaşam ortamı ve olanaklarına sahip olabilmesi için büyük çaba harcamaya devam etmektedir.

Türkiye, bu çabalarının karşılığını verecek ve küreselleşmenin olumsuz yönlerini ortadan kaldıracak bölgesel bütünleşmeyi amaçlayan uluslar üstü örgüt niteliğine sahip AB ile üyelik müzakerelerini, 43 yıldan beri devam ettirmektedir. Zaman zaman sınırlı harbine dönüşen, inişli-çıkışlı dönemler içeren ve bitmeyen bu akıl oyununu mutlu sonla bitirmek hem AB hem de Türkiye açısından en kazançlı sonuç olacaktır.

Türkiye 1 Ocak 1958 tarihinde kurulan AET ile Temmuz 1959'da müzakerelere başlamış ve 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması ile Türkiye'nin zaman içinde göstereceği gelişmeye bağlı olarak AET

ile Gümrük Birliği (GB) üzerine dayalı ve nihai olarak tam üyeliği amaçlayan bir ortaklık ilişkisi kurulmuştur. Antlaşmanın imza töreninde, dönemin Komisyon Başkanı Hallstein; "Türkiye kaderini ve geleceğini Avrupa Toplulukları (AKÇT, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu - EURATOM - ve AET) ile bağlamıştır" şeklinde dikkatle düşünülmesi gereken açıklamayı yapmıştır (Rupp, 2001: 1). Türkiye, kendisini çağdaşlaşma yolunda katkı sağlayacak en büyük bölgesel bütünleşme hareketine girme amacını, imzalamış olduğu antlaşma ile göstermiştir. Antlaşma; hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve nihai dönem olarak üç devre öngörmüştür. Geçiş döneminin sonunda ise, GB'nin tamamlanması planlanmıştır. Antlaşmada öngörülen hazırlık döneminin sona ermesiyle birlikte, 13 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokolde geçiş döneminin hükümleri ve tarafların üstleneceği yükümlülükler tespit edilmiştir. Bu tarihten itibaren, Türkiye ile AET arasındaki ilişkiler inişli-çıkışlı bir seyir izlemiştir.

AET ile imzalanan antlaşmanın tam üyelik müzakerelerine ve sonunda da tam üye olunması amacına kadar Topluluk ile Türkiye arasında pek çok olumsuzluk yaşanmıştır. Özellikle, 1970-1983 yılları arasında Türkiye'de görülen iç ekonomik ve siyasi çalkantılar, Kıbrıs Harekatı ile birlikte 1980'de askeri müdahalenin olması ve 1981 yılında Yunanistan'ın tam üye olarak Topluluğa kabulünden sonra tam üyelik müzakereleri, siyasi dış olumsuzlukların da etkisiyle askıya alınmıştır. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında, Türkiye içindeki mevcut siyasi ve ekonomik yapının yanında Avrupa Topluluğu içindeki Türkiye karşıtı görüşlerin de etkileri önemli rol oynamıştır. 1983 yılında, Türkiye'de sivil yönetimin yeniden kurulması ve 1980 sonrasında dışa açık bir ekonomik politikanın benimsenmesi neticesinde, AET'yi kuran Roma Antlaşması'nın 237, AKÇT Antlaşması'nın 98 ve EURATOM Antlaşması'nın 205'inci maddelerine istinaden 14 Nisan 1987 tarihinde

erken tam üyelik müracaatında bulunulmuştur (DTM, 1999: 350). Bu başvuru sonucunda, Konsey tarafından Komisyon'a havale edilen tam üyelik talebi başvurusunun değerlendirilmesi için Komisyon'un görüşüne ihtiyaç duyulmuştur. Sonuç olarak görüşte: "tam bir evrim aşamasında bulunan Topluluğun, yeni katılma müzakerelerine girmesine uygun olmadığı", "Türkiye'nin mevcut ekonomik ve politik durumunun katılma müzakerelerine başlamasına elverişli olmadığı", "Topluluğun, Türkiye ile işbirliğini sürdürmesinin gerekliliği, Türkiye ile ilişkilerini derinleştirmekte ve Türkiye'nin siyasi ve ekonomik modernleşme sürecini en kısa sürede tamamlamasına yardım etmede temel bir çıkarı bulunduğu" özellikle vurgulanmış ve Türkiye'nin Topluluğa katılmaya ehil olduğunun altı çizilmiştir (DTM, 1999: 352). Bu arada, Türkiye ile GB sürecinin tamamlanması da önerilmiştir. Bu öneri, Türkiye tarafından da olumlu değerlendirilmiş ve GB'nin Katma Protokol'de öngörüldüğü şekilde 1995 yılında tamamlanması için gerekli hazırlıklara başlanmıştır. İki yıl süren müzakereler sonucunda, 5 Mart 1995 tarihinde yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında alınan karar uyarınca, Türkiye ile AB arasındaki GB 1 Ocak 1996'da yürürlüğe girmiştir.

GB antlaşmasından sonraki dönemde, 1997 yılında yapılan Lüksembourg Zirve'sinde tam bir ayrımcılık gözetilmiş, Türkiye dışarıda bırakılarak 10 Merkez ve Doğu Avrupa ülkesi ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi aday olarak belirlenmiştir. Bu Zirve sonrası, tam üyelik müzakereleri Türkiye tarafından, haklı olarak, askıya alınması dahi düşünülmüş ve toplumumuzun tüm üyelerince sert tepkilerle karşılanmıştır. Türkiye ile AB arasındaki tam üyelik müzakereleri, özellikle son yıllarda, Türkiye'nin tam üyelik konusundaki toplumsal kararlılığını açıkça ifade etmesi sonucunda, olumsuzdan olumluya dönüşmüştür. 1999 Helsinki Zirvesi'nde, Türkiye'nin diğer aday ülkelerle eşit şartlarda AB'ye aday ülke olarak kabul edilmesi;

12-13 Aralık 2002 tarihlerinde Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da yapılan Devlet ve Hükümet Başkanları Toplantısı'ndan sonra sunulan sonuç bildirgesinde AB'nin yeni Türk Hükümeti'nin reformu sürecini geliştirme konusundaki kararlılığını kabul ettiği ve siyasi kriterler alanında kalan mevcut eksikliklerin bir an önce sadece mevzuatla değil aynı zamanda uygulama yoluyla da giderilmesi gerektiğine işaret ettiği ve bu bağlamda da 1993 yılında Kopenhag'da kabul edilen siyasi kriterler uyarınca, üyeliğe aday ülkelerin demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıkların korunmasını güvence altına alan kurumların istikrarını sağlaması gerektiği ifade edilmiştir (Dönmez, 2003: 7). Aynı bildiriye, Türkiye'nin reformları uygulamalarıyla birlikte hayata geçirdiği, Aralık 2004 tarihinde yapılacak Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde Komisyon'un vereceği rapor ve tavsiye doğrultusunda tespit edildiği taktirde, Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin derhal başlatılacağı da vurgulanmıştır.

AB 2003 İlerleme Raporu'nda üyelik kriterlerine uyum açısından Türkiye, Bulgaristan ve Romanya büyük ilerleme kaydetmiş görünüyor. AB Komisyonu, Bulgaristan ve Romanya'dan sonra Türkiye'nin de üyelik kriterlerine uyum sağlanması için yapılan çalışmaları olumlu olarak nitelendirip, Türkiye'nin siyasi ve ekonomik kriterlere uyum sağlamak adına yaptığı çalışmaları başarılı bulmakla birlikte, bunları yeterli görmemiş ve daha fazla çalışılması gerektiğini belirtmiştir. Raporun geneline bakıldığında Türkiye'nin halâ katılım müzakerelerine hazır olarak algılanmadığı; çabalarının takdir edildiği fakat uygulamaya bakılacağı ve nihayet, Türkiye'nin gerek yasal gerekse ekonomik sistemlerinin dayanaklarının AB üyeliğinin yükünü kaldırabilecek durumda olmadığı düşünülüyor. Rapor AB üyelik sürecimizle ilgili belirsizliklerin aynen devam ettiğini de ortaya koymaktadır. 1 Mayıs 2004 tarihinden sonra üye-

lik sürecimizin daha da zorlaşacağı, uygulamadaki olası eksikliklerin Türkiye'nin müzakere tarihinin ertelenmesi için kolaylıkla kullanılabileceği anlaşılıyor. 1 Mayıs 2004'den itibaren resmen AB üyesi olacak 10 ülkenin Türkiye'ye müzakerelerin başlamasının ardından aktarılması gereken fonların yükü nedeniyle erken bir müzakere tarihine sıcak bakmayacağı beklenebilir. Kısaca, Türkiye halâ katılım müzakerelerine hazır olarak algılanmıyor; çabalar takdir ediliyor fakat uygulamanın kritik olduğu tekrarlanıyor; Türkiye'nin gerek yasal gerekse ekonomik sistemlerinin dayanaklarının AB üyeliğinin yükünü kaldırabilecek durumda olmadığı düşünülüyor.

Maastricht'te ve Kopenhag'da belirlenen siyasi, ekonomik ve sosyal kriterleri yerine getirmeye çalışan Türkiye, tam üyelik müzakerelerine başlamak amacını her platformda dile getiren siyasi bir iradenin mevcut kriterleri karşılayacak anayasal ve yasal mevzuata yönelik uyum çalışmalarını tamamlamıştır. Önümüzdeki dönemde, yürürlüğe sokulan yasal değişiklik uygulamalarının, uyum paketleriyle yenilenen mevzuata göre sonuçları, AB tarafından değerlendirilmeye başlanacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta: "yasal düzenlemeler sadece AB istediği için yapılmaktadır" görüşüdür. Yapılan tüm düzenleme ve çalışmalar, Türk vatandaşlarının yaşamlarını nasıl daha mutlu, huzurlu, saygın ve değerli kılabilmenin yollarını aramaktadır. Ayrıca, AB siyasi çevreleri Kopenhag kararını Türkiye'nin hem üyelik perspektifini kesinleştiren hem de Türkiye Avrupalı mı? tartışmasına resmi açıdan son noktayı koyan bir aşama olarak gördüklerini ifade etmektedirler (Kaleağası, 2003: 66). Bu değerlendirmenin, özellikle de Türkiye'ye karşı gerçekten bir samimiyet ve objektiflik taşıyıp taşımadığını Aralık 2004 tarihinde yapılacak Zirve'de Türk toplumu test edecektir. Toplumumuzun tüm bireyleri, sivil toplum örgütleri ve siyasi iradesi batılı-

laşma yolunda tüm uygulamaları kendi refah ve istikrarımız için gerçekleştirmektedir. Türk toplumu olarak verilen ev ödevlerini kendimiz için hayata geçirdikten sonra, AB'ye üye olan ülkelerin samimilik derecesini ölçme ve değerlendirme hakkını elde etmiş olacağız.

Bitmeyen akıl oyununu hem AB hem de Türkiye için mutlu bir sonla noktalamanın zamanı gelmiştir. Türkiye'nin AB'ye yapacağı katkıları AB görmezlikten gelemez. Eğer, AB küreselleşen dünyada siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan daha güçlü ve söz sahibi olma peşinde ise, Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerini ve tam üyeliğini, at gözlüklerini takarak geçmişe göre değerlendirmeye kalkması, bölgesel bütünleşmeyi amaçlayan uluslar üstü bir örgüt için yararlı olamayacaktır.

III- NE İÇİN MÜCADELE ETMELİYİZ?

Avrupa kavramı coğrafi, tarihi, kültürel, ekonomik, siyasi ve hatta hukuki elementlerde oluşmaktadır. Bu kavram, Avrupa kültürünü, Avrupa medeniyetini ve kültürel değerlerini ifade etmektedir. Avrupa'ya aidiyet onun kültürel kimliğini paylaşmakla olur (Arsava, 2001: 35). Siyasi anlamda, bölgesel bütünleşmeyi hedefleyen AB'nin temel değerleri ve ilkeleri: Barış, birlik, eşitlik, temel özgürlükler, dayanışma, ulusal kimliğe saygı, güvence ve temel haklar şeklinde sıralanmaktadır. Bu temel ilkelerin doğuşu, tarihten gelen anlaşmazlıkların ortaya çıkardığı savaşlar sonucunda; ekonomik, siyasi ve toplumsal anlamda yıkılan Avrupa'nın artık birey yaşamının önem kazandığı dünyada bölgesel olarak sonsuza kadar barış ve istikrarın yaşanması gerekliliğinden doğmuştur. Başlangıçta, ekonomik birlikteliği içeren AET daha sonraki yıllarda küreselleşmenin hız kazanmasıyla, siyasi birlikteliğin bölgesel olarak gelişme, büyüme ve barış için daha yararlı olacağına benimsenmesiyle, bölgesel bütünleşmenin son aşaması olan AB'ye dönüşmüştür. AB'nin siyasi bir entegrasyon sü-

recine girmesi tek pazar ve tek para temelli ticari entegrasyon sürecinin doğal bir sonucu olup, küresel süreçte Avrupa'nın yerini sağlamlaştırılmaya yönelik ileri aşamada bir bölgeselleşme profesidir (Ağaoğlu, 2003: 76). Bu projeye katkıda bulunacak ülkeler, AB'ye tam üyelik perspektifine dahil olarak Avrupa'nın dünyada üstlendiği rolün etkisi artırılmaya çalışılmaktadır.

AB projesine inanan ve bu yolda 40 yıldan beri yürüten Türkiye'nin daha güçlü bir AB için tam üye olması tek şarttır. Mevcut projeksiyonlar değerlendirildiğinde, Türkiye'nin tam üye olarak AB'ye katılması tek taraflı olarak ülkenin ekonomik bakımdan kalkınacağı ve refaha kavuşacağı değerlendirilmelerinin yapılması, AB'nin ne olduğu hakkındaki fikrin ve Birliğe girme konusunda niçin mücadele ettiğimizin çok yalın ve basit ifadesi olacaktır. Bölgesel bütünleşme projesine dahil edilen Türkiye siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel nitelikler açısından önemli sayılabilecek kazanımlar elde edecektir. Aynı şekilde, uluslar üstü bir kimliğe sahip AB'nin de Türkiye'nin tam üyeliği sonucunda siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel açılım ve kazançları olacaktır. Bir başka ifadeyle, Türkiye'nin, AB'ye tam üyeliği sonucunda kaybeden herhangi bir taraf olmayacaktır. Aksine, her iki taraf ortak siyasi, ekonomik ve sosyal gelişme çerçevesinde yeni açılımlar ve yararlar sağlayacaktır.

A-Tam Üyeliğin Türkiye'ye Yararları

AB'nin mevcut amaçları ve üye ülkelerin gelişimi göz önüne alındığında, Türkiye'ye tam üyeliğin sağlayacağı temel yararları üç alt başlık altında toplamak mümkündür.

1- Siyasi Yararları

Siyasi bakımdan tam üyeliğin yararlarının neler olacağına değinmeden önce, bu başlık altında Türkiye'nin jeo-politik açıdan öneminin de vurgulanacağını göz önünde tutmak gerekmektedir.

Yönetimlerin merkezinde, insan mutlulu-

ğu ve insana verilen değer bulunmak zorundadır. İnsan, toplumu ve yönetimleri oluşturan en değerli yapı taşıdır. İnsana verilen değer ve saygı her türlü siyasi ve ekonomik yararların önünde olmak zorundadır. Onun içindedir ki; Avrupa, her medeniyet gibi ama her medeniyetten ileri ölçüde bir sentez üstüne oturuyor. AB, bir takım değerleri sindirerek ve bir takım ilkelere uyararak yaşamak üzere, bir takım kuralları ulus-aşırı ölçülerde benimseme anlamına geliyor. Bu ilke ve değerler, demokrasi ve insan haklarına, çoğulculuğa, insanlığın uluslararası kardeşliğine ilişkin ilke ve değerlerdir (Belge, 2003: 15-16). Tam üye olmak isteyen ülkelerin bu değerleri, kendi vatandaşlarının mutluluğu, huzuru ve siyasi gelişimleri açısından kabul etmeleri çağdaş demokratik yönetimi yakalamaları için bir ihtiyaç aynı zamanda da zorunluluktur. Bu ihtiyacın temel dayanağı ise, Kopenhag'da 1993 yılında kabul edilen siyasi kriterlerdir. Üyelik, aday ülkenin, demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıkların korunmasını ve saygı göstermesini güvence altına alan kurumların istikrara kavuşturulmuş olması yükümlülükleri üstlenebileceğini varsayar (Bozkır, 2001: 138). Bu kriterlere uygun yasal düzenleme ve uygulamaların gerçekleştirilmesi sonucunda, Türkiye, daha demokratik ve şeffaf bir devlet yönetimine sahip olacaktır. Hukukun üstünlüğü ve demokrasiyi kendi geleceği için geliştiren Türkiye, bürokrasideki hantallığı etkin devlet ve şeffaf yönetim ilkeleri aracılığıyla ortadan kaldıracaktır. Sonuçta, insan haklarına saygı merkezli bir demokrasi anlayışının ortaya çıkmasıyla, AB ile ortak hareket etme arzusu ve ortak AB vatandaşlık bilinci en üst düzeye ulaşacaktır.

Siyasi yararlar başlığı altında ışık tutulması gereken önemli bir diğer nokta ise; Türkiye'nin bulunduğu bölgenin jeo-politik ve jeo-stratejik özelliğidir. Türkiye, Orta Asya ve Rusya, Orta Doğu ve Balkanların içlerine kadar uzanan bölgelerle tarihsel bağları olan AB'nin en büyük ve tek aday ülkesidir.

AB'nin oluşturulma amaçlarından birisi; ortak savunma ve güvenlik politikasının yanı sıra bölgesinde barış ve huzuru sağlayıcı kilit örgütlenmeyi gerçekleştirmektir. Günümüzde ve gelecekte, bahsedilen bölgelerde yer alan ülkeler arasındaki çekişmelerden bozulabilecek bölge istikrarını sağlayacak güçlü, prestijli ve güvenilir bir ülkeye ihtiyaç her koşul ve zamanda hissedilecektir. AB'ye tam üye olmuş, siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan kendisini çağdaşlık düzeyine ulaştırmış Türkiye, uluslararası ilişkilerde daha da güçlenerek bir denge unsuru olacaktır. Denge unsuru olan Türkiye, bölgesinde AB'nin siyasi düşüncelerini barış ve güven ortamında en iyi anlatacak ülke konumunda olacaktır. Buradan hareketle, bir diğer önemli noktaya değinmekte yarar vardır. Türkiye'nin Yunanistan ile arasındaki Balkan savaşları, Kıbrıs Harekatı sonrasındaki zıtlamalardan ve sınır anlaşmazlıklarından kaynaklanan olumsuz ilişkiler, AB'ye üye olmak isteyen ülkeler arasında ortadan kalkmak zorundadır.

Topluluğun kuruluş amaçlarının en önemlisi, yıllar boyunca birbirleriyle savaşan Almanya ve Fransa'nın ortak hareket etmelerini yaşama geçirmektir. Hem Türkiye hem de Yunanistan AB'nin geleceğinin ortak hareket etmekten, ülkeler arası dostluktan ve barıştan geçtiğine inandıklarına göre, geriye dönüp bakmadan geleceğe yönelik bölgesel bütünleşme projesine katkıda bulunmak daha akılcı bir politik davranıştır. Bu sonucu kesinleştirecek olan tam üyelik, Ege Denizi'ni AB'nin iç denizi haline getirecek ve Balkanlarda istikrarı sağlamada, tarihsel bağlarından ötürü önemli güce sahip iki üye ülke büyük rol oynayacaklardır. Bu nedenle, Türkiye, jeo-politik ve jeo-stratejik önemini AB tam üyeliğinden sonra Orta Asya ve Rusya'da, Orta Doğu'da ve Balkanlarda denge unsuru olarak kullanabilecektir. Ele alınan bölgelerdeki ülkeler de Türkiye gibi demokratik hukuk düzenine sahip AB üyesi ülkeye uyum sağlayacaklardır. Karşılıklı etkileşim

sayesinde ise; yaşlı kıtanın kendi içinde ve etrafındaki bölgelerde sonsuza dek barış, huzur ve güveni sağlama amacı, Türkiye sayesinde gerçekleşecektir.

Siyasi açıdan değerlendirmeye alınacak bir diğer unsur ise daha ziyade ekonomik ve sosyo-kültürel unsurlarla da ilişkili olan büyük ülke ya da nüfusu fazla olan üye ülke durumudur. Şu anda, AB'nin itici güçleri nüfuslarının da katkısıyla, Fransa ve Almanya olarak gözükmektedir. Mayıs 2004 tarihinde üye olarak Birliğe alınacak ülkelerin toplam nüfusu Türkiye nüfusuna dahi erişememektedir. AB'de, daima büyük ülkelerin bölgesel bütünleşmeye katılımı dikenli ve zor yollardan geçerek olmuştur. Bunun altında yatan en önemli neden, AB'nin karar alma organlarında nüfusu fazla olan ülkelerin karar almada daha baskın bir rol üstlenmeleridir. Türkiye'de AB'ye girdikten sonra ilk aşamada AB'de daha sonraki aşamada ise, dünyada siyaset platformunda söz sahibi olan ülkeler arasında yerini alacaktır. Uluslararası alanda Türkiye'nin AB ve dünya siyasetinde söz sahibi olması, dünyanın ilerleme ve değişim sürecini belirli oranda Türk Dış Politikasını etkilemesi anlamına gelecektir.

Türkiye'nin temel ve öncelikli hedefi olan AB'ye tam üye olmasının siyasi açıdan neden gerekli olduğunun cevabını yapılan projeksiyonlar göstermektedir. Türkiye'de de demokrasi anlayışının gelişmesi, insan onuruna yaraşır davranışların yerleşmesi ve siyasi platformda söz sahibi olunabilmesi, çağdaş yönetimlerin temel amaçlarına sahip olmasını gerektirir. Bu gerekliliklerin kazanım yolu ise; AB'ne tam üyelikten geçmektedir.

2- Ekonomik Yararları

AB'ye tam üyelik perspektifinde, AB'yi salt ekonomik çıkarlar doğrultusunda savunmak ve desteklemek akılcı bir davranış değildir. Elbetteki, ülkelerin ekonomik çıkarları ön planda olmalıdır. Ancak, sadece ekonomik amaç ile hareket dürtüsü Merkantalist dönemi ve sömürgeciliği savunmak olacak-

tır. Ekonomik çıkarların yanında siyasi, kültürel ve sosyal çıkarların da önemli olduğuna işaret etmek gerekmektedir. Bu noktadan hareketle, AB'den Türkiye'nin elde edeceği ekonomik yararlar da diğer unsurlarla iç içe geçmektedir.

Ekonomik istikrarın sağlanmasında da insan unsuru ön planda yer almaktadır. Tam üyelik ile birlikte, Türkiye'de de ekonomik ve mali politikalarda sürdürülebilir istikrarın sağlanması ve ekonomi yönetiminde şeffaflığın artırılması gerçekleştirilecektir. Ekonomik şartı yerine getirmek için AB'nin koymuş olduğu üyelik öncesi ve üyelik sonrası ekonomik kriterler mevcuttur. Üyelik öncesi, her aday ülkenin uymak zorunda olduğu iki önemli kriter Kopenhag ekonomik kriterleridir. Bu kriterler; ülkenin kurum ve kuralları ile işleyen bir piyasa ekonomisine sahip olması şartı ve ülkenin AB tek pazarında rekabet gücüne sahip olabilme şartıdır. AB'ye üye olmayıp GB antlaşması yapan ve GB için gerekli finansal desteği alamayan tek aday ülke Türkiye olmasına rağmen, özel teşebbüsün rekabet etme kabiliyetinin yüksekliği ve akılcı girişimci politikaları, Türk şirketlerini Avrupa'da rakipleriyle rekabet edebilecek düzeye getirmiştir. Üyelik sonrası, ekonomik olarak yüksek potansiyele sahip Türk ekonomisinin itici gücü özel girişim daha da ilerleme kaydederek AB içinde yükselen, rekabet edebilen ve aranan değer olacaktır. Bu sonucun ise; Türkiye ekonomisine büyük katkısı da olacaktır. AB üyesi ülkelerin üyelik sonrası yerine getirmesi gereken ve bölgesel bütünleşmede büyük etkiye sahip Ekonomik ve Parasal Birliği içeren Maastricht Ekonomik Kriterleri'ne uyum sürecini Türkiye, üyelik öncesi uygulamakta olduğu istikrar programı ile bağdaştırmıştır. Böylece, üyelik sonrasında kısa zaman içinde Türkiye Ekonomik ve Parasal Birliğe de dahil olabilecektir. AB üyeliğinin Türkiye için yararı, şimdiye kadar elde edilmesi mümkün olmayan bir kamu malının elde edilmesidir. Bu kamu malı, şimdiye kadar kalkınma üzerin-

de olumsuz etkileri olmuş kurumsal yapının daha çok kalkınma dostu bir yapıyla değiştirilmesini olanaklı kılacak reformdur (Uğur, 2003: 51). Türkiye'nin hayata geçirmeye çalıştığı yapısal reformlar içerisinde; piyasa ekonomisinin işlerliğini sağlamaya yönelik özerk kuruluşlar da vardır. Örneğin; bankacılık sektöründe BDDK, enerji sektöründe EPDK gibi kurumlar tamamıyla serbest piyasa ekonomisinin sağlanmasına yönelik reformlardır. Bu tip reformların gerçekleştirilmesi Türkiye'nin tam üyeliğinde güven ve istikrar unsuru içeren bir ekonomiye sahip olduğu görüşünü destekleyecektir. Etkili bir piyasa ekonomisine sahip Türkiye, AB'nin ekonomik dinamizmine güç katacaktır.

Ekonomik yararlar arasında sayılması gereken bir diğer unsur ise; Türkiye'nin bulunduğu bölgenin özelliğidir. Türkiye'nin etrafındaki ülkelerle birlikte değerlendirilmesi durumunda, petrol ve doğal gazın AB'ye geçişinde enerji koridoru oluşturacağını görebiliriz. Aynı şekilde, ticaret yollarının kesiştiği bir ülkedir. Orta Doğu, Orta Asya ve Rusya ile AB arasında uzun yıllardan beri deneyim kazanmış bir AB üyesinin ekonomik ilişkilerde merkez ülke rolü üstlenmesi hem kendi bölgesinde hem de AB içinde yerinin ve rolünün daha da değerli olacağına işaret etmektedir.

Akdeniz ve Ege sahillerinin eşsiz bir niteliğe sahip olması, medeniyetlere ev sahipliği yapan Anadolu'nun varlığı turizm sektörünün Türkiye'de her zaman daha da ileriye gitmesine katkıda bulunmaktadır. AB'ye üye olunmasıyla birlikte, Türkiye yeterli potansiyele sahip bir turizm sektörü ve güven ortamı içerisinde oldukça fazla AB'ye üye ülke veya AB dışı ülke vatandaşlarının uğrak yeri olacaktır. Bu ise; mevcut turizm gelirlerinin kat kat üstüne çıkacak bir geliri, Türkiye'nin elde edeceği anlamına gelmektedir. Ayrıca, AB'ye üye olan hem Türkiye hem de Yunanistan ortak hareket ederek Ege Denizi'ni turizm potansiyeli açısından en üst düzeyde kullanabilecekleri de gözden kaçırılmaması

gereken bir unsur olacaktır. Turizm sektörünün artan rekabet şansı AB üyesi Türkiye'nin ekonomik büyümesine de çok fazla katkıda bulunacaktır.

Gelişmişlik düzeyini belli kriterlere göre yakalayan Türkiye, AB adaylığı sonrasında ekonomik istikrarı, mevcut potansiyeli ve güven ortamının kurulmasından ötürü yabancı yatırımların ülkeye girişi yoğun bir biçimde gerçekleşecektir. Üye ülkeleri AB'ne bağlayan hukuki yapının tümü olan AB Müktesebatı'nı gerçekleştiren Türkiye, yabancı yatırımların ülkeye girişinin önündeki mevzuat engellemelerini de ortadan kaldırmabilecektir. Böylece, ekonomik kapasitesini yabancı yatırımların girişiyle en üst düzeye taşıma imkanını Türkiye elde edecektir. Türkiye'de, mevcut siyasi istikrar ve halkın güveniyle birlikte, uygulanan ekonomik istikrar programı enflasyon-borç ve faiz üçgeninden ekonomiyi uzaklaştırmaya başlamıştır. Bu durumun sürdürülmesi, uluslararası yatırımcıların gözünden kaçmayacak bir unsurdur. Güven, siyasi ve ekonomik istikrar, yönetimde şeffaflık ve demokrasi ve bu unsurların tümünü içeren AB tam üyeliği ülkenin ekonomisinde itici güç olan özel sektöre yabancı yatırımların dahil olmasına neden olacaktır.

Ülke nüfusunun yaklaşık % 40'nun tarım ekonomisinden elde ettiği gelirle yaşamını sağladığı düşünülürse, AB'ye üye Türkiye'nin ortak tarım politikası kapsamında tarıma açık arazilerini verimli kılacak kaynağı ve çiftçilere sağlanacak desteği AB'den elde edebilecektir. Verimlilik esasına dayalı bir üretim anlayışı mevcut tarım potansiyelini daha da canlandıracak bir unsurdur. Mevcut altyapı çalışmalarının da bitmesiyle Türkiye, dünya çapında tarım ekonomisi bağlamında lider konuma gelebilecektir.

İstihdam açısından AB'ye tam üyeliğin ekonomik yararı ele alındığında; Türkiye, geçmiş dönemlerde az nüfuslu ve durağan bir tarım toplumundan, nüfusu hem sayısal

olarak artan hem de mekansal ve toplumsal bakımdan çok hareketli bir topluma geçiş sürecini yaşamıştır (Behar, 1999: 92). AB üyesi ülkeler yaşlı nüfusun yoğun olduğu ülkeler haline gelmeye başlamışlardır. AB’de yaşlı nüfus fazlalığından ötürü hizmet sektöründe istihdam edilecek işgücü arzi çok kısıtlıdır. Türkiye, özellikle hizmet sektöründe yoğun şekilde mevcut olan genç işgücü nüfusuna sahiptir. Türkiye’nin, bu potansiyeli AB’ye üyeliği esnasında serbest dolaşım hakkını elde ettikten sonra kullanması ekonomik açıdan büyük yarar yaratacaktır. Bu yarar da işsizlik oranının zamanla en düşük düzeye inecek olmasıdır. AB üyelerinin çekindikleri konu, Türkiye’den istihdam olanaklarından yararlanma amaçlı göçtür. Türkiye’nin AB’ye girişinin ilk dönemlerinde bu olasılık oldukça yüksektir. Ancak, orta ve uzun vadede ülke dışına çıkan iş gücünün Türkiye’nin ekonomik büyümesini ve performansını daha üst düzeylere çıkarması neticesinde geri döneceklerini unutmamak gerekmektedir. Bu öngörüyü, İspanya’nın ve Portekiz’in AB’ye girişinden sonra benzer işgücü transferinin yaşanmış olması desteklemektedir.

Türkiye, güven ortamını sağlamış, ekonomik ve siyasi istikrarı mevcut ülke potansiyeline göre gerçekleştirmiş, verimli üretim tekniklerini kullanma kabiliyeti kazanmış, bölgesindeki değeri artmış, AB’ye üyeliğinden sonraki aşamada Almanya veya Fransa kadar ve belki de her iki itici güçten de üst düzeyde ekonomik gelişimini sağlayan bir yükselen değer olacaktır.

3- Sosyo-Kültürel Yararları

AB’nin insana değer veren ve insanın sosyal ve kültürel gelişimini ön plana çıkaran ilkeleri savunduğunu gözlemleyebilmek mümkündür.

Eğitim alanında AB’nin çok yararlı programları vardır. Bu programlar bireyin hem meslek bulmasında hem de kültürel gelişiminin çağdaş dünya görüşüne uyum sağlamasında yardımcı olmaktadır. AB içinde

mevcut olan en önemli eğitim programlarından birisi; Socrates Programı’dır. Bu programın hedefi; katılımcı ülkeler arasındaki işbirliğini artırarak eğitimde Avrupa boyutunun artırılmasını ve eğitimin kalitesinin iyileştirilmesidir (Zengin & Ibrahimov, 2001: 57). Erasmus Programı, yüksek öğrenime yönelik bir program iken Comenius; okul eğitimini içeren bir programdır. Temel amacı; mesleki eğitim düzeyinin yükseltilerek teknoloji ve sanayideki gelişmelerden yararlanılmasını sağlamak olan Leonardo Da Vinci Programı, değişimin tahmin edilmesi ve çalışma hayatına katılım için yeni yöntemler bulunması yoluyla gençleri geleceğin mesleklerine hazırlayacaktır. Temel düşünce, yaşam boyu öğrenimin özendirilmesi ve bu yolla insanların işgücü piyasasındaki değişimin getirdiği sorunların çözümlenmesine yardımcı olunmasıdır (Özsoy vd., 2001: 50). Sonuç olarak, Türkiye hali hazırda bu programlardan yararlanmaya başlamıştır. Üye olduğunda eğitim standartlarının Avrupa kalitesinde gerçekleştirilmesi için gerekli her türlü desteği AB içindeki uzmanlaşmış kuruluşlardan alacaktır. Bu tür bir destek, kaliteli eğitime ve öğretime gereksinimi olan Türk insanının sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik gelişimlerini tamamlamalarına ve AB kimliğini kazanmalarına destek sağlayacaktır.

11 Eylül sonrasında Müslüman dünyaya karşı farklı gözle bakılmaya başlanmıştır. Her Müslüman’ın potansiyel olarak terörist gibi batılı toplumlarca algılanmıştır. Özellikle, Huntington’un medeniyetler çatışması tezini savunanların ağırlığı giderek artmaktadır. Oysa, batılı yaşam ve düşünce yapısı, önyargıları kendi içinde barındırmaması gereken bir felsefedir. AB’nin önyargılı bir düşünce yapısına sahip olmadığı ve AB’nin Hıristiyan kulübü olmadığı kanıtı, devlet yönetimi laik düzene göre oluşturulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti’nin AB’ye katılması olacaktır. Türkiye’nin üyeliği, AB’nin ön yargılı olmadığını, bölgesel bütünleşme ve AB ortak kimliğini oluşturmada din faktörünün

etkili olmadığını tüm dünyaya gösterecektir.

1 Ocak 2003 itibarıyla AB'nin nüfusu 379 milyondur (Eurostat, 2003: 1). Genişleme süreçleri, AB'nin kültürel mozaikini artırıcı bir unsurdur. Bu nüfusa Türkiye'nin dahil olmasıyla birlikte yaklaşık 550 milyon nüfuslu kozmopolit kültürlerle sahip ancak ortak kimlik şemsiyesi altında bütünleşmiş bir AB oluşacaktır. Karşılıklı kültür alışverişleri, farklı yaşam tarzları olan ülkelerin birbirlerini anlamalarına ve önyargısız değerlendirme yapmalarına olanak tanıyacaktır. Özellikle, AB'ye katılımından sonra Türkiye hakkındaki pek çok yanlış inanış veya önyargılar son bulacaktır.

B- Tam Üyelik'in Avrupa Birliği'ne Yararları

Türkiye, bir devlet için kısa sayılabilecek bir zaman dilimi içinde ATATÜRK'ün kurduğu sağlam siyasal, ekonomik ve toplumsal temeller üzerinde, onun gösterdiği çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma yolunda büyük mesafeler almıştır. Bir Avrupa ülkesi olan, yüksek bir kültüre ve insani değerlere sahip bulunan Türkiye, bugün demokrasi içinde kalkınan bölgesel bir güç haline gelmiştir. Bazı yabancıların deyimiyle 20. yüzyıla "Avrupa'nın hasta adamı" olarak giren Türkiye, yüzyılı, ileri, güçlü ve çağdaş bir ülke olarak tamamlamaktadır (Öymen, 1999: 361). Türkiye, demokratik rejimi Batı demokrasilerinin standartlarına uydurma yolunda hayli yol almış, fakat tam anlamıyla açık topluluğu kazanamamış, batıya tarihsel yönelimden ayrılmayan, "Atlantik'ten Urallar'a Avrupa" bütünleşmesi içinde yer alan, bölgesinde önemli bir siyasi rol üstlenen bir konumdadır (Alpay, 1991: 180).

1980 sonrasında dışa açık, ihracata dayalı sanayileşme stratejisi benimsemiş olan Türkiye ekonomisi Dünya ekonomisi ile bütünleşerek dünyanın en dinamik ekonomilerinden birisi haline gelmiştir. GAP, Atatürk Barajı ve Şanlıurfa Sulama Tüneli'nin devreye sokulmasıyla Türkiye, 21. Yüzyılın Mezo-

potamiası olacaktır.

Türkiye, Türk ve İslam Dünyası'nın, Balkanların "Örnek ve Model Ülkesi" haline gelmiştir. Doğu-batı, kuzey-güney eksenlerinin yanı sıra Hıristiyan ve İslam dünyalarının kesişme noktasında bulunan Türkiye'nin "binlerce kilometre uzaklıktaki ülkeleri etkileme özelliği" vardır. Bütün bu gelişmeler Türkiye'ye büyük ufuklar, açmakta, imkanlar getirmekte ve sorumluluklar yüklemektedir. Askeri bloklar yerine ekonomik bloklar sisteminin oluşması Türkiye'yi kendiliğinden bölgesel güç ve denge merkezi haline getirmiştir. Eski Sovyetler Birliği'nin bıraktığı siyasi boşluğu, bir ölçüde Türkiye doldurabilecek hale gelmiştir.

AB, Japonya, ABD arasında Orta-Doğu'daki ekonomik, politik rekabet ve etki alanı oluşturma çabalarında, Türkiye "Anahtar Ülke" konumundadır. Türkiye, 1990 sonrasında, yalnızca Orta-Doğu'ya değil, aynı zamanda, Avrupa'nın Kafkasya ve İç Asya'ya açılan kapısı konumuna gelmiştir. AB, 1998 yılında Türkiye'nin de genişleme sürecindeki "12 aday" ülkeden birisi olduğunu açıklamıştır.

Türkiye'nin AB'ye tam üye olması durumunda toplam AB nüfusunun % 15, 2025 yılında % 21'i büyüklüğünde olacaktır. Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği doğrultusunda gerçekleştirilen GB Türk ekonomisinin modernizasyonu ve dünya ile entegrasyonu açısından en akılcı adımı oluşturmaktadır. AB, Türkiye için nasıl önem taşıyorsa, 63 milyon nüfusla stratejik öneme sahip Türkiye 200 milyon nüfusa sahip Türk dünyası ile birlikte AB için göz ardı edilemeyecek kadar önem arz etmektedir. AB için Türkiye, sadece gelişme potansiyeli büyük bir pazar değil aynı zamanda, Doğu Akdeniz, Balkanlar, Karadeniz çevresi, Kafkasya ve Orta-Doğu politikaları bakımından vazgeçilemeyecek bir ortak konumundadır.

Toplam dış ticaretimizin yarısı AB ile yapılmaktadır. Dolayısıyla dış ticarete Türkiye

AB ile fiilen yarı yarıya entegre olmuş durumdadır. Türkiye AB ile, gerek dış ticaret ilişkileri gerekse AB ülkelerinde yaşayan 3.8 milyon Türk vatandaşı, irili ufaklı 40.000 Türk kökenli firma ile kısmen bütünleşmiştir. AB'deki Türk ekonomik varlığı, Türkiye ile AB arasındaki doğal köprüyü de meydana getirmektedir. Bu köprü, yalnız ekonomik olarak değil, siyasi ve sosyal bakımlardan da Türkiye'nin uzattığı bir köprüdür.

Türkiye'nin AB'ye tam üye olmasının AB'ye de önemli yararları bulunmaktadır. Bu yararlar da konunun bütünlük arz etmesi için siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan değerlendirilmiştir. Söz konusu kazanımların tümünün altında şu gerçek yatmaktadır: AB, Türkiye'yi bünyesine tam üye olarak aldığı anda güçlü bir uluslar üstü örgütlenme veya bütünleşme sağlanmış olacaktır. Türkiye'nin yüzyıllar boyunca bölgesinde kazandığı deneyim ve ilişki düzeyinin verdiği bir stratejik güçle AB'ye bazı katkılar sağlayabileceği en önemli unsurların başında gelmektedir. Özellikle Türkiye, AB'nin çok önem verdiği doğal gaz ve petrol kaynaklarının Avrupa'ya ulaşması için gerekli olan yolların tam üzerinde güvenli bir ülkedir.

1- Siyasi Yararları

Sovyetler Birliği'nin çözülmesi ve Berlin duvarının yıkılması, dünyada tek süper güç olarak ABD'nin büyük rol üstlenmesine neden olmuştur. ABD, dünyanın her yerinde olursa olsun tüm ülkelere kendi çıkarlarına uygun bir şekilde siyasi baskı ve gerekli gördüğü taktirde de askeri müdahale yapabilmek hakkını kendinde bulmuştur. Ülkeler günümüzde tek başlarına karar alabilecekleri bir ortamdan yavaş yavaş uzaklaşmaya başladılar. Tek süper gücün olmadığı birden fazla bölgesel bütünleşme hareketlerinden oluşan örgütlenmelerinde dünya siyasi konjunktüründe kendi çıkarları doğrultusunda söz sahibi olma isteği yadsınamaz bir gerçektir. Bölgesel bütünleşme hareketleri içerisinde AB de kendi bulunduğu bölgenin güven-

liği, istikrarı, barış ve refahı için oluşturulmuştur. Bu amaçların gerçekleştirilmesinin ön koşulu ise, AB'ye üye olacak ülkelerin veya üye ülkelerin oldukça önemli niteliklere sahip olması zorunluluğudur. İşte, Türkiye AB'nin daha güçlü olmasını sağlayabilecek tek aday ülkedir. Türkiye'nin AB'ye üye olması: AB'nin siyaset, dış politika, güvenlik ve savunma politikalarının Orta Asya ve Rusya'da, Orta Doğu'da ve Balkanlar'da geçerli unsurlar haline gelmesi demektir. Türkiye'yi içine alarak genişleyecek olan AB, Orta Doğu'da temelde aynı tarihi bağlara ve dini öğelere sahip ülkelerle Türkiye aracılığıyla bağlantı kurabilecek ve bölgede bugün olduğundan daha fazla bölgede söz sahibi olabilecektir. İslam Konferansında AB üyesi, AB'nin ortak politikalarına sahip çıkan ve o doğrultuda siyaset yapan bir Türkiye bulunacaktır. Aynı şekilde, Orta Asya ve Rusya'da da Türkiye'nin köprü görevi görmesi ile AB, çıkarları doğrultusunda bölgede geçerliliği oldukça fazla yer tutacak siyaset yapabilecektir.

NATO'nun ikinci en büyük ordusuna sahip Türkiye'nin deneyimi, askeri manevra kabiliyeti ve üstün askeri disiplini AB'nin güvenlik ve savunma politikasının uygulanmasında katkıda bulunması, AB'nin daha güçlü olmasını sağlayacaktır. AB'nin gelecekte müdahale edeceği krizlerin pek çoğunda Türkiye'den destek alması uluslararası siyaset sahnesinde gücünü ve prestijini artıracığı unutulmaması gereken bir diğer unsurdur.

Siyasi istikrarı, güvenliği ve barışı geçerli kılmak amaçlı uygulanacak tüm politikalarda Türkiye'nin desteği AB'yi daha da etkili kılacaktır. Özellikle de, Türkiye'nin etrafındaki ülkeler arasındaki potansiyel tehditlerin azaltılmasında AB'nin Türkiye sayesinde önemli gücü ve rolü olacaktır.

2- Ekonomik Yararları

AB'nin gücünün genişleme sonrasında zayıf düşmemesi için ekonomik kazanımla-

rının da genişleme perspektifine göre orantılı bir şekilde artması gerekmektedir. Çünkü, her yeni üye ek bir maliyet anlamına gelmektedir. Bu maliyetlerin minimuma indirilmesi AB'nin çıkarıdır. Böylece, Türkiye gibi AB de çıkarlarına göre hareket edecek ve Türkiye'nin üyelüğünden ekonomik yararlar sağlayacaktır.

AB ithalatının önemli bir bölümünü enerji sektörünün ürünleri oluşturmaktadır. Petrol ve doğal gaz başlıca ithal maddelerdir. Türkiye, enerji sektörü için gerekli olan doğal kaynaklara yakınlığı itibarıyla büyük önem taşımaktadır. AB'ye aday ülkelerden hiçbiri Türkiye gibi doğu-batı enerji koridoruna ev sahipliği yapmamaktadır. AB'nin ihtiyacı olan doğal kaynak transferi, Türkiye üzerinden şimdiki durumdan daha güvenli ve istikrarlı olacaktır. AB'nin ihtiyacı olan malların transferini sağlayacak ülkenin de kendi üyesi olması, AB'nin ekonomik açıdan kayıplarının sifıra yakın bir düzeye inmesi anlamına gelecektir. Çünkü, ortak menfaatlere göre hareket eden üyeler minimum maliyet maksimum yarar ilkesi doğrultusunda ekonomik davranışlarda bulunmaktadır.

Tam üyelik AB'nin doğrudan dışarıya yönelik yatırımlarını da artıracaktır. Türkiye'nin Birliğe müktesebat uyumunun tamamlanması Avrupalı yatırıncıyı Türkiye'nin zengin doğal kaynaklarına yöneltecektir. İşletim maliyetlerinin de azaltılması, AB'nin ekonomik gücünün daha üst düzeye çıkmasına neden olacaktır. Ayrıca, AB, Türkiye sayesinde Orta Asya ve Rusya ile Orta Doğu pazarlarına da açılabilme fırsatını elde edecektir. Böylece, AB firmaları bu pazarlarda rekabet edebileceklerdir.

AB'de nüfus giderek yaşlanmakta ve azalmaktadır. OECD'nin 2000'li yıllara yönelik ön tahminlerine göre, gelecek 2030-2040 yıllarında nüfusu tek artan ülke İrlanda (% 0.2) ve Türkiye (% 0.9) olacaktır. Nüfus Referans Bürosu tarafından yayınlanan 1997 Dünya verilerinde, Türkiye'nin dünyada 17.

sırada yer aldığı ve nüfusun, 2025 yılında 89 milyonu aşacağı belirtilmektedir. Türkiye'nin AB'ye üyeliği, AB'deki demografik gelişmelerdeki olumsuzlukları ikame etme açısından orta vadede yarar sağlayacaktır. AB üyeliğine hazırlanan Türkiye'nin sahip olduğu en önemli kaynak genç nüfustur. Türkiye'de 15 yaş altındaki nüfus toplamı nüfusun % 30'u, 60 yaş üstündeki nüfus ise toplam nüfusun % 5'idir. Her iki oran da gerek eski ve gerekse yeni AB üyesi ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye'nin potansiyeli açıkça ortaya çıkmaktadır. 60+yaş grubunun nüfus payı 2010 yılında % 9.7 (gelişmiş ülkelerde % 21.8) olarak öngörülmekte, 21. yüzyılın ortalarında nüfusumuzun 95 milyon kişi civarında sabitleşmesi beklenmektedir.

Giderek yaşlanan bir nüfusa sahip AB'nin ekonomik dinamizminin artışı sağlayacak olan işgücünü kendi programları çerçevesinde yetiştirdiği Türk işgücünden yararlanarak gidermesi mümkün olacaktır. Geleceğe yönelik nüfus projeksiyonlarına göre, önümüzdeki 20 yıllık dönemde, AB nüfusunun azalması beklenmektedir (Aydın, 2002:31). AB'de hızla yaşlı nüfusun artması üretimde itici güç olan genç nüfusa bağımlılık oranını emeklilik ve sağlık harcamaları açısından artırmaya devam ettirmektedir. Böyle bir durum ise, AB'nin ekonomik gücünü azaltıcı etkide bulunması, işsizliğin artması ve sosyal refah düzeninin bozulması sonuçlarını verecektir. Türkiye'den yararlanacak AB, nüfus gerilemesinin yaratacağı olumsuzlukları en alt düzeye indirecektir.

Ekonomik suçlarla mücadelede, Birliğe kaçak işçi girişiyle mücadelede ve uyuşturucu trafiğini önleme konularında Türkiye ile işbirliği yapan AB güçlü bir örgüt yapısına bürünecektir.

1995 yılında oluşturulan Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın amacı; AB ile Akdeniz ülkeleri arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, bölgede güvenlik, barış, refahın sağlanması ve Birliğin yeni dünya düzeninde

bölgede oynayacağı rolü güçlendirmektir. Birliğin arzu ettiği rolü, gücü ve istikrarı tam üye olan Türkiye sayesinde gerçek olacaktır. Türkiye'nin mevcut coğrafi konumu, kültürel ve tarihsel bağları bu amaca doğru AB'nin yaklaşmasında merkez rolü oynayacaktır. Böyle bir güç sadece siyasi alanda değil sosyal, kültürel ve ekonomik alanda da hem Türkiye hem de AB için Akdeniz gibi öneme sahip gücün kontrolünde görevler üstlenmesini sağlayacaktır.

3- Sosyo-Kültürel Yararları

Bu alanda, AB üyesi ülkelerin vatandaşları ile Türk vatandaşlarının karşılıklı etkileşimi sonucunda, AB'deki önyargılar ortadan kaldırılmış olacaktır. 1999 depremlerinde, Türkiye'ye yardım eden ülkelerin başında Yunanistan gelmekteydi. Bu tür üzücü olaylarda insan hayatı uğruna yapılan her türlü yardım da önyargı ortadan kalkmaktadır. Her iki toplum üyesi vatandaşlar birbirlerine önyargsız bir biçimde yaklaştıkları zaman, farklı kültürler bir araya gelecek ve ortak hedeflere doğru ilerleme gerçekleştirebilecektir. Türkiye'nin AB'ye üye olabilmesinin temel koşullarından birisi de; AB kamuoyunun Türkiye'yi tanınmasıyla olacaktır.

Çeşitli sanat dallarında, spor ve düşünce alanlarında yavaş yavaş başlayan karşılıklı etkileşimler, her iki grubun daha da yakınlaşmasına ve birlik olma fikrinin gerçekleşmesine yardımcı olacaktır.

Avrupa'da yer alan pek çok ülkenin atalarına ev sahipliği yapmış Türkiye'nin AB kültüründen soyutlanamayacağını artık AB vatandaşları da farkındadırlar. Türkiye'nin dünya platformunda elde ettiği sosyal ve kültürel başarıları, AB üyesi toplumların Türkiye'ye önyargıyla yaklaşma tutumlarını yok etmeye başlamıştır. Her iki toplum birbirini daha da iyi anlamaya ve kaynaşmaya başlayacaktır.

Hem Türkiye hem AB'nin birlikte hareket etmelerinden dolayı kaybeden herhangi bir taraf olmayacağını değerlendirmeye alınan

projeksiyonlar göstermiştir. Her iki tarafın kazanımlarının birbirine çok yakın unsurlar içerdiği de bir gerçektir.

C- Her İki Taraf İçin Oluşacak Maliyet

Hiç şüphe yok ki, Birliğe üyelik için aday olan büyük bir ülke ise, o ülkenin beraberinde getireceği ekonomik ve siyasi sorunları olacaktır. Bunların ortadan kaldırılması süreci bitene kadar her iki tarafa da belirli oranlarda maliyetler yüklemesi kaçınılmazdır. Türkiye'nin tam üyeliği perspektifinden değerlendirildiği zaman belli başlı maliyetler ortaya çıkması muhtemeldir. Özellikle, Türkiye ile tam üyelik müzakereleri başladığında Türk ekonomisinin AB'ye uyumunun sağlanması açısından sağlanacak finansal desteğin fazlalığından ötürü, yeni bir genişleme dalgası içinde olan AB ekonomisine yeni bir ek yük getirecek ve hatta Birlik üyesi ülkelerden çatlak sesler çıkabilecektir. Ancak, Türkiye'nin sağlayacağı katkılar düşünüldüğünde bu tür bir maliyete AB'nin katlanması en akılcı yatırım olacaktır. Çünkü, AB geleceğine yatırım yapacaktır. AB ekonomisine getireceği bu ağır yükü hafifletmek için Türkiye'nin tam üyeliğini 2004 yılındaki genişleme süreci sonuna bırakması büyük bir olasılıktır. Bir diğer maliyet unsuru; siyasi kriterlerin uyumu sırasında hem Türkiye'nin hem de AB'nin esnek tutumları doğrultusunda giderilebilecek olan Kıbrıs sorunu, Yunanistan ile anlaşmazlıklar ve etnik ayrımcılık sorunlarıdır. Her iki tarafa yönelik olarak kendi vatandaşlarından gelecek tepkiler, tam üyelik müzakerelerinde oluşacak maliyetler olarak değerlendirilmesi mümkün olan unsurlardır.

IV- DEĞERLENDİRME

Ulusların birbirleriyle yoğun siyasi, sosyal ve ekonomik ilişkiler içerisine girmeleri karşılıklı ve tek yönlü bağımlılıklarını artırmıştır. Bu bağımlılığın neden olduğu maliyet ve avantajlar gelişmiş ülkeler arasında aşağı yukarı eşit oranlarda dağılırken, durum gelişmekte olanlar için biraz daha farklıdır. Sağ-

lanan avantajların, yaşanan maliyetlerin yükü daha eşitsizce paylaşılmaktadır. Ülkelerin birbirlerine olan bağımlılıklarının arttığı bu devrede bir ülkenin diğer ülkelerdeki gelişmelerden soyutlanmış olarak etkin ve sağlıklı politikalar oluşturması da mümkün değildir. Geleceğe dönük politikalar oluşturmak isteyen bir ülke bu uluslararası etkileşim sürecinin anlamını ve yönünü incelemesi bir zorunluluktur. Dünyanın karşı karşıya kaldığı ve gündün güne sınırları genişleyen ve her bir ülkeyi etkileyen sorunların tek bir ülke (süper güç!) tarafından tek başına çözümlenemeyeceğinin idraki şarttır. Sorunları bir uluslararası ya da bölgesel bir dayanışma havası içerisinde değerlendirmeye ve çözümlenmeye çalışan uluslararası ve bölgesel kuruluşları iyi tanımak, bunların nasıl çalıştıklarını, hangi amaçlara nasıl hizmet verdiklerini ve gerekiyorsa bunlara nasıl bir destek verilebileceği araştırılmalıdır (DPT, 1995: 9).

Bölgesel bütünleşmenin en üst düzeyi ve en önemlisi olan AB giderek büyüyen bir uluslar üstü örgüttür. Başlangıçta da belirtildiği üzere, AB ülkelere ortak hareket etme imkanı tanıyan bir projedir. Avrupa toplumları akılcı davranış yolunda yaşanan her olayın ayrıntılı biçimde incelenerek, irdelenerek dersler çıkarıldığı, buna uygun çözümlerin üretildiği bir davranış biçimi sergiler. Bu davranış biçimleri içinde yer almak günümüz dünyasında en akılcı hareket tarzı olarak nitelendirilebilir.

Türkiye, 21. yüzyılın ilk çeyreği dolmadan, huzur ve refahı toplumuna yaygınlaştırmış, demokratik bir ülke olarak dünyanın geleceğinde söz sahibi olan gelişmiş ülkeler arasında yerini alacaktır. Bölgesinde güçlü, değişen dünya konjonktüründe önemli, serbest piyasa ekonomisine, genç ve dinamik bir nüfusa sahip olan Türkiye'nin AB üyeliği tarih boyunca bir parçası olduğu Avrupa'nın ekonomisinden güvenliğine, sosyal kurumlarından kültürel alana kadar birçok politikasını tamamlayıcı etkide bulunacak, uluslararası alandaki etkinliğini artıracaktır. Tüm bu

projeksiyonlar doğrultusunda bitmeyen akıl oyununu her iki taraf için en iyi sonla noktalamalıyız. Belirtilmesi gereken bir diğer konu: AB üyeliği için gerekli olan ve aslında Türk insanının refahı, huzuru, mutluluğu ve başarısı için aşılması gereken şartları kendi çıkarımız için yerine getireceğimize. Türkiye kendi çıkarı için gerekli olan her türlü uyun çalışmalarını gerçekleştirdikten sonra AB'nin samimilik ve objektiflik değerlerini test edebilme imkanı bulacaktır. AB, gerçekten iddia edildiği gibi ekonomik bir dev ancak siyasi bir cüce kalmaya devam mı edecek yoksa dünyadaki ve bölgesindeki çıkarlarını ve geleceğini düşünerek mi karar verecek?

AB'nin 2004 yılında 25 üyeli bir topluluk haline gelmesiyle, 1986 yılında yürürlüğe giren Tek Avrupa Senedi'nin önemli bir boyutunu oluşturan ve kişi başına GSYİH'sı AB ortalamasının % 75'inin altında olan bölgelere tahsis edilen Yapısal Fonlardan yapılacak aktarımlar üzerindeki kısıtlamalar artacak; bütçe tartışmaları daha yoğun yaşanabilecekler. Tarımsal destekler ve yapısal fonlarla birlikte AB bütçesinden sağlanan net katkı Yunanistan GSYİH'sinin % 3'ü, Portekiz GSYİH'sinin % 2.5'i ve İspanya GSYİH'sinin % 2.5'i düzeyindedir. Türkiye'nin 2000 yılı verileri dikkate alındığında, AB'nin Türkiye'nin GSYİH'sinin % 2.5-3'ü arasında net katkı sağlaması durumunda, AB üyeliği sonrasında her yıl 5-8 milyar EURO net kaynak elde edebilmesi olasılığı vardır.

Türkiye'nin tam üyeliğinin giderek zorlaşmasının nedenlerinden birisi de bu olgudur. Zira, Türkiye, Kocaeli ili dışında Roma Antlaşması'nın 92/3 (a) fıkrasında tanımlanan "en az gelişmişlik düzeyindeki bölge" konumunda olduğu için ülkemizde belli bir süre daha devlet yardımlarından büyük ölçüde yararlanılabilecekti.

Geleceğini tartışmaya açan AB, Türkiye'nin üyeliği sonrası elde edeceği yararları geniş çaplı düşünmek zorundadır. 40 yılı aşkın bir süredir devam eden tam üyelik müzake-

relerinin artık sonuna gelindiğinin farkına varmak zorundadır. Yaşlı kıtada ve dünyada güvenilir, barışçıl, gelişmiş ve dinamik bir Birlik yaratmak için geleceğini planlıyorsa, bunun tek şartı: Türkiye'nin tam üyeliğidir. Türkiye'nin AB'ye sağlayacağı siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel dinamizm Birliğin gelecekte üstleneceği vizyonunu ve rolünü çok daha etkili kılacaktır. Tüm bunlara rağmen Türkiye'nin AB üyeliği hedefi gerçekleşebilecek mi? AB'nin de Türkiye'ye yönelik önyargılardan kurtulması, çifte standartlardan vazgeçmesi gerekiyor. Bu durum da içinde istenmediğimiz bir birliğe gireceğiz diye her türlü ödünü verip onurumuzu kaybetmektense kendi ayaklarımız üstünde durmayı öğrenmemizin daha doğru olduğunu savunanları bir ölçüde haklı kılmıyor mu? Türkiye'nin AB'ye girmesi en erken 21. yüzyılın ikinci on yılı içinde olabilecektir. AB'nin Aralık 2004'te Türkiye'ye müzakere tarihi vereceğine dair oluşan iyimserliğe rağmen, umut verici işaretler görülüyor. AB, çok da istememize rağmen, Türkiye gibi bir ülkeyi daha da cesaretlendirecek, güçlendirecek bir mesaj vermiyor.

Belki Türkiye'ye hala büyük bir stratejik önem atfediliyor ama heterojen yapıdaki 70 milyonluk genç nüfusu, kırılgan ekonomik dengeleri, bozuk gelir dağılımı ve bölgesel sorunları ile Türkiye'nin üyeliğinin AB için ciddi bir sorun olacağı görüşü ağır basmaya devam ediyor. Türkiye'nin kişi başına milli geliri AB ortalamasının yaklaşık beşte biri düzeyinde bulunuyor (Tigrel, 2003).

Orta Asya'nın kavuşacağı yeni harita ile Türkiye'nin bölgede oynayacağı rolün önemi ve Adriyatik Denizi'nden Büyük Çin Seddi'ne kadar uzanan Türk nüfus bölgesinin varlığı dünyada büyük yankılar uyandırmaktadır. Türkiye, değişen dünyaya ve gelişen yeni döneme özgü adımları mutlaka sürdürmelidir. Milli heyecan potansiyeli, Türkiye'nin önemli bir güç kaynağıdır. Adriyatik Denizi'nden Çin Denizi'ne kadar uzanan alanda kültürü yaşayan dili konuşulan, dini

paylaşılan Türkiye'nin küçük düşünmeye, içine kapanmaya hakkı yoktur. Türkiye izole bir ülke değildir. Türkiye muhakkak çağdaş, ileriye dönük, akılcı, aydınlanmasını gerçekleştirmiş rasyonel bir toplum olarak enternasyonel ilişkilere entegre olmuş bir düzene girmelidir.

Türkiye'yi 21. yüzyıla, bölgesinde ve dünya dinamiğinde etkin bir "dünya devleti" olarak taşımak ve bu amaca yönelik politikalar üretmek, bunları süratle uygulamaya koymak temel hedef olmalıdır. Genç nüfusu, zengin coğrafyası ile Türkiye'nin globalleşmeden olabildiğince yararlanabilmesi için 2000'li yıllara yönelik vizyonunu belirleyip, ihracatta tekstil ağırlığından kurtulup yüzyılın yükselmekte olan sektörlerine yatırım yapmalıdır.

Kısaca, Dünyada değişim fırtınaları koparken, ATATÜRK devrimleriyle 20. yüzyılda büyük bir "sıçrama" yapan Türkiye, 21. yüzyılı yakalamakta zorlanıyor, değişim sancıları çekiyor. Türkiye'yi 21. yüzyıla, bölgesinde ve dünya dinamiğinde etkin bir "dünya devleti" olarak taşımak ve bu amaca yönelik politikalar üretmek, bunları süratle uygulamaya koymak temel hedef olmalıdır. Bu hedefe ulaşabilmek için, Dünya Bankası'nın 2002 yılı verilerine göre 426 milyar dolarlık satın alma gücü paritesiyle gayri safi milli hasılda dünyanın 19. büyük ekonomisi olan Türkiye, diğer göstergelerde de ilk 19 ülke arasına girmelidir. Örneğin, Birleşmiş Milletler 2003 İnsani Gelişme Raporu'na göre, 175 ülke arasında Türkiye, 2002 yılında bulunduğu 85'inci sıradan 96'ncı sıraya gerilemiştir. Heritage Vakfı tarafından her yıl düzenli olarak yatırımcılara ve politikacılara yol göstermek amacıyla yayınlanan Ekonomik Özgürlük Endeksi Araştırması'nda (ülkenin ticaret politikası, vergi yapıları, ekonomideki devlet müdahalesi, para politikaları, sermaye akımları ve yabancı sermaye yatırımları, bankacılık, ücret ve fiyat kontrolleri, mülkiyet hakları, yasal düzenlemeler ve kayıt dışı ekonomi temel kriterleri ele alınarak) Türki-

ye, Genelde Özgür Olmayan ülkeler grubunda yer almakta olup; 153 ülke arasında ekonomik özgürlükler açısından 119. sırada bulunmaktadır (Heritage Foundation ve The Wall Street Journal, 2002). Fraser Enstitüsü Ekonomik Özgürlük Araştırması'nda, Türkiye, 123 ülke arasında, devletin büyüklüğü, kayıt dışı ekonominin büyüklüğü, yasal yapı, mülkiyet haklarının korunması, enflasyon politikaları, güçlü para, yabancılarla ticaret yapma özgürlüğü, iş yaşamı ile ilgili düzenlemeler konusundaki kriterler açısından 2002 itibarıyla 103. sırada, kısmen özgür ülkeler arasında yer almaktadır (The Fraser Institute, 2003). Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün 10 tam puan üzerinden 5 puanın altında yer alan ülkelerin, yolsuzluk açısından "sorunlu" ve "kirli" olarak değerlendirildiği 2003 Yolsuzluk Algılama Endeksi'nde yolsuzluğun en yüksek olduğu ülke 1.3 puanla Bangladeş olurken, Türkiye 3.1 puanla 133 ülke arasında 77. sırada (2002 yılında 64. sırada) yer almıştır (Transparency International, 2003).

Büyük önder ATATÜRK'ün, fikri mirasının dayandığı temel ilkeler olan "çağdaş uygarlığı yakalamak" ve bunun için de ("benim manevi mirasım ilim ve akıldır" sözüyle simgelenen) Aydınlanma Düşüncesi'ne, yani eleştirel akılcılığa bağlı kalarak, Türkiye küresel düşünüp yerel hareket ederek Dünya ekonomisine entegre olmalıdır. ATATÜRK'ün çağdaş uygarlık vizyonuna bağlı Cumhuriyet kuşaklarına düşen en önemli görev, Cumhuriyetin 100. yıldönümünün kutlanacağı dönemde Türkiye'nin demokratik ülkeler topluluğunun güçlü, etkin ve saygın bir üyesi olarak nasıl bir konumda bulunması, bu hedefe ulaşmak için neler yapılması gerektiğinin tartışılması, Türkiye'nin sanatta, kültürde, siyasette, ekonomide 2023 vizyonunun oluşturulmasıdır. Bu vizyon, kamu-özel, devlet-vatandaş, işçi-işveren diyaloguna dayanan bir öncelikler listesinin gerçekçi bir uygulama yöntemi ve takvimi belirlenerek, Cumhuriyetimizin 100. Yılında AB'nin tam üyelik statüsünü çoktan almış, kişi başına

düşen milli gelirin 10.000 doların üstüne çıktığı, tek para birimi EURO'yu tedavüle sokmuş, nüfusunun % 10'dan fazlasını bilgi çağının gelişme temposunu ve gündemini yakalamış ve en önemlisi teknoloji üretmeye başlamış kabuğuna sığmayan bir Türkiye yaratmıştır.

Türkiye muhakkak çağdaş, ileriye dönük, akılcı, aydınlanmasını gerçekleştirmiş rasyonel bir toplum olarak enternasyonal ilişkilere entegre olmuş bir düzene girecektir. Türkiye'nin başarması halinde, yalnızca Türk halkının refahının artmayacağını, bölgenin bir istikrar ve büyüme motoru model ülkesi, dünya ekonomisinin de itici gücü olacağı unutulmamalıdır. Türkiye'nin geleceğe ilişkin politik hesaplamalarına AB dışında Rusya, Çin ve Hindistan'ı da dahil etmesi gereklidir.

REFERANSLAR

- Ağaoğlu, L. (2003). "Küreselleşme, Bölgeselleşme ve Türkiye", Dış Ticaret Dergisi, Sayı:8.
- Alpay, Ş. (1991). 2020 Yılında Türkiye, İstanbul, AFA Yayınları.
- Arsava, F. (2001). "Hangi Avrupa İçin Ne Kadar Esneklik", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, Ankara.
- Aydın, S. (2002). Türkiye'nin Tam Üyelikinin Avrupa Birliği'ne ve Türkiye'ye Katkıları, İstanbul: İKV Yayın No:168.
- Behar, C., Işık, O., Güvenç, M., Erder, S., ve Ercan, H. (1999). Türkiye'nin Fırsat Penceresi: Demografik Dönüşüm ve İzdüşümler, İstanbul: Capital & TUSİAD Yayını.
- Belge, M. (2003). Yaklaştıkça Uzaklaşıyor mu? Avrupa Birliği ve Türkiye, Birikim Yayınları, I.Baskı, İstanbul.
- Bilici, N. (2003). Türkiye-AB İlişkileri, Ankara, Seçkin Yayınları.
- Bozkır, Y. (2001). "AB'nin Siyasi Kriterleri ve Türkiye", Avrupa Yolunda Türkiye ve Polonya Değişim Sürecinde İki AB Aday Ülkesi, Ankara: Konrad Adenauer Vakfı Yayını.
- Dönmez, M. (2003). "Kopenhag Zirvesi Son-

rasında Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri", İşveren Dergisi, Cilt:41, Sayı:4.

- DPT. (1995). Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler, Ankara: VII.BYKP ÖİK Raporu, Yayın No-440.

- Dülger, İ.(1991). Avrupa Topluluğunda Sosyal Politika, Geçiş Dönemi Özellikleri ve 21. Yüzyılda Hedef Alınan Toplum, Ankara: DPT Yayınları.

- Eğilmez, M. ve Kumcu, E. (2001). Krizleri Nasıl Çıkardık?, İstanbul: Creative Yayıncılık.

- Euroeuropean Commision. (2001). Ninth Survey On State Aid In The European Union In The Manufacturing And Certain Other Sectors, Brussels.

- Eurostat. (2003). "European Population Trends in 2002), <www.europa.eu.int/comm/eurostatpublic/datashop/print-product.asp> (2.01.2004).

- Gökbunar, R.Gökbunar, A. R. (1995). Avrupa Gümrük Birliği ve Türkiye Ekonomisi, Milliyet Gazetesi Geleneksel Ödülleri (üçüncülük ödülü), Yayınlanmamış Çalışma, İstanbul.

- Heritage Org. ve The Wall Street Journal (2002), The Index of Economic Freedom, <<http://www.heritage.org/research/features/index/>> (2.01.2003).

- Kaleağası, B. (2003). "AB Ekonomisi Zorda", Dış Ticaret Dergisi, Sayı:8.

- Manisalı, E. (2001). Yirmibirinci Yüzyılda Küresel Kısaç Küreselleşme, Ulus Devlet ve Türkiye, İstanbul:Otopsi Yayınevi.

- Öymen, O. (1999). Türkiye'nin Gücü, İstanbul: Doğan Yayıncılık.

- Özsoy, H. İ. ve Ataunal, A. (2001). AB Yolunda 2000-2001, Ankara: 20 Mayıs Eğitim Kültür ve Sosyal Dayanışma Vakfı Yayını-9.

- Park, B. (2000). "Turkey's European Union Candidacy: From Luxembourg to Helsinki - to Ankara?", International Studies Association, 41st Annual Convention, <www.ciaonet.org/isa/pab01> (2.01.2003).

- Price Waterhouse Coopers. (2003). "Opacityindex", <http://www.opacityindex.com/index_theindex.html>(18.08.2003).

- Roy, A. (2002). Şu AB Neyin Nesi? İstanbul: TURKAB AB-Türkiye İşbirliği Derneği Yayını.

- Rupp, M. A.(2001). Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Süreci: AB Mevzuatına Uyumun Ekonomik, Siyasi ve Sosyal Yaşama Etkileri, (Ed. Hürrem Cansevdi), İstanbul: İKV Yayını.

- The Fraser Institue. (2003). Economic Freedom of the World, <www.freetheworld.org> (2.01.2003).

- Tigrel, A. (2003). "AB ve Türkiye (II)", Finansal Forum,<http://www.finansalforum.com.tr/cgi-bin/haber/haber.cgi?db=db&yazar=Ali%20Tigrel&sb=haberno&so=desc&view_yazar=1&nh=9&mh=1> (05.12.2003).

- Transparency International. (2003). "Global Corruption Report", <<http://www.globalcorruptionreport.org/download.shtml>><<http://www.transparency.org/>>, (04.11.2003).

- TURKAB. (2003). Avrupa Birliği'ne Doğru, İstanbul: TURKAB AB-Türkiye İşbirliği Derneği Yayını.

- Uğur, M. (2003). "AB Hangi Koşullarda Yararlı Olabilir?", Görüş Dergisi, Sayı:53.

- UNDP. (2003). Human Development Report 2003 Millennium Development Goals: A Compact Among Nations to end Human Poverty,<<http://www.undp.org/hdr2003/>> (18.08.2003).

- Zengin, E. & İbrahimov, R. (2001). "Avrupa Birliği Programları ve Türkiye", Sayıştay Dergisi, Sayı:43.

Bankacılık

DR. OĞUZ YILDIRIM

Anadolu Üniversitesi, İktisadi Programlar Bölümü Öğretim Görevlisi

Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma ve Düzenlemeler

Giriş

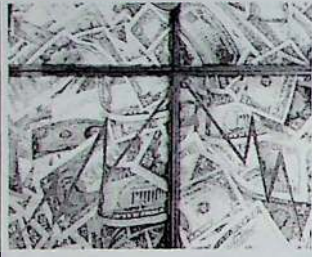
Son yıllarda, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sektörlerinde yaşanan krizler sonrasında, uluslararası finans çevrelerinde bankacılık düzenlemeleri, denetim sistemlerinin etkinliği ve sektörde yeniden yapılandırma konuları tartışılmaya başlamıştır. Krizlerin nedenleri ve gelişmelerle ilgili edinilen deneyimlerden yola çıkılarak yapılan çalışmalarda, finansal sistemlerde istikrarın korunması ve bankaların etkin ve güvenilir biçimde varlıklarını sürdürebilmeleri için en uygun düzenleme, politika ve yeniden yapılandırma ile ilgili yaklaşımların ne olması gerektiği sorusuna yanıt aranmaktadır. (Alparslan, 2000, 1)

Her ülke bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasında, değişik yöntemler izlenmektedir. Bu yöntemler, o ülkenin sosyo-politik ve makroekonomik yapısına bağlı olarak dikkatlice seçilmesi gereken yöntem-

lerdir. Ancak tüm yöntemlerde, bankacılık sektörünü yeniden yapılandırmada temel ilkeler değişmemektedir. Bu temel ilkeler genel olarak dört aşamadan oluşmaktadır. (Erdogan, 2002, 13-14)

Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma ve düzenlemelerde birinci aşama olarak; bankacılık sektörüne güvenin yeniden kazandırılması amaçlanmalıdır. Böylece, krizin ileri boyutlara ulaşması engellenerek, yapılması gereken diğer yeniden yapılandırma çalışmaları için zemin hazırlanmış olacaktır. İkinci aşama olarak; yapılacak yasal düzenlemeler ile, bankaların daha güçlü ve daha sağlam bir yapıya kavuşmaları amaçlanmalıdır. Böylece, bankaların sermaye yeterlilikleri ve sektördeki faaliyetleri yeniden düzenlenecektir. Üçüncü aşama olarak; bankalara kaynak aktarımı şeklindeki mali önlemler sonrasında, bankaların mali yapıları

güçlenecek ve ödemeler sisteminin düzenli çalışması sağlanacaktır. Yeniden yapılandır-

'Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma ve düzenlemelerde birinci aşama olarak; bankacılık

sektörüne güvenin yeniden kazandırılması amaçlanmalıdır. Böylece, krizin ileri boyutlara ulaşması engellenerek, yapılması gereken diğer yeniden yapılandırma çalışmaları için zemin hazırlanmış olacaktır. İkinci aşama olarak; yapılacak yasal düzenlemeler ile, bankaların daha güçlü ve daha sağlam bir yapıya kavuşmaları amaçlanmalıdır. Böylece, bankaların sermaye yeterlilikleri ve sektördeki faaliyetleri yeniden düzenlenecektir. Üçüncü aşama olarak; bankalara kaynak aktarımı şeklindeki mali önlemler sonrasında, bankaların mali yapıları güçlenecek ve ödemeler sisteminin düzenli çalışması sağlanacaktır. Yeniden yapılandırma ve düzenlemeler çerçevesindeki son aşama ise, yapısal önlemlerin devreye sokulmasıdır. Bu son aşamayla birlikte, kriz sonrası iyice bozulan bankacılık sektörünün yapısı, alınacak yapısal önlemler ile daha verimli ve sağlıklı bir hale getirilebilecektir".

masıdır. Bu son aşamayla birlikte, kriz sonrası iyice bozulan bankacılık sektörünün yapısı, alınacak yapısal önlemler ile daha verimli ve sağlıklı bir hale getirilebilecektir.

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, bir ülkede meydana gelen banka iflaslarının toplam bankacılık sektörünün % 20'sinden fazlasını etkilemesi üzerine, bankacılık sektörüne güvenin tekrar sağlanması ve sektörün iyileştirilmesi amacıyla yapısal ve düzenleyici programların uygulamaya konulması şeklinde tanımlanmaktadır. (Erdönmez, 2001, 1-19) Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasında, devlet tarafından uygulamaya konulan programlar; makroekonomik çözümler ile bankacılık denetiminin artırılması, yasal muhasebe ve düzenleyici çerçevenin geliştirilmesine yönelik çabaları içermektedir. Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırmanın başarılı ya da başarısız olması, büyük ölçüde bütün bu sorunlara çözüm getirme oranına bağlıdır.

Türkiye ekonomisi, bankacılık sektörünü yeniden yapılandırmaya sevk eden iki önemli finansal krizi yaşamıştır. Bu krizler; yani Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri, Türk bankacılık sektörünün yapısal sorunlarını kalıcı bir biçimde çözmek ve bankacılık sektörünü sağlıklı ve dünya ölçeğinde rekabet edebilir bir yapıya kavuşturmak bakımından, kapsamlı bir yeniden yapılandırma programının daha fazla ertelenemez olduğunu ortaya koymuştur. (Akçakoca, 2001, 23) Türk bankacılık sektöründeki yeniden yapılandırma ve düzenlemelere bakıldığında, bu iki krizden önce Türk bankacılık sektöründe akademik anlamda bir yeniden yapılandırma programı gerçekleştirilmemiştir.

Türk bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması çerçevesinde BDDK tarafından Mayıs 2001 yılında "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı" hazırlanarak kamuoyuna açıklanmıştır. Bu program IMF ve Dünya Bankası ile yürütülmekte olan makroekonomik ve yapısal reform programı-

ma ve düzenlemeler çerçevesindeki son aşama ise, yapısal önlemlerin devreye sokul-

nın da önemli bir bileşenini oluşturmuştur. Programın temel hedefi; etkin, uluslararası ölçekte rekabet edebilir ve sağlıklı bir bankacılık sistemine geçişi sağlamak olarak belirlenmiştir. Programda; bankacılık sektörünün mali ve operasyonel yapısının güçlendirilmesine yönelik uygulamalar ile bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini arttıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak, yasal ve kurumsal düzenlemelere yer verilmiştir. (Akçakoca, 2001, 5) Bu düzenlemeler; (i) Kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması. (ii) TMSF bünyesindeki bankaların devir, birleşme, satış veya tasfiye yoluyla en kısa zamanda çözümlenmesi. (iii) Yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması, (iv) Bankacılık sektöründe gözetim ve denetim çerçevesinde güçlendirilecek ve sektörün daha etkin ve rekabetçi bir yapıya ulaşmasını sağlayacak düzenlemelerin gerçekleştirilmesi olmak üzere, dört temel unsura dayandırılmıştır. (Erdoğan, 2002, 137)

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması süreci çerçevesindeki gelişmeler, bankacılık sektöründe güven ortamının yeniden sağlanması, yasal altyapıyla ilgili düzenlemelerin yapılması, mali önlemlerin alınması ve son olarak da yapısal önlemlerle sektörün yapısının güçlendirilmesi başlıkları altında incelenebilir.

1- GÜVEN ORTAMININ YENİDEN SAĞLANMASI

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasında diğer aşamaların ve işlemlerin başarısı için öncelikle kriz sonrası yaşanan paniğin yatıştırılması gereklidir. Bu aynı zamanda krizin ileri boyutlara taşınmamasını amaçlayan bir önlemdir. Bu nedenle yeniden yapılandırmanın ilk adımı, sektöre olan güvenin yeniden sağlanması olacaktır. Bu güven ortamının sağlanmasının birkaç etkili yolu vardır.

1.1- Mevduat Sigortası ve Garantiler

Devletin bankacılık sektörüne güveni tekrar sağlamak için alacağı önlemlerin başında, bankaların mevduatları geri ödeyeceklerine dair güvence vererek kamuoyunun güvenini tekrar kazanılması gelmektedir. Böylece kamuoyundaki mevduat paniğinin önlenmesi de sağlanmış olacaktır. Ekonominin istikrar-sız olduğu ve sıkı maliye politikasının uygulandığı bir ülkede, garantiler kamuoyuna gerekli güvenin sağlanmasında yeterli olmayabilir. Garantilerin kredibilitesi, belirlenen problemlerin çözümleri için kararlı adımların atılmasıyla sağlanabilir. Ayrıca, devlet karşılaşılan bir krizde sisteme olan güvenin yeniden sağlanması için, yeni bir mevduat sigortası güvencesi belirleyebilir (Erdönmez, 2001, 1-19).

1.2- Merkez Bankası'nın Likidite Sağlaması

Güven ortamının sağlanmasına yönelik olarak en yaygın kullanılan yollardan biri de, Merkez Bankası'nın bankalara mali destek sağlamasıdır. Kriz dönemi ve sonrasında, likidite sıkışıklığı içindeki bankaların ilk başvuracakları kurum Merkez Bankası'dır. Merkez Bankalarının bankalara ödeme yapacağına dair vereceği garanti, ödemeler sistemini rahatlatacak ve krizin ileri boyutlara taşınmasını önleyecektir. Merkez Bankası, bankacılık krizlerinde genellikle ödemeler sistemini desteklemek için reeskont kredilerinin verilmesi, zorunlu karşılıkların düşürülmesi veya bankalara döviz kredileri verilmesi gibi önlemleri de almaya yetkilidir.

1.3- Düzenleme ve Denetim Yapısının Güçlendirilmesi

Bankacılık krizlerinin çözümlenmesinde güven ortamının yaratılması ve sürdürülebilmesi için en önemli adımlardan birisi de, bankaların etkin ve ihtiyatlı yönetilmesini engelleyen yasal ve düzenleyici çerçevedeki zayıflık ile çarpıklıkların giderilmesidir. Bu durumda, ihtiyatlı denetim ve düzenlemeye ilişkin daha sıkı kuralların uygulanması, da-

ha iyi muhasebe ve bilgilendirme standartlarının oluşturulması, etkin olmayan ve faaliyetini sürdürmeyecek kurumlara gerekli müdahalelerin yapılması için mekanizmaların kurulması, hileli ve yasal olmayan mali işlemler için yaptırım uygulanması gerekmektedir. (Erdönmez, 2001, 1-19)

Bir ülkenin bankacılık sektörü gelişip büyüdükçe, sektörün denetiminden sorumlu otoriteler arasındaki farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Devlet bu çerçevede, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması sürecinde, denetim ve gözetimden sorumlu otoritelerde gerekli organizasyonel değişikliklerin yapılması için girişimde bulunmalıdır.

2- YASAL DÜZENLEMELER

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması sürecinde ikinci önemli unsur; devletin süratli bir şekilde yasal düzenlemeler yaparak, iflas eden bankalara müdahale etmesidir. Banka yeniden yapılandırma programına yasal bir dayanak oluşturabilmesi için, bu sürecin özellikle, mevcut yasal çerçeveye olan uyumunun sağlanması veya yeni kanunların çıkarılması ya da mevcut kanunların değiştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca yasal düzenlemeler, adil şekilde oluşturulmuş yazılı standart ve prosedürlere, eksiksiz bir belgeleme sistemine ve şeffaf devlet kararlarına dayandırılmalıdır.

Yukarıda yapılan yasal düzenlemelere ilave olarak devlet aşağıdaki önlemleri almalıdır. (Waxman, 1998)

♦ Mevduat sigorta sisteminin krizin aşılması için gerekli olan fona sahip olmasını ve bu fonu hızlı ve etkin bir şekilde kullanmasını sağlamalı, kriz aşıldıktan sonra bankalardaki ahlaki riskten korunmak için de mevduata getirilen güvenceyi sınırlandırmalı ve bankalara aktiflerini iyileştirmeleri için teşvikler yaparak aktif yönetimi için tam bir yasal çerçeve oluşturmalıdır.

♦ Bankalarda uluslararası sermaye ve muhasebe standartlarını, periyodik uzaktan

izleme, iç denetim ve risk yönetimi sistemlerini, kredi sınıflandırması ve bilançoların şeffaflaşması amacıyla kamuoyu bilgilendirmesini zorunlu tutmalı, bankalara, asgari sermaye şartı getirerek aldıkları riskleri dengeleyecek mali yapıya sahip olmalarını sağlamalıdır.

♦ Bankacılık sektörüne yeni giriş yapacak olan bankalar için koşulları zorlaştırarak güvenliği baştan garantiye almalı, sıkı denetim ve düzenleme kuralları getirerek kredi geri ödeme durumlarının ve bilançoların incelenmesini, pozitif sermayesi kalmamış veya sermaye artırımı imkanı bulunmayan bankaların belirlenmesini kolaylaştırmalı, ayrıca düzenleme otoritelerine, iflas etmiş bankalara gerekli müdahalede bulunma yetkisini vermeli, söz konusu otoriteleri siyasi olmaktan çıkararak onlara özerk bir yapı kazandırmalıdır.

Türk bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasında uygulamaya konulan yasal düzenlemeler ise aşağıdaki gibidir. (Erdoğan, 2002, 138-140 ; Akçakoca, 2001, 23-24)

♦ 4603 Sayılı Kanun ile Kamu Bankalarının özelleştirilmeye hazırlanacak şekilde yeniden yapılandırılmaları çalışmaları başlatılmış, bu çerçevede T.C. Ziraat Bankası anonim şirket statüsüne geçirilmiştir. Bakanlar Kurulu'nun 2001 tarihli kararı ile, Kamu Bankalarının yönetimleri bir ortak yönetim kuruluna devredilmiş ve bu kurula da, yeniden yapılandırma ve özelleştirme yetkileri verilmiştir. Ayrıca kamu bankalarının yasal ve idari düzenlemelerden kaynaklanan görev zararlarının önlenmesi amacıyla gerekli değişiklikler yapılmış, bu bankaların kısa vadeli borçlanma piyasaları üzerindeki baskısı ortadan kaldırılmış ve fon alacakları da ayrıntılı olarak belirlenmiştir.

♦ TMSF'ye yeni yetkiler tanınmış, bu bağlamda organizasyon yapısı, görev ve sorumlulukları yeni teşkilat yönetmeliği ile düzenlenmiş, finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılan fon bankalarının devir,

birleşme ve satış yoluyla çözümlenmesi çalışmalarını program hedefleri ile uyumlu bir biçimde sürdürülmüştür. Ayrıca Kasım ve Şubat krizlerinin etkisiyle mali bünyeleri ve kârlılık performansları kötüleşen özel bankaların daha sağlıklı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması için sermayelerinin güçlendirilmesi ve yabancı para açık pozisyonlarının daraltılması yönünde düzenlemeler yapılmış, vadeli işlem ve opsiyon işlemleri gibi türev araçların kullanımı, kredi kapsamına alınmış, ilave olarak, banka kaynaklarının aktif yapısının sağlamlık ve verimlilik ilkelere üzerine oturtulması amacıyla risk gruplarının tanımları yapılmıştır.

◆ Şubat 2001'de çıkan "Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik" ile konsolide ve konsolide olmayan bazda sermaye yeterliliğinin değerlendirilmesi ve bilançolarda taşınan likidite, kur ve faiz risklerinin, sermaye yeterliliği hesaplanmasına dahil edilmesi düzenlenmiştir.

◆ Bankacılık sektöründeki kötü aktifler sorununun çözümlenmesi ve özel bankaların erozyona uğrayan sermaye yapılarının güçlendirilmesi amacıyla, "4743 Sayılı Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması" ile ilgili Kanun hazırlanmış ve Ocak 2002 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kanun kapsamında, yaşayabilir firmaların kredi borçlarının yeniden yapılandırılarak ekonomiye yeniden kazandırılması, aktiflerine akışkanlık kazandırmak amacıyla varlık yönetim şirketlerinin kurulmasının desteklenmesi, finansal kurumların daha sağlıklı bir bilanço yapısına kavuşturulması ve reel sektörün mali kesime olan borçlarının gönüllülük esaslı çerçevesinde yeniden yapılandırılmasının (İstanbul Yaklaşımı) teşvik edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca İcra ve İflas Yasası'nda değişikliklere gidilmesi, kötü aktif sorununun çözümüne yönelik diğer çabalaradır.

◆ "Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik" hazırlanmış ve böy-

lece bankaların organizasyon yapıları yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca, diğer ülkelerin denetim organları ile işbirliği yapılması kapsamında gerekli anlaşmalar imzalanmış ve bu sayede yabancı şubelerin ve offshore bankaların denetimi sağlanmıştır.

TMSF'ye yeni yetkiler tanınmış, bu bağlamda organizasyon yapısı, görev ve sorumlulukları yeni teşkilat yönetmeliği ile düzenlenmiş, finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılan fon

bankalarının devir, birleşme ve satış yoluyla çözümlenmesi çalışmaları program hedefleri ile uyumlu bir biçimde sürdürülmüştür. Ayrıca Kasım ve Şubat krizlerinin etkisiyle mali bünyeleri ve kârlılık performansları kötüleşen özel bankaların daha sağlıklı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması için sermayelerinin güçlendirilmesi ve yabancı para açık pozisyonlarının daraltılması yönünde düzenlemeler yapılmış, vadeli işlem ve opsiyon işlemleri gibi türev araçların kullanımı, kredi kapsamına alınmış, ilave olarak, banka kaynaklarının aktif yapısının sağlamlık ve verimlilik ilkelere üzerine oturtulması amacıyla risk gruplarının tanımları yapılmıştır'.

3- MALİ ÖNLEMLER

Bankacılık reformu ile ilgili dünya ekonomisindeki uygulamalara bakıldığında, yapılan uygulama kamu kaynaklarının bankalara aktarılması şeklindedir. Bu alandaki a-

raştırmalar, devletin bankalara yapacağı mali yardımların, bankaların iflasına izin verilmesinden daha faydalı olduğunu göstermektedir. Zira, finans kuruluşlarının iflasının herhangi bir firmanın iflası gibi değerlendirilmesi mümkün değildir. Banka iflasında bütün diğer sektörler zarar görmekte ve sonuç olarak hem finans sistemi hem de makroekonomik istikrar tehlikeye girmektedir. Özellikle mevduat sigortası garantisi altında, kamu kesimi, zararlı tanzim etmek durumundadır. Buna göre üçüncü adımda devletin, bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması için kaynak aktarımı şeklinde mali önlemler alması gerekmektedir. (Erdoğan, 2002, 36)

Devlet, banka yeniden yapılandırma sürecinde sorunlu bankalara dört şekilde mali yardım sağlayabilmektedir. (Sachs, Tornell and Velasco, 1996 ; Erdönmez, 2001, 1-19)

1) Devlet, bankaların sermaye yapılarını yeni hisseler olarak iyileştirebilir veya sorunlu bankalara uzun dönemli krediler açabilir. Çoğunluk hisselerinin devlet tarafından satın alınması durumunda, söz konusu bankanın yönetimini de değiştirebilecek, kredi portföyünü düzeltebilecek ve hatta banka kâr etmeye başladığında bundan kazanç da elde edebilecektir. Ancak devletin hisse senedi haklarını kullanması politik olarak mümkün olmadığından, devlet, banka yeniden yapılandırması sürecinde dışarıdan müdahaleyi tercih edebilmektedir.

2) Devlet, bankalara kamu kağıdı ihraç etmek (Devlet İç Borçlanma Senedi) ve bankaları, bilançolarının aktif tarafını artırmak suretiyle yeniden sermayelendirebilir. Takipteki kredilerin, kamu borç kağıtları ile değiştirilmesi yeniden sermayelendirmenin en yaygın şeklidir.

3) Devlet, bankalara uzun vadeli krediler, düşük faizli krediler veya çeşitli ödenekler vererek hızlı likidite akışı sağlayabilmektedir.

4) Devlet yardımları, aynı zamanda zayıf

bankalara mevduat transferi şeklinde de olabilir. Ancak bu işlem yapılırken mali durumu güçlü bankalardan çekilen fonların zayıf bankalara aktarılması, sektörde yeni problemler yaratabilmektedir. Ayrıca devlet tarafından, borçluların kredi ödemelerinin kolaylaştırılması, sorunlu kredilerin geri dönüşünü sağlayacağından bu borçlulara ödemelerin ertelenmesi, faiz oranlarının indirilmesi ve vadelerin uzatılması gibi kolaylıklar getirilebilir.

Türk bankacılık sektöründe daha önceden oluşturulan yasal altyapının desteği ile ve yukarıda sayılan mali önlemler çerçevesinde, aşağıdaki mali çözümler gerçekleştirilmiştir. (Erdoğan, 2002, 141-142 ; Akçakoca, 2001, 24)

♦ Türkiye Halk Bankası ile T.C. Ziraat Bankası'na sermaye yapılarının güçlendirilmesi amacıyla hem nakit hem de menkul kıymet aktarımı yapılmış ve bu iki bankanın görev zararları ve faiz borçları tasfiye edilmiştir. Alınan yasal önlemler ile de Kamu Bankalarının bundan böyle görev zararları yaşamaması güvence altına alınmış, bu şekilde bu bankaların gelecekteki faaliyetlerinde görev zararlarıyla karşılaşmaları ve daha fazla mağdur olmaları önlenmiştir.

♦ Hazine, 2001 yılı boyunca nakit ödeme, kağıt değiştirme, erken itfa yolları ile Kamu Bankaları'nın nakit girişleri ile likidite pozisyonlarının düzenlenmesine kaynak aktarmıştır. Ayrıca Hazine TMSF kapsamındaki bankaların finansal açıdan yeniden yapılandırılması içinde Devlet İç Borçlanma Senedi (DİBS) ihraç etmiş, ek kaynak aktarımıyla bu bankaların kısa vadeli yükümlülükleri sıfırlanmış ve bu bankalarda bulunan mevduatın önemli bir bölümü ihale yoluyla, karşılığında DİBS verilmek suretiyle, diğer bankalara devredilmiştir.

♦ Haziran 2001 yılında, Hazine tarafından iç borç takas işlemi gerçekleştirilerek, özel bankaların döviz pozisyonu açıklarını belirgin bir şekilde kapatmaları sağlanmıştır. Bu çerçevede daha önceden oluşturulmuş olan

“İstanbul Yaklaşımı” da, çalışmalarını yoğun bir şekilde sürdürmektedir.

4- YAPISAL ÖNLEMLER

Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırmanın son aşaması yapısal önlemlerdir. Banka yeniden yapılandırmasında alınan yapısal önlemler mali sektördeki problemlerin çözümüne yönelik olup, genel amaç sektörün güvenilirliğini tesis etmek ve sektörü tekrar rekabete açmaktır. Uzun vadeli çözümleri içeren yapısal önlemlerin diğer amaçları ise aşağıdaki gibidir. (Siu, 1998 ; Erdoğan, 2002, 37 ; Erdönmez, 2001, 1-19) Yapısal önlemler; (i) Bilançolardaki risk birikimlerini temizleyerek, yeni finansal krizlere doğru eğilimi yok etmelidir. (ii) Piyasayı güvenilir kılarak, daha çok iç ve dış oyuncunun katılımıyla derinleşmeyi sağlamalıdır. (iii) Sektörü tekrar rekabete açarak, yoğunlaşmayı önlemeli ve aktif büyüklük dağılımını dengelemelidir. (iv) Sektöre güç kazandırarak, faiz oranlarındaki volatilitiyi düşürmeli ve makroekonomik iyileşme sağlamalıdır.

Bankacılık sektöründe alınabilecek yapısal önlemler; tasfiye-kapatma, birleşme-küçülme, özelleştirme ve kötü aktiflerin yönetilmesi olmak üzere dört şekilde olabilmektedir.

4.1- Tasfiye-Kapatma

Ödeme güçlüğü içinde olan ve mali durumu zayıf olan bankalar, yükümlülüklerini yerine getiremediklerinden ödemeler sistemini sürekli zora sokacaklardır. Dolayısıyla yeni krizlerin önlenmesi için sermayesi yeterli olmayan bankalar tasfiye ya da kapatma yoluyla sektörden çıkarılmalıdır. (Erdoğan, 2002, 37 ; Erdönmez, 2001, 1-19) Bu durumda, sektörde faaliyetini sürdüremeyecek bankaların iflasının istenmesi veya kapatılması çoğu zaman tercih edilebilir bir seçimdir. Ancak banka kapatmalarının sektörün önemli bir bölümünü etkilemesi halinde, bu durum ödemeler sisteminin kilitlenmesine neden olabilir. Banka kapatılması seçicilik gerektirdiğinden ve potansiyel olarak da keyfi uygulamalara neden olabileceğinden, uygulanması zor bir yöntemdir. Bu nedenle, bir banka kapatma kararı, piyasa bakışı açısından değerlendirilirken, ayrıca bankanın zayıf mali durumu ve tekrarlanan sorunları dikkate alınmalıdır.

4.2- Birleşme-Küçülme

Banka yeniden devralmalarında etkin şekilde kullanılan yöntemlerden birisi de, banka birleşmeleridir. (Erdoğan, 2002, 38 ; Erdönmez, 2001, 1-19) Bankalar kanununun basitleştirilmesi ve özel bankalar için geçerli olan

“Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırmanın son aşaması yapısal önlemlerdir.

Banka yeniden yapılandırmasında alınan yapısal önlemler mali sektördeki problemlerin çözümüne yönelik olup, genel amaç sektörün güvenilirliğini tesis etmek ve sektörü tekrar rekabete açmaktır. Uzun vadeli çözümleri içeren yapısal önlemlerin diğer amaçları ise aşağıdaki gibidir.

Yapısal önlemler; (i) Bilançolardaki risk birikimlerini temizleyerek, yeni finansal krizlere doğru eğilimi yok etmelidir. (ii) Piyasayı güvenilir kılarak, daha çok iç ve dış oyuncunun katılımıyla derinleşmeyi sağlamalıdır.

(iii) Sektörü tekrar rekabete açarak, yoğunlaşmayı önlemeli ve aktif büyüklük dağılımını dengelemelidir. (iv) Sektöre güç kazandırarak, faiz oranlarındaki volatilitiyi düşürmeli ve makroekonomik iyileşme sağlamalıdır”.

sıkı kurallar, birleşmelerin teşvik edilmesinde önemli rol oynamaktadır. Ancak, farklı rekabet avantajına sahip bankaların birleşmeleri her zaman etkin sonuçlar vermeyebilir. Bazı durumlarda banka birleşmeleri, kapatmaları önlemek amacıyla yapılmakta ve böyle durumlarda otoriteler banka birleşmelerini zorlamaktadır. Ancak, bu tür birleşmeler bankacılık sektöründe istikrarı sağlayamamakta, birleşecek sağlam bankanın da mali durumunu bozabilmektedir.

Küçülme ise, bankaların risk taşıyan faaliyetlerinden arındırılmaları için tercih edilen bir yoldur. Bankacılık sektöründe küçülme, bankaların daha az ürünle veya bankacılık faaliyetlerini daraltarak sürdürmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Böylelikle bankacılık sektöründe rekabet teşvik edilmektedir. Küçülen banka daha az ürünle ve daralmış bir faaliyet alanıyla yoluna devam etmektedir.

4.3- Özelleştirme

Verimli ve etkin çalışmayan, ödeme güclüğü içinde olan ve hantal bir yapıya sahip olan kamu bankaları, bankacılık krizlerinin en önemli kaynağıdır. Kamu bankalarının krizlere neden olduğu ülkelerde yeniden yapılandırma sürecinde özelleştirme, sorunun çözümü için uygun yöntemlerden birisidir. Özelleştirme, ilk aşamada kamu bankalarının sistemdeki ayrıcalıklarının giderilmesini amaçlamaktadır. Bu durum diğer bankaların sisteme adil şekilde faaliyet göstermelerini sağlayacağından, sektördeki bütün bankaların yararına olacaktır. Ancak, özelleştirme hemen uygulanabilecek bir yöntem değildir, uzun bir süreci kapsayabilir. Özelleştirmenin hızlı bir şekilde yapılması ise bazı riskler taşımaktadır. (Erdönmez, 2001, 1-19)

4.4- Kötü Aktiflerin Yönetilmesi

Bankacılık krizleri sonrasında, bankadaki kalitesiz aktiflerin yönetimi en önemli sorunlardan birisidir. Krizde ödeme gücüne düşen bankaların, piyasada yeniden

güven kazanmaları ve asıl faaliyetleri ya da daha kârlı faaliyetler üzerinde yoğunlaşmaları için aktiflerini iyileştirmeleri şarttır. (Erdönmez, 2002, 37-38)

Krizdeki bankacılık sektörünün yeniden yapılandırma programlarında, iflas etmiş bankaların takipteki kredilerinin yönetilmesinde iki yöntem izlenmektedir. (Erdönmez, 2001, 1-19) (i) Banka içinde aktif iyileştirmesinden sorumlu ayrı bir birim kurulması. (ii) Bankanın kötü aktiflerinin mevduat sigorta fonu gibi mevcut bir devlet kurumuna aktarılması.

Kötü aktiflerin düzenlenmesine ilişkin kararlar yasalara bağlı olduğu kadar, devletin politik kararlarına da bağlıdır. Etkin aktif iyileştirme mekanizmalarının kurulması için en iyi uygulamalar mevcut yasal düzenlemeler çerçevesinde yapılmalıdır. Ancak bazı durumlarda mevcut yasal düzenlemeler, özellikle icra iflas yasaları yetersiz kalabilmekte ve yasal revizyona gerek duyulabilmektedir.

4.4.1- İyi Banka-Kötü Banka

Kötü aktiflerin yönetilmesinde uygulanan yöntemlerden birisi, banka içinde sadece "kötü aktifler" in yönetimi ile ayrı bir birim oluşturulması veya bankanın iştiraki olarak bankaya özel bir aktif yönetim şirketi (kötü banka) kurulmasıdır. (Erdönmez, 2001, 1-19) Söz konusu birimin amacı, kötü aktiflerin işlerlik kazanmasını sağlayarak yeniden yapılandırma sürecinde bu aktiflerin iyileştirme oranını azamileştirmektir. Ayrıca bu yöntemle farklı finansal kurumlara yönelik değişik çözümler bulunup esneklik sağlanması da hedeflenmektedir. Kötü aktiflerin bankadan ayrılması, mali gücüne düşen bankalara olan güvenin sağlanması açısından da gereklidir. Bankaların kötü aktiflerin yönetilmesi için ayrı bir birim veya aktif yönetim şirketi kurmalarına izin verilmesinin yanında, etkin işleyen bir düzenleme çerçevesi, bilgilendirme ve muhasebe düzenlemelerinin yapılması, etkin bir gözetim ve denetim otoritesi bu-

lunması da son derece önemlidir.

4.4.2- Aktif Yönetim Şirketleri

Kötü aktiflerin yönetilmesinde bir diğer yöntem, bu aktiflerin yönetilmesi için merkezi bir aktif yönetim şirketinin kurulmasıdır. Bu yöntemin uygulanmasındaki amaç, asgari maliyet ve azami kurum değerinin sağlanmasıdır. Aktif yönetim şirketlerinin üç temel işlevi bulunmaktadır. (Erdönmez, 2001, 1-19) (i) Ödeme güclüğü içinde olup, varlığını sürdürmeyecek durumda olan mali kurumların aktiflerini yönetmek ve tasfiye etmek. (ii) Sorunlu ama varlığını sürdürebilir mali kurumların yeniden yapılandırılmasını kolaylaştırmak. (iii) Kamu sermayeli ve devletin müdahale ettiği bankaların özelleştirmesini kolaylaştırmak.

Yukarıda yapılan teorik açıklamalar çerçevesinde, Türk bankacılık sektöründe alınan yapısal önlemler ve sonuçları aşağıdaki gibidir. (Erdoğan, 2002, 143 ; Akçakoca, 2001, 24)

♦ Ekim 2001 yılında bankacılık sektöründeki kalitesiz ve sorunlu aktiflerin çözümü ile ilgili olarak yapılan çalışmalar sonucunda, bilgi alışverişi için Güney Kore kökenli bir aktif yönetim şirketi ile BDDK arasında bir anlaşma imzalanmıştır.

♦ TMSF'nun varlık yönetim şirketi ile ilgili olarak eylem planı kamuoyu bilgisine sunulmuş olup, eylem planı çerçevesinde varlık yönetimi şirketi, Eylül 2002 yılında faaliyete geçmiştir.

♦ Kamu bankalarının ticarileştirilmesi ve kurumsal anlamda geliştirilmesi kapsamında, 2001 yılı sonunda yeniden yapılandırma programı ve yol haritaları hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Kamu bankalarında yeniden yapılandırma çalışmaları doğrultusunda, organizasyon şeması hizmet segmentasyonu çerçevesinde yeniden düzenlenmiştir.

♦ Kamu bankaları ve özel bankalar yeni düzenlemeler çerçevesinde, şube ve personel

sayılarını rasyonalize etme çalışmalarına yoğunlaşmışlar, ayrıca otomasyon ve şubeler arası işbirliği çalışmalarını da arttırmışlardır.

♦ TMSF bünyesindeki bankaların satılmasına ilişkin girişimlere başlanmış, bazılarının şube sayısı azaltılmış, personel sayıları yeniden düzenlenmiş ve bazı bankalar ise, satış öncesi birleştirilmiştir.

Böylelikle, bankacılık sektörünün mali ve operasyonel anlamda yeniden yapılandırılması çalışmaları ile eş anlı olarak sektöre yönelik düzenleme, gözetim ve denetim çerçevesini güçlendirecek, bankacılık sistemini daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak, sektörün dayanıklılığını geliştirecek ve sektöre güveni kalıcı kılacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde de önemli gelişmeler kaydedilmiştir. (Akçakoca, 2001, 24) Bu kapsamda; sermaye yeterliliğinin belirlenmesinde piyasa risklerinin dikkate alınması, yabancı para limitlerine uyum, iç denetim ve risk yönetimi sistemleri oluşturulması, kredilerde risk yoğunlaşmasının önlenmesi, uluslararası muhasebe standartlarına uyum sağlanması, sektörde birleşmelerin kolaylaştırılması ve özkaynak artışının özendirilmesi konularında da önemli düzenlemeler yapılmış ve planlanmıştır.

Sonuç

Gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda bankacılık sektörü, mali sistemin temelini oluşturur. Bankacılık sektörü, sağlıklı olmayan ülkelerin ekonomilerinde istikrarlı büyüme ve kalkınma sağlanamaz, halkın refah düzeyi arttırılamaz. Yabancı sermaye, bu tür ülkelere uzun vadeli, kalıcı yatırımlar yapmaz. Kısaca bankacılık sektörü, bütün ekonominin aynası görünümünde olan bir sektördür. Bu nedenle bu sektörde yaşanacak en küçük bir sorun, bütün ekonomiye katlanarak yansımakta, ekonominin tamamını kapsamaktadır.

Nitekim, 2000'li yıllara gelindiğinde, Türk bankacılık sektörü, tarihinin en büyük fi-

nansal kriziyle karşı karşıya kalmış, sektörün yeniden yapılandırılması, bankaların mali yapı sorunlarının çözülmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri göstermiştir ki; Türk bankacılık sektöründe kapsamlı bir yeniden yapılandırma acil olarak tamamlanmalıdır. Bu iki krizden önce Türk bankacılık tarihinde akademik anlamda bir yeniden yapılandırma gerçekleşmemiştir. Bu nedenle Türkiye ekonomisi, bankacılık sektörünü yapılandırmaya başladığı bu dönemi çok iyi değerlendirmelidir. Bu amaçla yapılacak finansal sistem reformlarının başarılı olmasının ön koşulu, istikrarlı bir makroekonomik çerçevenin oluşturulması ve uygun bir bankacılık düzenleme ve denetleme sisteminin kurulmasıdır. Krizi aşmak amacıyla yeniden yapılandırma ve düzenlemeler çerçevesinde; Bankalar Kanunu'nda radikal değişiklikler yapılmış, bankaların faaliyetlerinin düzenlenmesine ve denetimine AB'ye uyum çerçevesinde yeni bir yaklaşım getirilmiştir. Yapılan düzenlemelerde ve denetim anlayışında, uluslararası kabul görmüş prensiplere önemli ölçüde yaklaşmıştır. Bu düzenlemelerde, sermaye yeterliliğini karşılayamayan bankalar TMSF'na alınmış, bu bankalar ile kamu bankalarının görev zararlarını Hazine üstlenmiş, faaliyetteki bankalar yeni bir anlayışla denetime ve yeniden sermayelendirmeye tabi tutulmuş, krediler yeniden sınıflandırılmış ve uzun yıllar yüksek enflasyon ortamında çalışan bankaların bilançoları, enflasyona göre güncellenmiştir. Bu uygulamalar bankaların mali yapılarının daha gerçekçi bir görünüm almasını sağlayacaktır.

Yukarıda özetlenen yeniden yapılandırma ve düzenlemeler, Türk bankacılık sektörünü iç ve dış şoklara karşı daha dayanıklı bir yapıya kavuşturacak ve sürdürülebilir bir büyüme ortamının oluşumuna önemli katkılar sağlayacaktır. Ancak, küresel ekonominin, özellikle de finansal piyasaların, sürekli bir değişim içerisinde bulunduğu dikkate alındığında, iyi bir düzenleme ve denetleme sis-

teminin oluşturulmasının uzun ve süreklilik arz eden bir süreç olduğu açıktır. Bu çerçevede Türkiye'de finans sisteminin en önemli parçasını oluşturan bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, düzenlenmesi ve denetiminden sorumlu BDDK, diğer kamu kuruluşlarıyla iş birliği içerisinde, ulusal ve uluslararası finansal sistemdeki gelişmeleri yakından izlemekte ve bu gelişmelerin gerektirdiği politika ve uygulamalara süratli ve etkili bir biçimde uyum sağlamaya ve böylece finansal sistemin istikrarını korumaya çaba göstermektedir.

Sonuç olarak; AB'ye üyelik beklentisi, ulusal ve uluslararası rekabetin özellikle finans piyasalarında artarak devam etmesi ve TMSF kapsamındaki bankaların varlığı Türk bankacılık sektöründe banka birleşme ve satın alma eğilimlerini hızlandıracaktır. Tüm bu uygulamalar ve gelişmeler göstermiştir ki; 2000'li yılların Türk bankacılık sektörü; birleşme, devralma, özelleştirme ve satın almaların yoğun olarak yaşanacağı, mali yapısı zayıf bankaların piyasadan çekilerek, güçlülerin piyasada kalacağı bir dönem olacaktır.

Kaynaklar

- AKÇAKOCA, Engin. (2001), Bankacılık Sektörü (Soru-Cevap), İktisat Dergisi, Kasım, Sayı: 413.
- AKGÜÇ, Öztin. (2003), Yasal Değişiklikler; Finansal Pazarlara Olası Etkileri, İktisat Dergisi, Sayı: 435, Mart.
- AKHAN, Hüsnü. (2000), Türk Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılanırken Beklentiler, Bankacılar Dergisi, Sayı: 34, Eylül.
- ALKİN, Kerem. (2001), Bankacılık Sektörü Sil-Baştan Yapılmalı, İktisat Dergisi, Sayı: 417, Eylül.
- ALPARSLAN, Melike. (2000), Bankacılık Sistemlerinde Düzenleyici Rejim ve Temel İlkeleri, Bankacılar Dergisi, Sayı: 34.
- ALTAY, N. Oğuzhan. (2002), Türk Bankacılık Sektöründe Füzyon, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Yıl: 17, Sayı:195, Haziran.
- Bankacılık Sektörünü Yeniden Yapılandırma

Programı Gelişme Raporu, (2001), BDDK, Kasım.

- BIS, (1999), "Bank Restructuring in Practice", Bank for International Settlements (BIS) Policy Papers, No: 6, August.

- ERÇEL, Gazi. (2000a), Konuşmalar-1999, Türk Bankacılık Sistemi, TCMB, Şubat, Ankara.

- (2000b), Konuşmalar-1999, Bankacılıktaki Son Gelişmeler, TCMB, İKV-AKDENET, Eylül, İstanbul.

- ERDOĞAN, Niyazi. (2002), Dünya ve Türkiye'de Finansal Krizler, (Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Uygulamaları-Kamu Bankaları Deneyimi), Yaklaşım Yayınları, Haziran.

- ERDÖNMEZ, Pelin A. (2001), Sistemik Banka Yeniden Yapılandırmasına Teorik Yaklaşım, TBB, Bankacılık ve Araştırma Grubu, Haziran.

- İNAN, Emre A. (2000), Dezenflasyon Programının Türk Bankacılık Sistemine Olan Etkileri, TBB, Bankacılık ve Araştırma Grubu, Mart.

- SACHS, J., Tornell, and VELASCO, A. (1996), Financial Crises in Emerging Markets: The Lessons from 1995, Brookings Papers on Economic Activity, Washington.

- SÜMER, E. Handan. (1999), Türk Bankacılık Sisteminde 1980 Sonrası Gerçekleştirilen Birleşmeler Üzerine Bir Değerlendirme, İktisat Dergisi, Sayı: 387, Şubat-Mart.

- "Türkiye Ekonomisi ve Türk Bankacılık Sistemi, TBB'nin Değerlendirme ve Önerileri", (2002), Bankacılar Dergisi, Sayı: 43, Aralık.

- "Türk Bankacılığının Yapısı", (1998), Asomedyay, Ankara Sanayi Odası Yayın Organı, Mart.

- YILMAZ, Rasim. (2001), Türk Bankacılık Kesimindeki Yapısal Değişimler Ekseninde Formal ve Formal Olmayan Finans Sektörü, İktisat Dergisi, Sayı: 417, Eylül.

- YILDIRIM, Oğuz. (2003), Kura Dayalı İstikrar Politikası Çerçevesinde Enflasyonu Düşürme Programı ve Türkiye Ekonomisinde Yeni İstikrar Arayışları, Dış Ticaret Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 27, Ankara, Ocak.

- WAXMAN, M. (1998), A Legal Framework for Systemic Bank Restructuring, The World Bank.

- WESTON, K. Siu. (1998), Takeovers, Restructuring and Corporate Governance, Upper Slide River, N.J., Prentice Hall.

Ekler

Ek - 1

Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Sürecinde Banka Birleşmeleri (2001)

Hedef Banka	Açıklama	Tarih
Egebank, Yaşarbank Yurtbank, Bank Kapital	Sümerbank ile birleştirilmiştir.	Ocak 2001
Ulusal Bank	Sümerbank ile birleştirilmiştir.	Nisan 2001
Esbank ve İnterbank	Etibank ile birleştirilmiştir.	Haziran 2001
Bank Ekspres	Tefken Grubu'na satılmıştır.	Haziran 2001
Demirbank	HSCB Bank Plc. Tarafından satın alınmıştır.	Eylül 2001
Emlak Bankası	T.C. Ziraat Bankası'na devredilmiştir.	Temmuz 2001
Birleşik Türk Körfez Bank	Osmanlı Bankası tarafından devralınmıştır.	Ağustos 2001
Sümerbank	Oyak Bank tarafından satın alınmıştır.	Ekim 2001
Garanti Bankası ve Osmanlı Bankası	Garanti Bankası adı altında birleştirilmiştir.	Ekim 2001
Morgan Guaranty ve Chase Manhattan	JP. Morgan Chase Bank adı altında birleştirilmiştir.	Kasım 2001

Kaynak: Niyazi Erdoğan, (2002), a.g.e., S.136.

Ek - 2. Türk Bankacılık Sektöründe Banka Sayısı (1995-2002)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Ticaret Bankaları	55	56	59	60	62	61	46	40
Kamusal Sermayeli	5	5	5	4	4	4	3	3
Özel Sermayeli	32	33	36	38	31	31	22	20
Fon'daki Bankalar	---	---	---	---	8	8	6	2
Yabancı Sermayeli	18	18	18	18	18	18	15	15
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13	13	13	15	15	19	15	14
Kamusal Sermayeli	3	3	3	3	3	3	3	3
Özel Sermayeli	7	7	7	9	13	13	9	8
Yabancı Sermayeli	3	3	3	3	3	3	3	3
Toplam	68	69	72	75	81	80	61	54

Kaynak: TTB, Bankacılar Dergisi, Sayı: 33-35-37-42 ; (www.tbb.org.tr)

Görüşler

AHMET OZAN ERDOĞAN

Gazi Üniversitesi, Maliye Yüksek Lisans Bölümü

Büyüme ve Enflasyon İlişkisinin Analizi

GİRİŞ

Kamu Maliyesinin nihai amacı sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasıdır. Kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için ekonomik büyüme şarttır. Ekonomik büyüme ise üretilen mal ve hizmet miktarındaki artışla sağlanır.

Üretilen mal ve hizmet miktarı toplam arz ve toplam talep arasındaki ilişkiye bağlı olup, bu ikisinin ekonomi içerisinde gösterdiği değişik hareketler fiyat seviyesinin yükselmesine yani enflasyona sebep olabilmektedir. Enflasyon ise ekonomik istikrarı bozan en temel faktördür.

Bu çalışmanın konusunu Büyüme ve Enflasyon arasındaki ilişki teşkil edecektir. Çalışmamızın ilk bölümünde bu kavramların tanımları verildikten sonra, birbirleriyle karşılıklı ilişkilerine değinilecek ve son bölümde ise Türkiye’de büyüme ve enflasyon ilişkisinin analizi yapılacaktır.

I- BÜYÜME VE ENFLASYON

A. BÜYÜME KAVRAMI

Her ekonomide, çıktı üretilebilmesi için

fiziki sermaye, beşeri sermaye, (vasıfsız) işgücü ve doğal kaynaklar gibi girdiler girişimciler tarafından farklı teknolojik bilgiler çerçevesinde ve farklı oranlamalarla bir araya getirilir. Söz konusu üretim faktörlerinden sermaye; makinelerin, araç ve gereçlerin, tesislerin, hammadde ve diğer dayanıklı üretim faktörlerinin birikmiş stokunu kapsar. Bu fiziki sermaye stokuna belli bir dönem içinde yapılan eklemeler yatırım adını alır. Bir ekonomideki işgücü stoku nüfus artışı ve artan bu nüfusun hep belirli bir kısmının işgücü arzına katılımı ile genişler.⁽¹⁾

GSMH ise, belirli bir ülkede belirli bir zaman diliminde (genellikle bir yılda) yukarıda değinilen üretim faktörlerinin kullanımı ile üretilen bu mal ve hizmet biçimindeki çıktının parasal değerlerinin toplamıdır.⁽²⁾

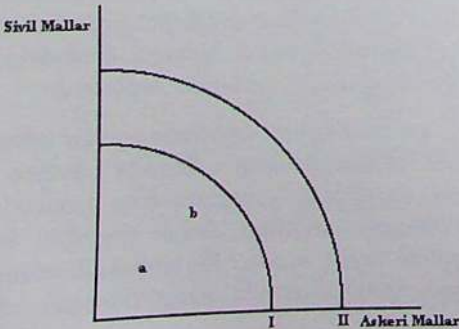
En basit tanımı ile büyüme yıllar itibarıyla GSMH’nin artmasıdır. Burada büyüme olarak ele alınan kavramın bazı kaynaklarda ekonomik büyüme olarak geçtiğini belirtmekte fayda vardır. Ekonomik Büyüme yaşam standartlarında uzun dönemli yüksel-

meler oluşturan yegane ve çok güçlü bir motordur.⁽³⁾

Ekonomik büyüme, hem toplam, hem de kişi başına gelir ve üretim miktarındaki bir artış olarak tanımlanabilir. Eğer, bir ülkede mal ve hizmet üretimi, ne nedenle olursa olsun artıyorsa bu ekonomik büyümedir. Burada, iki tür ekonomik büyüme arasındaki farklılığa değinmek gerekmektedir. Yaygın ve yoğun büyüme. Yaygın ekonomik büyüme, eğer bir ülkenin üretimi, gerçek GSMH olarak artıyorsa söz konusudur. Bir ülkede kişi başına üretim miktarı artmasa bile yaygın bir büyüme konu olabilir. Ancak, ekonomistler daha çok o ekonomideki kişilerin refahları ile ilgili olduklarından yaygın değil, yoğun ekonomik büyüme üzerine dikkatlerini yoğunlaştırırlar. Yoğun büyüme ise, kişi başına düşen mal ve hizmet miktarındaki artıştır ve ölçüsü de kişi başına gerçek GSMH'dir. Eğer, bir ülkenin mal ve hizmet üretimi nüfusundan daha hızlı artıyorsa kişi başına gerçek gelir artacaktır. Tersine olarak, eğer, bir ülkenin nüfusu üretiminden daha fazla artıyorsa kişi başına gerçek gelir düşecektir. Ekonomik büyüme kavramı, yukarıdaki ifadelerden da anlaşılacağı gibi, yalnızca üretimdeki değişiklikler üzerinde durmaktadır.⁽⁴⁾

Üretim olanakları eğrisine bakarak büyümeyi tanımlamak istersek, büyüme orijine yakın bir noktadan, daha uzakta bir noktada üretim bileşimi sağlamaktır. Üretim olanakları eğrisinde 'a' noktasındaki bir üretim bileşiminden müteakip yılda 'b' noktasında bir

Şekil 1 : Üretim Olanakları Eğrisi

üretim bileşimine geçilmesi durumunda GSMH artmış ve yaygın ekonomik büyüme gerçekleştirilmiştir. Ancak 'a' noktasındaki bir üretim bileşiminde (GSMH/Toplam Nüfus) kişi başına düşen GSMH, 'b' noktasındaki bir üretim bileşimindeki kişi başına düşen GSMH'den büyüğe yoğun ekonomik büyüme gerçekleştirilememiştir. Yaşam standartımızın seviyesinin ne olacağı yoğun ekonomik büyümenin gerçekleşip gerçekleşmediği ile birebir ilgilidir.⁽⁵⁾

Ekonomik kalkınma kavramı ise, bunun da ötesinde bazı şeyleri kapsamaktadır. Nitekim ekonomik kalkınma, kişi başına gerçek gelir miktarındaki artışa ek olarak ekonomik yapıdaki değişiklikleri de ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Bu değişikliklere örnek olarak, ilkel üretimden çağdaş üretim yöntemlerine doğru olan geçiş ve milli gelir içinde tarım sektörünün payı düşerken sanayi sektörünün payının yükselmesini gösterebiliriz. Kalkınma, aynı zamanda, bir ekonomide sosyal ve politik alandaki çağdaşlaşmayı kapsayan bir kavram olarak da düşünülmektedir. Hatta, son zamanlarda, bu kavramın anlamını daha adil bir gelir dağılımını içine alacak şekilde genişletme konusunda bir eğilim de söz konusudur.⁽⁶⁾

Ekonomik büyüme ve kalkınma kavramları arasında belirtilen farklılığa karşın, kalkınma için büyümenin gerekli olduğu konusu açıktır. Gerçekten, sürekli ekonomik büyüme gerçekleşmeksizin ekonominin yapısındaki değişiklikler söz konusu olamayacaktır.⁽⁷⁾

Kalkınma kavramını yine üretim olanakları eğrisini kullanarak tanımlamak istersek, orijine yakın bir üretim eğrisinin daha dışarıya kaydırılması kalkınmadır. Ülkedeki teknolojik gelişmeler, yeni doğal kaynakların bulunması, daha sağlıklı ve daha eğitilmiş bir nüfus, yeni yatırımlar ülkenin üretim kapasitesini artıracak ve üretim olanakları eğrisini dışarıya doğru kaydıracaktır. O halde (I) numaralı üretim olanakları eğrisine sahip olan

bir ülkenin üretim olanakları eğrisini (II) numaralı duruma getirmesi bizzat kalkınmanın kendisidir.

Üretim olanakları eğrisinin altında bir noktada üretim yapan ülkeler, kapasitelerinin tamamını kullanmamaktadır. Bu ülkeler kalkınmayı gerçekleştirmeden, sadece üretim bileşimini üretim olanakları eğrisine yaklaştırarak büyüme sağlayabilirler. Üretim olanakları eğrisi üzerinde bir noktada üretim gerçekleştiren bir ülke için büyümenin tek yolu, üretim olanakları eğrisini dışa doğru kaydırmaktır. Yani diğer bir ifadeyle kalkınmaktır. Dolayısıyla Kamu Maliyesinin nihai hedefi üretim olanakları eğrisinin sürekli olarak dışarı doğru kaydırılmasıdır.

B. ENFLASYON KAVRAMI

Enflasyon, fiyatların genel seviyesindeki artış olarak tanımlanmaktadır.⁽⁸⁾ Enflasyon teorik olarak bütün mal ve hizmetlere ait fiyatların eş zamanlı yükselmesidir. Bir başka deyişle bir kısım malların fiyatlarının artması, bazılarının düşmesi olayının enflasyon ile hiçbir ilgisi bulunmamaktadır.⁽⁹⁾

Fiyatların sürekli yükselmesi ve para değerinin düşmesi ile ortaya çıkan enflasyon tüm toplumu ilgilendiren bir olaydır. Talep artışı ve maliyet harcamalarının yükselmelerinden ileri gelen enflasyon hem de bireyler açısından paranın satın alma gücünün düşmesidir.⁽¹⁰⁾

Enflasyon oranı en basit şekliyle şu şekilde hesaplanabilir: $\text{Fiyat düzeyi (t yılı)} - \text{Fiyat düzeyi (t-1 yılı)} \times 100 / \text{Fiyat düzeyi (t-1 yılı)}$

Bu formülasyon yoluyla bir malın fiyatındaki bir önceki yıla göre meydana gelen değişmeyi yani o mal için bir yıl içindeki enflasyon oranını buluruz. Pratikte, toplam fiyat düzeyi tüketici ve toptan eşya fiyatlarının ağırlıklı ortalamasından oluşan fiyat endeksleri yoluyla hesaplanır.⁽¹¹⁾

Enflasyonun hesaplanmasında en çok kullanılan üç tür fiyat endeksi vardır: (i) Tüketici

ci Fiyat Endeksi (TÜFE) (Consumer Price Index) (CPI). (ii) Toptan Eşya Fiyat Endeksi (TEFE) (Producer Price Index) (PPI). (iii) GSMH Deflatörü (GNP Deflator)

a) **Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE)** : Dünyada en çok kullanılan fiyat endeksidir. Öyleki Avrupa'da ve ABD'de enflasyon oranı denildiği zaman akla gelen sadece TÜFE'ye göre hesaplanan enflasyon oranıdır. TÜFE; yiyecek, giyecek, barınma (kira), yakacak, ulaşım, sağlık giderleri, eğitim masrafları ve günlük yaşamın idamesi için gerekli diğer ürünlerin maliyetlerindeki artış oranlarını ölçer. Her devlet hangi ürünlerin TÜFE içinde yer alacağını ve bunların TÜFE içindeki ağırlıklı oranlarını kendisi belirleyebilir. Örneğin Türkiye'de, 1994 krizi sonrasında enflasyon hesaplamasında, TÜFE kapsamındaki malların ağırlıklı oranları değiştirilmiştir.⁽¹²⁾

b) **Toptan Eşya Fiyat Endeksi (TEFE)** : Gıda, imalat ürünleri ve maden ürünlerinin de dahil olduğu birçok mal ve hizmet kalemleri üzerinden hesaplanır. TÜFE'ye göre daha detaylıdır.⁽¹³⁾

c) **GSMH Deflatörü** : GSMH'yı oluşturan tüketim, yatırım, devlet harcamaları, net ihracat gibi bütün elemanları içerir. Nominal GSMH'nın Reel GSMH'ya bölünmesiyle elde edilir. TÜFE ve TEFE'den en önemli farkı, değişken-ağırlıklı (variable-weight) endeks olması ve ağırlıklı fiyatların güncel-dönem miktarlarına göre hesaplanmasıdır. Türkiye'de GSMH deflatörü enflasyon hesaplanmasında çoğu kez dikkate alınmamaktadır.⁽¹⁴⁾

Temelde üç ayrı tipte enflasyon söz konusudur. Bunlar; a) Talep enflasyonu, b) Maliyet enflasyonu, c) Yapısal enflasyondur.

a) **Talep Enflasyonu** : Talep enflasyonu toplam talebin toplam arzdan fazla olmasından doğar. Bu enflasyon çeşitleri kaynaklardan beslenir.⁽¹⁵⁾ Talep enflasyonu, mevcut üretim faktörlerinin -emek, sermaye ve doğal kaynakların- tümünün kullanılması veya dar boğazların atıl üretim faktörlerinin kullanı-

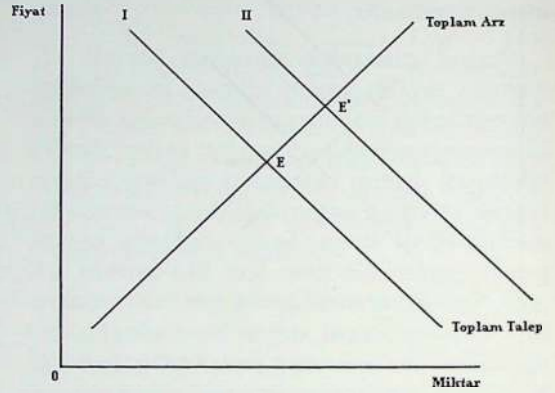
mını engellemesi sonucu arz esnekliğinin sıfır olduğu bir ekonomide, toplam talebin sürekli artmasından meydana gelir. Kısa dönemde üretimin artmasına imkan olmadığı için reel milli gelir eski düzeyde kalır, fakat fiyatlar genel düzeyinin artması sonucu parasal milli gelir artmaya başlar. Toplam talebin artış sebebi uygulanan para politikası veya maliye politikası olabilir. Mesela Hazine veya bankalar Merkez Bankası'ndan borçlanarak yeni harcamalara girer. Tüketim eğiliminin otonom olarak yükselmesi de birikimli fiyat artışına sebep olur. Özellikle tüketimin çeşitli yollardan kısıtlandığı dönemlerden sonra kısıtlama kalkınca tüketim eğiliminde bu çeşit kaymalar olur. Gelişen ülkelerde yüksek nüfus artışı, hızlı kentleşme ve gelişmiş ülkelerde iletişimin artması tüketim eğiliminin yükselmesine sebep olur. Özel yatırım harcamalarındaki artış da aynı sonucu verir.⁽¹⁶⁾

Toplam arz ve toplam talep eğrilerinin hareketleri ile talep enflasyonu aşağıdaki Şekil 2'de görüldüğü gibi açıklanabilir. (E) noktasında arz ve talep denge iken, toplam talep eğrisinin sağa kayması sonrasında yeni denge (E') noktasında oluşacaktır. Bu noktada fiyatlar genel seviyesi daha yüksek olmuştur. Yani enflasyon oluşmuştur.

b) Maliyet Enflasyonu : Maliyet enflasyonu; üretim girdileri içine giren kalemlerin birinde, birkaçında veya hepsindeki fiyat yükselmelerinin genel fiyat düzeyini yükseltmesi şeklinde oluşur. Mesela ham madde fiyatları yükselebilir, işgücü talebi işgücü arzından da süratli artabilir, ücretlerdeki artışlar produktivitedeki artışları aşabilir. İşte bu gibi haller sonunda fiyatlar genel düzeyi yükselebilir.⁽¹⁷⁾

Maliyet enflasyonu ekonominin arz yönüyle ilgilidir. Bu enflasyon sendikaların, firmaların veya hammadde üreticilerinin piyasa kontrolleri altına alma istekleri ile hükümetin getirdiği yeni düzenlemeler ve yeni konulan vergilerin de etkileri vardır. Eğer pi-

Şekil 2 : Talep Enflasyonu

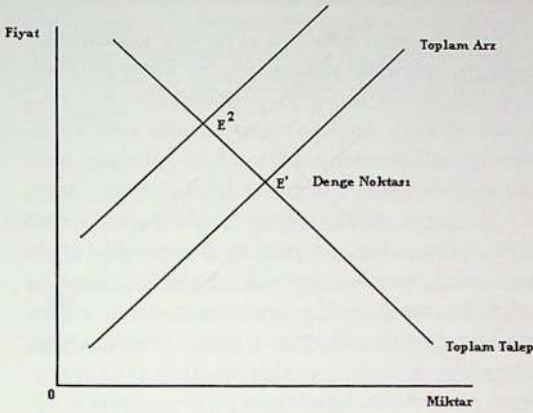
yasayı kontrol gücüne sahip olma bir firma kârını düşük buluyorsa, ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatını yükselterek kârını artırabilir; diğer taraftan sendikalar ücretleri ve diğer girdi sahipleri de girdi fiyatlarını yükseltebilirler. Bu durumda fiyat yükselmeleri sonucu tüketicilere yansıyan yüksek bir maliyet ortaya çıkar. Artan fiyatlar karşısında tüketicilerin de gelir arttırma talepleri tekrar ücret ve kârların yükselmesiyle sonuçlanmakta ve bu da yeniden maliyetlere yansyarak enflasyonu sürekli hale getirmektedir.⁽¹⁸⁾

Bu durumda maliyet enflasyonunun nedenlerinden başlıcaları aşağıdaki gibi sıralanabilir: (i) Ücretlerdeki artış. (ii) Hammadde fiyatlarındaki artış. (iii) Enerji girdi fiyatlarındaki artış. (iv) Kamu mallarının fiyatındaki artış. (v) KDV, gümrük vergileri, vb. hükümetlerin koydukları vergi oranlarındaki artış. (vi) Tekelci işletmelerin yaptıkları fiyat artışlarıyla neden oldukları maliyet enflasyonu.⁽¹⁹⁾

Toplam arz ve toplam talep eğrilerinin hareketleri ile maliyet enflasyonu aşağıdaki şekilde görüldüğü gibi açıklanabilir. (E') noktasında arz ve talep denge iken, toplam arz eğrisinin sola kayması sonrasında yeni denge (E²) noktasında oluşacaktır. Bu noktada fiyatlar genel seviyesi daha yüksek olmuştur. Yani enflasyon oluşmuştur.

Şekil 3 : Maliyet Enflasyonu

Maliyet artışının enflasyonist bir süreç yaratması için parasal yapının buna elverişli olması gerekir. Maliyeti artan malın fiyatı yükselince, eğer dolaşımdaki para miktarı ve paranın dolaşım hızı aynı kalırsa, nispi fiyatların yapısı değişebilir ya da fiyatların genel seviyesi yükselirken aynı zamanda durgunluk baş gösterir, fakat enflasyonist bir süreç meydana gelmez. Fiyatlar genel seviyesi yükseldiğinde, toplam işlem hacminin ve reel milli gelirin eski düzeyini koruyabilmesi için para hacminin artması gerekir. Çünkü maliyetlerin yükselmesi işlem için talep edilen para miktarının artmasına sebep olur. Bankalar sistemi kredilerini artırarak, Merkez Bankası emisyon miktarını genişleterek, kişiler ve firmalar atıl para depolarını dolaşıma arz ederek fiyat yükselişinin gerektirdiği daha büyük para hacmini sağlarlarsa durgunluk giderilir fakat enflasyonist bir baskı doğar. Çünkü girdi fiyatlarının yükselmesinin gelirlerde meydana getirdiği artış, maliyet enflasyonunun talep enflasyonu ile desteklenmesine sebep olur. Özellikle piyasada tam rekabet şartları değil, eksik rekabet şartları mevcutsa ve firmalar fiyatlarını maliyet artı belirli bir kâr oranı olarak belirtiyorlarsa ve talep şartları uygunsa -ki bu durumda uygundur- maliyet artışı reel kârların yükselmesini sağlar. Ekonomide bu talep artışını karşılayacak fazla kapasite yoksa, fiyatlar

tekrar yükselir. Tüketim mallarının fiyatının artması üretim malları satanların yeni gelir artışı talep etmelerine yol açar. Böylece talepte ve maliyetlerde meydana gelen artışlar bir birini destekleyerek kuvvetli bir enflasyonist süreç yaratırlar. Talep yönünden desteklenmeyen maliyet artışları devamlı bir enflasyonist süreç meydana getirmez.⁽²⁰⁾

Maliyet Enflasyonu ile Talep Enflasyonu Arasındaki Temel Farklar

Gerçekte enflasyonu belirleyici olan sürekliliğine neden olan taleptir. Çünkü, maliyet enflasyonu görülen bir ekonomide yeterli talep olmazsa fiyatlar düzeyi daha fazla artmaz. Bu nedenle, maliyet enflasyonunun en sonunda talep enflasyonuna dönüşeceğini söylemek yanlış olmaz. Temelde her iki tür enflasyonda da talep önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte, maliyet enflasyonu ile talep enflasyonu arasındaki başlıca farklar şöyle sıralanabilir:⁽²¹⁾

1- Talep enflasyonunu tüketicinin talebindeki artış belirlerken, maliyet enflasyonunda ürünün girdi maliyetindeki artış belirlemektedir.

2- Talep enflasyonunda dolaşımdaki para miktarında artma olurken, maliyet enflasyonunda bu artış görülmez; ancak fiyatlar ve ücretler artar. Bir sonraki aşamada, doğal olarak tedavüldeki para yetersiz kaldığından para arzı artar. Türkiye’de yaşanan durum buna benzemektedir. Maliyet enflasyonunun süreklilik kazanmasıyla dolaşımdaki para miktarı yetersiz kalmış ve 2001 yılı Kasım ayında 20 Milyon TL’lik banknotlar piyasaya arz edilmiştir.

3- Talep enflasyonunda talebin artmasından dolayı üretim ve dolayısıyla istihdam artmaktadır. Maliyet enflasyonunda ise tam tersine ücretler yükseldiğinden ve verimlilik de aynı oranda artmadığından işletmeler işçi çıkarma yoluna giderler ve böylece istihdam azalır.⁽²²⁾

c) Yapısal Enflasyon : Ekonomideki yapı-

sal esneksizliklerden kaynaklanan enflasyondur. Kaynakların mobilitesinin düşük olduğu, parasal ücretler ve fiyatların geriye doğru esnek olmadığı koşullardan, talep ve maliyet kalıplarında meydana gelen değişimler karşısında ekonomik yapının uyum süreci oldukça yavaş olacaktır. Ekonomide gelişme gösteren sektörlerde, kaynakların mobilitesinin düşüklüğü nedeniyle, gelişmenin zamanında ve gerekli ölçüde olmaması, fiyatları yükseltirken daralma gösteren sektörlerde, aynı nedenle fiyatlar azalmaktadır. Bu durumda ekonomide fiyatlar genel düzeyi yükselme gösterir.⁽²³⁾

II- BÜYÜME VE ENFLASYON İLİŞKİSİ

Enflasyon ile büyüme arasındaki iki yönlü dinamik ilişkiler iktisatçılarca uzun yıllardır tartışılmış ve pek çok bilimsel araştırmaya konu olmuştur. İktisat literatüründe bu konuda çoğunluğun kabul ettiği görüş enflasyon ile büyümenin kısa dönemde aynı yönde hareket ettikleri, orta ve uzun dönemde ise; aralarındaki ilişkinin ters yönlü olduğudur. Enflasyon ile büyüme arasındaki ilişkinin yönü konusunda yapılan ampirik çalışmaların sonuçları; ele alınan ülkenin gelişmişlik düzeyine ve enflasyon oranının yüksekliğine ve ülkenin kendi ekonomik dengelerine göre farklılık göstermektedir.⁽²⁴⁾

2. Dünya Savaşı'ndan sonra artan tüketim enflasyonu da körüklemiştir. Bu dönemde enflasyon sorun olarak algılanmamış, hatta enflasyonun ekonomik büyümeyi olumlu etkilediğine dair tezler gündeme gelmiştir. Ancak, 1970'lerde birçok ülkede yüksek enflasyon oranları devam ederken büyüme oranlarının düşmeye başlamasıyla birlikte, enflasyonun büyümeyi pozitif yönde etkilediği şeklindeki tezler tartışılmaya başlanmıştır.⁽²⁵⁾

Örneğin; 1980'lerde Latin Amerika ülkelerindeki yüksek enflasyon makroekonomik istikrarsızlığı artırarak bu ülkelerin gelişmelerini olumsuz yönde etkilemiştir.⁽²⁶⁾ Bu gelişmeler, enflasyonun büyümeyi olumsuz yön-

de etkilediği yönündeki tezlerin ortaya çıkmasına ve güçlenmesine neden olmuştur.⁽²⁷⁾

Enflasyonun büyümeyi pozitif yönde etkilediğine yönelik yaklaşımların başında Phillips Eğrisi⁽²⁸⁾ yaklaşımı gelmektedir. Bu yaklaşım yüksek enflasyonun düşük işsizlik oranının oluşmasına katkıda bulunarak ekonomik büyümeyi olumlu etkilediğini varsayar (Grimes, 1991). Daha sonra yapılan ampirik çalışmalar, enflasyon ile işsizlik oranı arasındaki ters yönlü ilişkinin kısa dönemde ve beklenmeyen bir enflasyon artışı durumunda geçerli olduğunu göstermiştir. Diğer bir yaklaşıma göre, enflasyondaki artış bireylerin servetlerinde azalışa neden olmaktadır. Bu nedenle, bireyler enflasyon öncesi servet dengesine ulaşabilmek için tasarruf eğilimlerini artırır ve dolayısıyla faiz oranları düşer, yatırımlar artar (Mundell, 1963). Diğer yandan, yetersiz mali sisteme sahip ülkelerde hükümet Merkez Bankası kaynaklarını kullanarak enflasyon vergisi yoluyla gelir elde eder. Hükümetlerin bu gelirleri yatırım harcamalarının finansmanında kullanmaları sonucu, enflasyonist sürecin büyümeyi artıracığı ileri sürülmektedir. Ayrıca, nominal ücretlerin enflasyondaki ani değişimlere yavaş uyarlanması, ücret pazarlıklarının zaman alması veya hükümetlerin reel ücretleri geriletme isteği sonucu tasarruf eğilimi düşük olan kesimlerin reel gelirleri azalırken tasarruf eğilimi yüksek olan kesimlerin reel gelirleri artar. Bu durumda yüksek enflasyonun büyümeye katkıda bulunduğu ileri sürülmektedir. Genel olarak, enflasyonun büyüme üzerindeki etkisinin pozitif olduğuna dair görüşler enflasyonun zorunlu tasarrufları artırdığı savma dayanır (Bruno ve Easterly, 1995). Ancak, bu sonuç büyümenin yüksek ve enflasyon oranının nispeten düşük olduğu dönemlerin verileri kullanılarak yapılan ampirik analizlere dayanmaktadır.⁽²⁹⁾

Enflasyonun ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini ileri süren birçok ampirik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar mikro ve makro ekonomi temelleri olan analiz-

lerden oluşmaktadır. Piyasa mekanizmasını güçlü ve etkin kılan en önemli unsurlardan biri ekonomik birimlerin piyasalarda oluşan fiyatların taşıdığı bilgiyi kullanarak yapacakları üretim ve yatırım miktarlarını belirlemleridir.⁽³⁰⁾

Enflasyon oranının yüksek ve dalgalı olduğu bir ekonomide ortaya çıkan belirsizlikler sonucunda reel getirisi sabitlenmemiş her türlü yatırımın reel getirisinin de belirsiz olacağı muhakkaktır.⁽³¹⁾ Bu belirsizlik ortamı, ülke ekonomisinin kalkınmasında ve sürdürülebilir bir büyüme ortamının sağlanmasında en önemli unsurlardan biri olan yatırımları olumsuz etkilemektedir.⁽³²⁾ Yatırımların borçlanma yolu ile finanse edildiği bir ortamda enflasyondaki dalgalanmaların yol açtığı risk primi yatırım maliyetlerini de artıracaktır. "Net Şimdiki Değer" analizi ile yatırım kararı alan firmaların enflasyondaki dalgalanmalara bağlı olarak faiz dalgalanmaları ile karşı karşıya kalmaları ise yatırım kararlarının ertelenmesine yol açan bir unsur olacaktır.⁽³³⁾

Enflasyonun etkin kaynak dağılımını ve dolayısıyla yatırımları olumsuz yönde etkilediği bir başka kanal ise görelî fiyat değişimleridir. Eksik bilginin ve fiyat katılıklarının var olduğu bir ekonomide genel fiyat seviyesindeki artışın nominal veya reel kaynaklı faktörler olduğunu belirlemek güçtür (Fischer, 1981). Bu durum karşısında, herhangi bir fiyat hareketinin kaynağının belirlenememesi ve buna uygun tepkinin ortaya çıkamaması görelî fiyatlarda önemli dalgalanmalara yol açarak ekonomide kaynak dağılımının bozulmasına neden olacaktır. Ayrıca, Andres ve Hernando (1997) çalışmasının bulgularına göre yüksek enflasyon oranının fiyatların bilgi oluşturmasını engellemesi sonucunda ekonomik ajanların bilgi toplama ve kendilerini fiyat dalgalanmalarının yaratacağı zararlardan koruma maliyetleri de artacaktır.⁽³⁴⁾

Enflasyon oranının yüksek ve dalgalı olduğu bir ortamda görelî fiyat hareketlerinin

bilgi aktarma özelliğinin yok olması ekonomik etkinliği azaltmakta ve bu durum sonucunda büyüme olumsuz etkilenmektedir (Friedman, 1977). Fiyat genel düzeyinin istikrarlı olduğu bir ekonomide belli mal gruplarında görülen fiyat artışları, o mal gruplarında yaşanan kıtlığa işaret eden sinyaller olma özelliği taşırlar. Fakat enflasyon oranı arttıkça belli mal gruplarında görülen fiyat artışlarının içerdiği sinyaller gitgide kaybolur. Böyle bir ortamda belli mal gruplarındaki fiyat artışları o mallarda görülen kıtlığı gösteren fiyat artışları olmak yerine genel fiyat seviyesini yakalamaya yönelik artışlar olabilir.⁽³⁵⁾

Enflasyonun büyüme üzerindeki olumsuz etkisini göstermeye yönelik bir diğer olgu da yüksek enflasyon ortamında finansal hizmetlerin getirilerinin diğer sektörlerin getirisine göre daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Finansal hizmetlerin getirilerinin yüksek olduğu bir ekonomide üretim ve AR-GE faaliyetlerinden mali sektöre önemli miktarda kaynak ve işgücü kayması muhtemeldir. Bu durum ise uzun dönemli büyüme potansiyelini sınırlamaktadır.⁽³⁶⁾

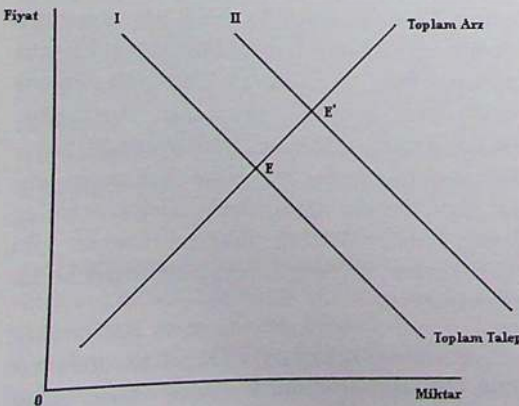
Yüksek ve istikrarsız yapıdaki enflasyonun büyüme olumsuz etkilediği savı gerek zaman serileri ve gerekse kesit veriler kullanılarak yapılan ampirik çalışmalarca desteklenmektedir. (De Gregorio, Fischer, 1993; Barro, 1995; Barro, 1996). Barro (1996) beklenmeyen enflasyonun hane halkı ve firmaların performanslarını azaltmak yoluyla büyümeyi olumsuz yönde etkilediği sonucuna varmıştır. Çalışmada içsel büyüme yaklaşımı benimsenmiş, yüz ülke ve 1960-1990 dönemi kapsanarak ampirik sınamalar yapılmıştır. Bu çalışmada enflasyon oranı yanında, okullaşma oranı, doğumda yaşam beklentisi, yasal yapı, doğum oranı, okula devam oranı ve kamu harcamalarının milli gelire oranı gibi değişkenler büyümeyi açıklamak için kullanılmıştır.⁽³⁷⁾

Levine ve Zervos (1993) ılımlı enflasyonun büyümeyi olumsuz yönde etkilemediği

sonucuna ulaşmıştır. Yapılan çalışmada enflasyon oranının % 80 üzerinde olması durumunda büyümeyi olumsuz yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Öte yandan Ghosh ve Phillips (1998) ılımlı enflasyon oranlarının bile büyümeyi olumsuz etkilediğini öne sürmektedir. Ayrıca benzer bir bulguya, örneklemler olarak Türkiye dışındaki OECD ülkelerinin alındığı, Andres ve Hernando (1997) çalışmasında da ulaşılmaktadır. Diğer yandan, yüksek enflasyonun toplam faktör verimliliğini azaltmak yoluyla büyümeyi olumsuz etkilediği De Gregorio (1992) tarafından ileri sürülmüştür. Bu çalışma yüksek enflasyon oranı karşısında para tutma maliyetinin arttığını ve ekonomik ajanların yüksek enflasyondan korunmak için ellerindeki kaynakları finansal piyasalarda değerlendirme yoluna gittiğini vurgulamaktadır. Başka bir deyişle, bu çalışma enflasyonun rant peşinde koşma davranışına yol açtığına iddia etmektedir.⁽³⁸⁾

Nihayetinde kısa dönemde enflasyon, büyümeye olumlu katkı sağlamaktadır. Bu katkı çok bariz bir şekilde toplam talep ve toplam arz eğrilerinin kısa dönemli hareketlerinden çıkarılabilir. Ancak orta ve uzun vadede enflasyonun büyümeyi olumsuz yönde etkileyeceği de yine aynı şekilde toplam talep ve toplam arz eğrilerinin orta ve uzun dönemli hareketlerinden çıkarılabilir.

Şekil 4 : Kısa Dönemli Enflasyonun Büyüme Üzerindeki Etkisi

Toplam talep ve toplam arz (E) denge noktasındadır. Toplam talep eğrisinin (I) konumundan (II) konumuna kayması sonucu yeni denge noktası (E¹) noktasında oluşacaktır. Bu noktada talep edilen mal miktarı ile beraber fiyatlar genel seviyesi de artmıştır. Fiyatlar genel seviyesi arttığı için enflasyon meydana gelmiş, buna karşın ekonominin genelinde üretilen mal miktarı da arttığından büyüme gerçekleşmiştir.

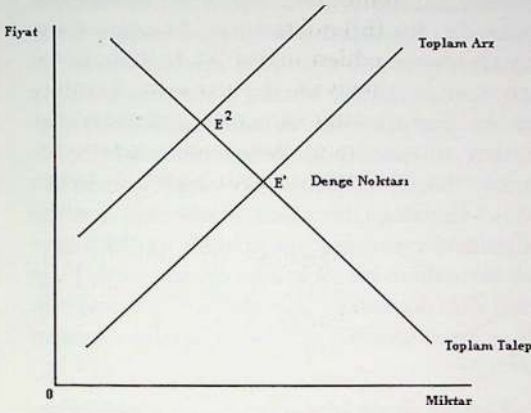
Toplam talep eğrisinin (I) konumundan (II) konumuna kayması sürecinde işletmeler ellerindeki hammadde, yarı mamül ve mamül stoklarını kullanmaya devam edeceklerdir. Kısa vadede oluşan enflasyon işçi ücretlerine de yansıtılmayacaktır. Bu durumda kısa vadede oluşan enflasyon maliyetleri artırmayacağından, (E¹) noktasında üretim gerçekleştirmek işletmeler için daha kârlı olacaktır. Bu durumda işletmeler ellerindeki üretim faktörlerini daha çok kullanarak ya da kapasitelerini artırarak (E¹) noktasındaki üretim miktarını sağlayacaklardır.

Ancak uzun dönemde enflasyon oranlarındaki artış işçi ücretlerine yansımaya, yeni hammadde temin etmek enflasyon sebebiyle daha maliyetli olacaktır. Bu durumda üretim maliyetinin aynı kalmayacağı, enflasyona bağlı olarak artacağı aşikardır. Enflasyon ayrıca faiz oranlarını artıracak, finansal yatırımların getirisi sabit yatırımların getirisinden daha fazla olmaya başlayacaktır. Bu durum da yatırımlar daha kazançlı olan finansal yatırımlara kayacaktır. Özellikle maliyet artışları toplam arz eğrisinin sola doğru kaymasına sebep olacaktır. Kısa dönemli enflasyon sonucu (E¹) noktasında oluşan denge toplam arz eğrisinin sola kayması ile bozulacaktır. Yeni denge (E²) noktasında oluşacaktır. Bu kayma fiyat artışlarını körüklerken, bunun yanı sıra üretim miktarında ve nihayetinde GSMH'de düşüşe sebep olacaktır.

Sağlıklı bir ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için denge noktalarının (E) uzun dönemde biraraya gelmesiyle oluşan grafiğin

Şekil 5 : Uzun Dönemli Enflasyonun Büyüme Üzerindeki Etkisi

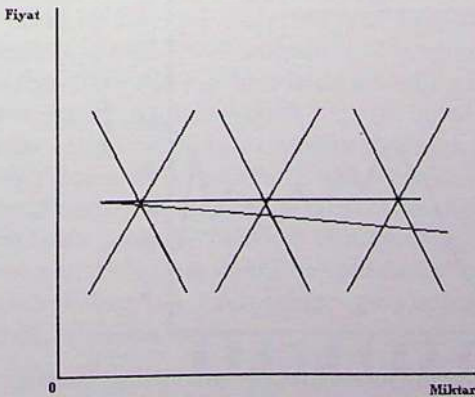

yukarıda görüleceği üzere yatay bir seyir izlemesi, ya da yine şekilde görüleceği üzere negatif eğimli olması şarttır.

II- TÜRKİYE'DE ENFLASYON BÜYÜME İLİŞKİSİNİN ANALİZİ

Türkiye'de makroekonomik dengeleri bozan en önemli olgu 30 yıldan beri devam eden yüksek kronik enflasyondur. Yüksek kronik enflasyon Türkiye'de makroekonomik dengesizlikleri beslemesinin yanı sıra, görece fiyatlardaki değişimi kolaylaştırarak gelir dağılımını bozmakta, yarattığı belirsizlik sonucu yatırım ve üretim potansiyelini düşürmektedir. Yüksek kamu açıkları özel-

Şekil 6 : Sağlıklı Büyüme Modeli

likle 1990'lı yıllarda mali piyasalar ve para politikası üzerinde baskı yaratarak enflasyon beklentilerine süreklilik kazandırmıştır. Son on yıllık dönemde yıllık ortalama enflasyon oranı % 70'ler düzeyinde gerçekleşmiştir. Kronikleşen yüksek enflasyon talep ve maliyet kaynaklı nedenleri yanında, ülkenin yaşadığı hızlı değişim (kentleşme, nüfus artışı gibi), kaynak dağılımındaki etkisizlik ve piyasa yapısı gibi faktörlerden de etkilenmektedir. Yüksek enflasyonun neden olduğu belirsizlikler, ekonomik birimlerin piyasa sinyallerini doğru olarak algılamalarını güçleştirmiştir. Bu durum özellikle mali piyasalarda risk priminin yükselmesine neden olmuş ve reel faizler sanayi yatırımlarını ve kaynak dağılımını olumsuz etkileyecek biçimde artmıştır. İstanbul Sanayi Odası'nın 500 büyük firma ile ilgili 1998 yılı anketinde özel firmaların vergi öncesi faaliyet dışı kârının toplam kâr içindeki payını % 87.7 olarak hesaplamıştır. Bu durum, yüksek enflasyon ve reel faizlerin üretim ve yatırım üzerinde yarattığı tahribatı gösteren bir gelişmedir. Yüksek enflasyon, kamu kesimi açıkları ve diğer belirsizlikler, özellikle orta ve uzun dönemli bir bakış açısı gerektiren üretim ve yatırım politikalarının oluşmasını engellemektedir.⁽³⁹⁾

Türkiye ekonomisi savaş sonrası dönemde hızlı bir büyüme göstermiş, ancak 1970'li yılların başından itibaren ekonomide bir yavaşlama gözlenmiştir. Bu yavaşlamayla birlikte enflasyon hızlanmış, ekonomide enflasyon içinde durgunluk (stagflasyon) yaşanmıştır. Enflasyonun yükselişe geçtiği dönemlerde, ekonominin büyüme hızında bir yavaşlama olduğu Şekil 7'deki grafikten kolaylıkla izlenmektedir. Bu sonuç bazı dönem ortalamaları dikkate alındığında daha açık gözlenmektedir. 1975-1980 döneminde ortalama enflasyon oranı hızla artarken, ortalama büyüme oranı önemli ölçüde yavaşlamıştır. Buna karşın, 1980'li yıllarda ihracata yönelik bir büyüme modelinin benimsenmesi ve bir takım yapısal reformların gündeme gelmesinin etkisiyle ortalama büyüme oranı önemli

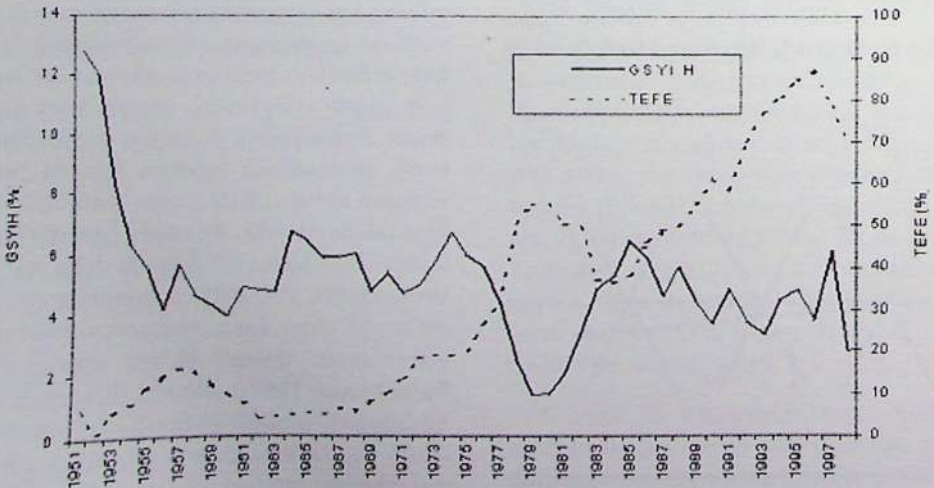
ölçüde artarken, enflasyon oranı bir önceki dönem ortalaması altında kalmıştır. 1989 yılından itibaren sermaye hesabındaki liberalizasyon kısa dönemli sermaye girişlerinde önemli bir artış yaratarak, ekonomiyi dış gelişmelere daha açık bir konuma getirmiştir. Bu dönemde, enflasyon bekleşimlerinde önemli artışlar olurken, bu durumun yarattığı belirsizlik ve tüketim ağırlıklı büyüme özel imalat sanayii yatırımlarının yavaş artmasına neden olmuştur. Bunun sonucu olarak bu dönemde ortalama büyüme oranı düşerken enflasyon oranı önemli ölçüde artmıştır.⁽⁴⁰⁾

Bu gelişmelere bakıldığında özellikle 1970'li yılların ortalarından itibaren enflasyon trendiyle büyüme trendi genellikle zıt yönde hareket etmektedirler. Aynı sonuca enflasyon ve büyüme arasındaki korelasyon katsayılarından da ulaşılmaktadır. 1950-1974 döneminde büyüme ile enflasyon arasındaki korelasyon katsayısı negatif olmasıyla beraber 0,28 gibi düşük bir düzeydedir. Ancak, 1975-1999 döneminde bu katsayının işareti değişmemekle birlikte katsayı önemli ölçüde yüksek olup 0,55 olarak hesaplanmıştır. İki dönem için hesaplanan korelasyon katsayısı ise eksi 0,43'tür.⁽⁴¹⁾ Yukarıda genel olarak a-

çıklanmaya çalışılan enflasyonun büyümeyle olumsuz etkilediği görüşü yapılan ekonometrik çalışmalar tarafından da desteklenmektedir. Bu çalışmaların genelinde enflasyonun büyüme üzerindeki etkileri incelenirken özel ve kamu kesimi yatırımları, döviz kurları, cari işlemler ve kamu açıkları değişkenleri ampirik modellerin içine dahil edilmiştir. Yüksek enflasyonun yarattığı belirsizliğin yatırımları olumsuz etkilemesi sonucu büyümenin yavaşladığı görüşü ağırlıklı olarak test edilen bir noktadır (Barro-1996, Fischer-1993a ve 1993b, Levine ve Zervos-1993, De Gregorio-1992, Pyndick ve Solimano-1989).⁽⁴²⁾

Türkiye'de de büyümenin en önemli belirleyicisi olan yatırımların yüksek enflasyonun yarattığı belirsizlikten olumsuz etkilenmesi beklenebilir. TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü'nde 1982-1998 dönemi üç aylık verileri kullanılarak yapılan ekonometrik çalışma bu sonucu doğrulamaktadır (Kalkan, 1999). Aynı çalışmada kurların enflasyonu ve bu kanalla büyümeyle etkilediği görüşü ileri sürülmekte, bu nedenle regresyon analizine kurlar da dahil edilmiş ve test edilmiştir. Büyümeyle açıklamak için enflasyon oranı, özel

Şekil 7: Türkiye'de Enflasyon ve Büyüme Oranları (Beş Yıllık Hareketli Ortalamalar)

yatırımlar ve döviz kurunun yanı sıra para arzları da bu regrasyonda yer almıştır. Çalışmada elde edilen sonuca göre enflasyon oranı ve kurdaki aşınma büyümeyi olumsuz yönde etkilerken, para arzı ve özel yatırımlar büyümeyi artırıcı yönde etkilemektedir. Bu sonuçlar başka ülkeler için yapılmış bu tür çalışmaların sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Diğer yandan, yine TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü'nde sektörel bazda 1983-1994 dönemi için panel veri kullanılarak yapılan çalışmada sektörel fiyat artışlarının sektörlerin büyüme oranlarını olumsuz yönde etkilediği sonucuna varılmıştır (Yalçın, 1999).⁽⁴³⁾

SONUÇ

Günümüzde kişi başına düşen milli gelir seviyesinin artırılması yani yoğun büyümenin sağlanması kamu maliyesinin nihai olarak ulaşılmaması gereken hedefidir. Bu hedefin gerçekleştirilmesi ise kaynak dağılımında etkinlik sağlanmasına, bölüşümde etkinlik sağlanmasına ve ekonomik istikrarın sağlanmasına bağlıdır. Kaynak dağılımında etkinlik sağlandığında toplumsal faydanın pareto optimumu anlamında artırılması da sağlanmış olacaktır. Bölüşümde etkinlik sağlandığında milli gelir bireyler arasında dengeli dağılacaktır. Ekonomik istikrarın sağlandığı bir durumda da bireyler tasarruflarını ileriye dönük sabit kıymet yatırımlarına yönlendirecektir. Bu yatırımlar ülkenin kalkınmasına ve büyümesine temel teşkil edecektir.

Belli bir büyüme düzeyini yakalamış olan ülkelere -örneğin G-7 ülkelerine- baktığımızda, bu ülkelerde kişi başına düşen milli gelir seviyesinin oldukça yüksek olduğu, bu ülkelerde enflasyon ve faiz oranlarının düşük olduğu dolayısıyla ekonomik istikrarın varlığı görülecektir. Bu ülkelerde artık önemli bir miktarda sermaye birikimi olduğundan büyüme ve kalkınma kamu harcamalarına pek gerek kalmadan özel sektör girişimleriyle sürdürülebilmektedir.

Ancak gelişmekte olan ülkelerde, örneğin

Türkiye'de, gelir dağılımı bozuk, ekonomi ise yüksek enflasyon ve yüksek faiz oranları dolayısıyla bozuktur. Bu durumda ekonomik büyümeyi sağlamak için devletin ekonomiyi müdahalesi şarttır. Şöyle ki; ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için gerekli olan sabit kıymet yatırımlarını yapacak kadar ülkede birikmiş fon bulunmamaktadır. Elinde yeterli fon bulunanlar ise ekonomik istikrarsızlıktan dolayı ellerindeki fonları daha çok menkul kıymetlere yatırmaktadırlar. Ülkede yeterince gelir olmadığından, büyümeyi gerçekleştirecek yatırımlar için gerekli finansmanı vergiler yoluyla sağlamak pek mümkün olmayacaktır. Para basmak yoluyla gelir elde etme politikası izlendiğinde de enflasyon oranı artacaktır. Bu durum ise hem gelir dağılımını hem de ekonomik istikrarı yine bozulacaktır.

O halde çare ne olmalıdır? Gelişmekte olan ülkeler yeterince kaynağa sahip olmadığından kalkınma için dış kaynağa ihtiyaç duyarlar. Bu nedenle kalkınmanın dış borçla finanse edilmesi gereklidir. Ancak gerekli şartlar sağlandığında.

Peki bu şartlar nelerdir? Her şeyden önce ülkede eğer varsa enflasyon oranının tek haneli rakamlara düşürülmesi ve buna ek olarak faiz oranlarının düşürülmesi gereklidir. Bu sayede hem ekonomik istikrar sağlanacak, hem de enflasyonun sebep olduğu gelir dağılımında bozulmanın önüne geçilecektir. Bunun yapılması içinde talebin kısılması şarttır. Bunun için kamu harcamalarının kısılması, özellikle kamudaki savurganlığın azaltılması şarttır.

Yani uzun dönemli büyüme için kısa dönemli küçülmenin göze alınması gerekmektedir. Enflasyon ve faiz oranları düşürüldükten sonra ekonomik istikrar sağlanmış olacaktır. Bu durumda dışarıdan borçlanılarak sağlanan finansman yatırımlar için kullanılarak kalkınma ve büyüme gerçekleştirilebilecektir.

Ancak burada çok basit bir ticari kuralın

göz önünde bulundurulması şarttır. Eğer dış borç şeklinde sağlanan finansmanın faiz yükü senelik % 10 ise, bu borç alınarak yapılacak yatırımın yıllık getirisinin de en az % 10 olması gereklidir. Eğer yatırımın getirisi % 10 oranının altında kalıyorsa bu borç kullanılmamalıdır. Çünkü yatırımdan sağlanan gelir ile borçlar ödenemeyecek, borçlar yeni borçlar ile kapatılmaya çalışılacak ve bir borç sarmalının içine düşülecektir.

Nitekim 1980 sonrasında Türkiye'nin içine düştüğü durum bu olmuştur. Kalkınmanın sağlanması için arz yönlü iktisat politikaları izlenmiş, vergi alma borç al politikası izlenmiş, yatırım yapan özel firmalara çok önemli miktarda teşvikler verilmiştir. Maalesef alınan borçlar iyi şekilde kullanılamamış, dolayısıyla yapılan yatırımlardan sağlanan gelirler ile borçlar ödenememiş ve borç sarmalının içine düşülmüştür.

Nitekim 2004 yılı bütçe hedeflerine çok kabaca baktığımızda karşımıza çıkan Tablo 1'deki gibidir.

2004 yılı bütçe rakamları 1980 sonrası uygulanan yanlış borçlanma politikasının bir sonucudur. Bütçe artık tamamen borçların çevrilmesine yönelik bir hal almıştır. Görüldüğü üzere büyümeyi sağlayacak olan yatırımlara ayrılan pay çok düşük bir seviyededir. Buna karşın faiz ödemeleri 66 katrilyonla toplam harcamalar içinde yaklaşık % 44'lik önemli paya sahiptir. Daha öncede değinildiği üzere bu durum gerekli şartlar sağlanmadan, borçlanma yolu ile kalkınma politikası izlenmiş olmasının bir sonucudur.

Dipnotlar

1- Aykut KİBRİTÇİOĞLU: "İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri", AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi , (Ocak-Aralık 1998), C:53, No:1-4, s:207.

2- KİBRİTÇİOĞLU, a.g.m. , s:207.

3- Richard G. LİPSEY ve bşk : Economics, Harper Collins College Publishers , (New York 1993), s:743.

4- Beyhan ATAÇ: Maliye Politikası, Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, No:118 (Eskişehir 1999) , s:242.

5- LİPSEY: a.g.e. , s:743.

6- ATAÇ: a.g.e. , s:242.

7- ATAÇ: a.g.e. , s:243.

8- P.A. SAMUELSON ve W.D. NORDHAUS, Economics, McGaw-Hill Int. Editions (1992), s:587.

9- Salih Erdin AÇIKALIN, "Enflasyon Nedir?", <http://www.analiz.com/egitim/enflasyon01.html>

10- İsmail BİRCAN: "Enflasyon Niçin Düşürülmek Zorundadır?", İktisat Dergisi, S:379, (Mayıs 1998) s:5.

11- Murat KAYKUSUZ: "Maliyet Enflasyonu ve Türkiye'de Maliyet Enflasyonunun Nedenleri", http://www.ceterisparibus.net/arsiv/m_kaykusuz2.doc

12- KAYKUSUZ: a.g.m.

13- KAYKUSUZ: a.g.m.

14- KAYKUSUZ: a.g.m.

15- Serhat ATINÇ: Enflasyonla Mücadelede

Tablo 1

Vergi Gelirleri	88,893	Faiz Giderleri	66,050
Diğer Gelirler	15,216	Cari Transferler	25,080
TOPLAM	104,109	Personel	28,569
Bütçe Açığı (150,508 -104,109)	46,399	Sosyal Güvenlik	3,637
Faiz Dışı Fazla	19,651	Yatırımlar	7,368
Rakamlar Trilyon TL'dir.		Mal ve Hizmet Alımı	13,832
		Diğer	5,972
		TOPLAM	150,508

Maliye Politikası, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (İstanbul 1992), s:7.

16- Sevim GÖRGÜN: Maliye Politikası Ders Notları, İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Ders Notu Yayınları, Yayın No:3, (İstanbul 1994) s:110.

17- İsmail TÜRK: Maliye Politikası, Turhan Kitabevi, (Ankara 1998) , s:83-84.

18- Anonim: Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü, Dünya Yayıncılık A.Ş. (İstanbul 1995) s:208.

19- KAYKUSUZ: a.g.m.

20- GÖRGÜN: a.g.e., s:110-111.

21- KAYKUSUZ: a.g.m.

22- KAYKUSUZ: a.g.m.

23- Anonim: Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü, Dünya Yayıncılık A.Ş. (İstanbul 1995) s:386.

24- Ali BABACAN: "Enflasyon ve Büyüme Dinamikleri", Yaklaşım Dergisi, S:122 (Şubat 2003) s:7.

25- İzzet NAS: "Güzel (Gelişme) ve Çirkin (Enflasyon)" Şalom Gazetesi, (05 Mart 2003) (<http://www.salom.com.tr/050203/eco002.htm> adresinden alıntıdır.)

26- BABACAN: a.g.m. , s:7.

27- İzzet NAS: "Türkiye'de Enflasyon ve Büyüme İlişkisi:Genel Bir Değerlendirme", <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/2000/enflasyon.html>, (Aralık 1999).

28- Daha detaylı bilgi için bkz. LİPSEY R.G. : a.g.e., Sayfa 678-679 ve ATAÇ, B. : a.g.e. , Sayfa 33

29- İzzet NAS: "Türkiye'de Enflasyon.." a.g.m.

30- İzzet NAS: "Türkiye'de Enflasyon.." a.g.m.

31- İzzet NAS: "Güzel..." a.g.m.

32- BABACAN: a.g.m. , s:8

33- İzzet NAS: "Güzel..." a.g.m.

34- İzzet NAS: "Türkiye'de Enflasyon.." a.g.m.

35- İzzet NAS: "Türkiye'de Enflasyon.." a.g.m.

36- İzzet NAS: "Türkiye'de Enflasyon.." a.g.m.

37- İzzet NAS: "Türkiye'de Enflasyon.." a.g.m.

38- İzzet NAS: "Türkiye'de Enflasyon.." a.g.m.

39- İzzet NAS: "Türkiye'de Enflasyon ve Büyüme İlişkisi:Genel Bir Değerlendirme", <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/2000/enflasyon.html> , (Aralık 1999)

40- İzzet NAS: "Türkiye'de Enflasyon ve..." a.g.m.

41- İzzet NAS: "Türkiye'de Enflasyon ve ..." a.g.m.

42- İzzet NAS: "Türkiye'de Enflasyon ve ..." a.g.m.

43- İzzet NAS: "Türkiye'de Enflasyon ve ..." a.g.m.

İnceleme

PROF. DR. SERPİL CANBAŞ

Çukurova Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü Öğretim Üyesi

SERKAN YILMAZ KANDIR

Çukurova Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü Araştırma Görevlisi

Türkiye'deki Yatırım Fonları Performanslarının Tutarlılığının İncelenmesi

Yatırım fonları, katılma belgelerini yatırımcılara sunarak topladıkları kaynakları menkul kıymet portföyüne yatıran finansal kurumlardır. Böylece bireysel yatırımcılara profesyonel yönetim ve çeşitlendirme gibi avantajlar sağlarlar. Yatırım fonlarının faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için katılma belgelerine sürekli bir talep olması gerekmektedir. Söz konusu sürekli talep ise yatırım fonlarının tutarlı bir performans göstermesi ile mümkün olmaktadır. Yatırım fonları, 1987 yılından başlayarak Türk yatırımcısına sunulmuştur. Bu çalışmada Ocak 1996 - Aralık 2000 arasını kapsayan dönemde Türk yatırım fonlarının performanslarının tutarlılığı incelenmiştir. Tutarlılığın belirlenmesi için üç aşamalı bir yöntem kullanılmıştır. İlk olarak, 60 aylık araştırma dönemi otuzar aylık iki alt öneme ayrılmış ve her ay için fon getirileri hesaplanmıştır. İkinci aşamada, dört değişkenli regresyon analizi kullanılarak yatırım fonlarının fazla getirileri hesaplanmıştır. Son olarak yatırım fonları, iki alt dönemdeki performanslarına göre sıralanmış ve sıralamalar arasındaki korelasyon katsayısı incelenmiştir. Bu analizler sonucunda, gerek A gerekse B tipi yatırım fonlarının 1996 - 2000 döneminde tutarlı bir performans gösteremediği sonucuna ulaşılmıştır.

1. Giriş

Menkul kıymetlere yapılan yatırımlar her zaman risklidir. Bu riski azaltmanın bir yolu çeşitlendirme yapmaktır. Diğer bir ifadeyle, menkul kıymet portföyleri oluşturmaktır. Bu nedenle, yatırımcılar genellikle tek bir menkul kıymete yatırım yapmamakta; tasarruflarını çeşitli menkul kıymetler arasında dağıtmaktadırlar. Portföye varlık eklenmesi veya portföydeki menkul kıymetle-

rin satılması, süreklilik gösteren faaliyetlerdir. Portföyden hangi menkul kıymetlerin ne zaman satılacağı ve yerlerine hangi menkul kıymetlerin ne zaman alınacağına karar vermek araştırma, bilgi, deneyim ve sorumluluk gerektirmektedir (Ceylan ve Korkmaz, 1995). Tasarruf sahipleri genellikle gerekli bilgi ve deneyimden yoksundurlar. Tasarruf sahiplerinin bu eksikliklerini düşük maliyet-

le giderme ihtiyacı kolektif yatırım kurumlarının doğmasına neden olmuştur. (<http://www.spk.gov.tr/bilgi/yatirimfonlari.htm>). Kolektif yatırım kurumlarının, portföy büyüklüğü ve sayı bakımından en önemlisi yatırım fonlarıdır.

Yatırım fonları, genel olarak, tasarruf sahiplerinden topladıkları paralarla çeşitlendirilmiş menkul kıymet portföyleri oluşturan kolektif yatırım kurumları olarak tanımlanmaktadır. (http://www.ici.org/aboutfunds/factbook99_toc.html). Yatırım fonları genel olarak portföylerindeki menkul kıymetlerin niteliğine göre hisse senedi, tahvil, para piyasası fonları ve karma fonlar olmak üzere dört sınıfa ayrılmaktadır (Tevfik, 1995).

Türkiye'de, Sermaye Piyasası mevzuatına göre yatırım fonları; kanun hükümleri uyarınca halktan katılma belgeleri karşılığı toplanan paralarla, belge sahipleri hesabına, riskin dağıtılması ilkesi ve inançlı mülkiyet esaslarına göre, aşağıda belirtilen varlıklardan oluşan portföyü işletmek amacıyla kurulan mal varlığıdır. (<ftp://donatello.spk.gov.tr/mevzuat/spk15.doc>):

Prof. Dr. Serpil CANBAŞ

a) Özelleştirme kapsamına alınanlar dahil Türkiye'de kurulan ortaklıklara ait hisse senetleri, özel ve kamu sektörü borçlanma senetleri.

b) Yabancı özel ve kamu sektörü borçlanma senetleri ve hisse senetleri.

c) Ulusal ve uluslararası borsalarda işlem gören altın ve diğer kıymetli madenler ile bu madenlere dayalı olarak ihraç edilmiş ve borsalarda işlem gören sermaye piyasası araçları.

d) Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)'ca uygun görülen diğer sermaye piyasası araçları, repo, ters repo, future, opsiyon ve forward sözleşmeleri.

Türkiye'de yatırım fonları, portföylerindeki varlıklar dikkate alınarak, tiplerine göre ve türlerine göre iki ayrı biçimde sınıflandırılmaktadır. İki yatırım fonu tipi bulunmaktadır: A tipi yatırım fonu ve B tipi yatırım fonu. Portföy değerinin aylık ağırlıklı ortalama bazında en az % 25'ini, devamlı olarak, Türkiye'de kurulmuş ortaklıkların hisse senetlerine yatırmış olan fonlara (A) Tipi yatırım fonu denilmektedir. (A) Tipi yatırım fonları dışında kalan fonlar ise, (B) tipi yatırım fonu olarak adlandırılmaktadır. Öte yandan fon portföyündeki varlıkların özelliklerine göre oluşturulmuş, 13 adet yatırım fonu türü bulunmaktadır. (<ftp://donatello.spk.gov.tr/mevzuat/spk15.doc>).

Türkiye'de yatırım fonları, 1987 yılından bu yana gerek sayı gerekse yönettikleri portföy hacmi bakımından önemli gelişme göstermişlerdir. 1987 yılında sadece 53 milyar TL olan yatırım fonlarının toplam değeri 2002 yılı Ağustos ayı itibarıyla 8.7 katrilyon TL. gibi bir rakama ulaşmıştır. Benzer bir gelişme toplam yatırım fonu sayısında da yaşanmış; 1987 yılında sadece 7 olan yatırım fonu sayısı 2002 yılı Ağustos ayında 241'e yükselmiştir.

Yatırımcılarına, profesyonel portföy yönetimi, çeşitlendirme gibi hizmetler sağlayan

yatırım fonları, faaliyetlerini devam ettirmek için bireysel yatırımcıların tek başlarına yatırım yaparak elde edebilecekleri performansın üzerinde bir yatırım performansı göstermek durumundadırlar. Üstelik söz konusu iyi performansın sadece belli bir dönemde gerçekleşmesi yeterli değildir. Genel beklenti, yatırım fonlarının bireysel yatırımdan daha iyi bir performansı sürekli olarak sağlayacağı yolundadır. 1996-2000 dönemini ve 29 A tipi yatırım fonu ile 52 B tipi yatırım fonunu kapsayan, yatırım fonlarının performansını ölçmeye yönelik çalışmada yatırım fonlarının bireysel bir yatırımdan daha iyi bir performans gösteremediği belirlenmiştir (Kandır, 2001). Bu çalışmada, Türkiye'deki yatırım fonlarının aynı dönemde gösterdikleri performansın tutarlı olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, öncelikle yatırım fonları performanslarının tutarlılığı ile ilgili olarak yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Daha sonra Türkiye'deki yatırım fonlarının 1996-2000 dönemindeki performanslarının tutarlılığı incelenmiş ve elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır.

2. Yatırım Fonları Performanslarının Tutarlılığı İle İlgili Çalışmalar

1960'ların ortalarından itibaren yatırım fonları performanslarının ölçülmesini konu alan çok sayıda yabancı ve yerli çalışma yapılmış ve bu çalışmaların önemli bir kısmında fon performanslarının tutarlılığı ile ilgili analizler de gerçekleştirilmiştir. Bu kısımda öncelikle yabancı çalışmalara ve daha sonra yerli çalışmalara değinilmiştir.

Jensen (1968), 115 açık uçlu yatırım fonunun performansını 1945 - 1964 döneminde incelemiştir. Jensen, fon aylık fazla getirileri ile pazar aylık fazla getirileri arasında regresyon analizi yaparak her bir yatırım fonunun performansını ölçmeye çalışmıştır. Yatırım fonlarının performanslarının tutarlılığını incelemek için araştırma dönemini her biri onar yıllık iki alt döneme ayırmıştır. Sonuç olarak, yatırım fonları performanslarının za-

man içinde tutarlı olmadığını belirlemiştir.

Carlson (1970), 1948 - 1967 yılları arasında kapsayan dönemde 82 ABD yatırım fonunun performansını değerlendirmiştir. Çalışmada yatırım fonlarının belirli dönemlerde gösterdikleri performansların diğer dönemlerde de devam edip etmediği incelenmiştir. Carlson, 20 yıllık araştırma dönemini ikiye ayırarak, ilk on yılda başarılı olan fonların, ikinci on yılda bu başarıyı sürdürüp sürdürmediğini incelemiştir. Carlson'un bulguları, fonların getiri ve riski ayrı ayrı ele alındığında, ilk dönemde başarılı olan fonların başarılarını ikinci dönemde de sürdürdükleri, fakat risk ve getiri birlikte ele alındığında bu istikrarı gösteremedikleri yönünde olmuştur. İlk on yılda karşılaştırma kriterinden daha başarılı olan fonlardan sadece üçte biri ikinci on yılda da bu başarısını sürdürebilmiştir.

Grinblatt ve Titman (1992), Ocak 1975-Aralık 1984 döneminde faaliyet gösteren 279 ABD yatırım fonunun performansının tutarlılığını incelemiştir. Tutarlılık incelemesini üç aşamada gerçekleştirmişlerdir. Öncelikle 10 yıllık araştırma dönemi beşer yıllık iki alt döneme ayrılmıştır.

Serkan Yılmaz KANDIR

İkinci olarak her aya ait fon getirileri hesaplanmış ve son olarak Jensen yöntemi kullanılarak fonların performansları ölçülmüştür. Yatırım fonlarının tutarlı bir performansla sahip olduğu sonucu elde edilmiş ve fonların geçmiş fiyatlarının yatırımcılara oldukça değerli bilgiler sağladığı belirlenmiştir.

Blake, Elton ve Gruber (1993), tahvil fonlarının performansını 1979 - 1988 döneminde incelemişlerdir. Çalışmalarında iki adet tek endeksli, iki adet üç endeksli ve bir adet beş endeksli olmak üzere toplam beş farklı model kullanmışlardır. Araştırma dönemini iki ayrı sınıflandırma ile önce beşer yıllık iki parçaya daha sonra da üçer yıllık üç parçaya (son dokuz yılı kullanarak) ayırmışlardır. Bu alt dönemlerde yatırım fonlarının performanslarına göre sıralamışlar ve sıralamalar arasındaki korelasyonun oldukça düşük olduğunu belirlemişlerdir. Buna göre, yatırım fonlarının performanslarının tutarlı olmadığı ve yatırım fonlarının geçmiş dönem performanslarına bakılarak gelecek dönemlerdeki performans için tahmin yapılamayacağı sonucunu elde etmişlerdir.

Porter ve Trifts (1998), 1986-1995 yılları arasında öngörülen kriterlere uygun olan 791 yatırım fonunun performansının tutarlılığını incelemişlerdir. Araştırma dönemi beşer yıllık iki alt döneme ayrılmış ve her alt dönem için yatırım fonları performanslarına göre sıralanmıştır. İlk alt dönemde, üst sıralarda yer alan fonlar bu başarılarını ikinci alt dönemde sürdürmemişlerdir. Ancak ilk alt dönemde başarısız olan fonlar ikinci alt dönemde performanslarını geliştirebilir de başarısız olmaya devam etmişlerdir. Sonuç olarak, fonların yalnızca geçmiş performansları dikkate alınarak yatırım kararı verilmesinin doğru olmayacağı belirtilmiştir.

Philpot, Hearth ve Rimbey (2000), ABD'de faaliyet gösteren 73 tahvil fonunu kapsayan bir çalışma yapmışlardır. Üç aylık veriler kullandıkları çalışmada 1988-1997 yılları arasını kapsayan araştırma dönemini iki alt dö-

neme ayırarak tahvil fonlarının performanslarının tutarlılıklarını incelemişlerdir. Tahvil fonlarının iki alt dönemde gösterdikleri performans beş değişkenli bir regresyon analizi yaparak belirlemişlerdir. Söz konusu regresyon analizinde Sharpe oranı, fon giderleri, portföy devir hızı ve fon net varlık değerini bağımsız değişken olarak kullanmışlardır. Sonuç olarak tahvil fonlarının zaman içinde tutarlı bir performansla sahip olmadığı bulgusuna ulaşmışlardır.

Sawicki ve Ong (2000), Ocak 1983 - Aralık 1995 dönemini kapsayan çalışmalarında 97 Avustralya yatırım fonunun performansının tutarlılığını incelemişlerdir. Aylık verilerin kullanıldığı çalışmada kısa vadeli faiz oranları, kâr payı getirisi ve vade yapısının bağımsız değişken olarak kullanıldığı bir regresyon analizi yapılmıştır. Araştırma döneminin üçer yıllık alt dönemlere ayrılması yoluyla fon performanslarının tutarlılıkları incelenmiş ve Avustralya yatırım fonları performanslarının düşük düzeyde tutarlı olduğu sonucu elde edilmiştir.

Dahlquist, Engström ve Söderlind (2000), 1992 sonundan 1997 sonuna kadarki dönemde 126'sı hisse senedi fonu, 42'si tahvil fonu ve 42'si para piyasası fonu olmak üzere toplam 210 yatırım fonunun performansını Jensen değerlendirme yöntemini kullanarak incelemişlerdir. Bunlardan hisse senedi fonları ve tahvil fonlarının performansları tutarlılık göstermemiştir. Para piyasası fonlarının performansı ise oldukça kuvvetli bir tutarlılık göstermiştir.

Droms ve Walker (2001), 529 uluslararası hisse fonunun performansının tutarlılığını 1977 - 1996 yılları arasını kapsayan 20 yıllık dönemde değerlendirmişlerdir. Araştırmada, fonlar, performanslarına göre sıralanmış, ilk % 50 içinde yer alanlar başarılı ve son % 50 içinde yer alan fonlar başarısız olarak kabul edilmiştir. Bir, iki, üç ve dört yıllık alt dönemler oluşturulmuş ve her alt dönemde yukarıda sözü edilen sıralama yapılmıştır.

Tablo 1
A Tipi Yatırım Fonlarının İki Alt Dönemdeki Fazla Getirileri

B Tipi Fonlar	İlk Alt Dönem Fazla Getiri	İkinci Alt Dönem Fazla Getiri	B Tipi Fonlar	İlk Alt Dönem Fazla Getiri	İkinci Alt Dönem Fazla Getiri
akbank-b-değişken	0,0100	-0,0083	işbank-b-değişken	0,0061	-0,0052
akbank-b-tahvil bono	0,0128	-0,0091	işbank-b-likit	0,0020	0,0020
alternatif-b-değişken	-0,0201	0,0000	işbank-b-tahvil bono	0,0035	-0,0082
demirbank-b-değişken	-0,0068	-0,0167	işbank-b-yabmenkıy	0,0210	-0,0025
eczacıbaşı-b-değişken	-0,0066	-0,0057	kalkınma-b-değişken	0,0110	-0,0124
egebank-b-değişken	0,0103	-0,0079	koçbank-b-değişken	-0,0097	-0,0055
ekinciler-b-değişken	-0,0116	-0,0089	pamukbank-b-değişik	-0,0009	-0,0232
emlak-b-değişken	-0,0289	-0,0047	pamukbank-b-likit	-0,0036	-0,0056
emlak-b-likit	-0,0010	-0,0125	sykb-b-değişken	-0,0010	-0,0019
emlak-b-tahvil bono	-0,0101	-0,0005	sümerbank-b-değişken	-0,0069	-0,0181
esbank-b-değişken	-0,0059	-0,0259	tarişbank-b-değişken	-0,0278	0,0016
esbank-b-karma	0,0007	-0,0114	tarişbank-b-likit	-0,0047	0,0029
etibank-b-değişken	0,0045	-0,0041	teb-b-değişken	-0,0145	-0,0102
finansbank-b-değişik	-0,0181	-0,0087	tekstilbank-b-değişik	-0,0145	0,0044
finansbank-b-likit	0,0037	-0,0050	yaşarbank-b-değişken	-0,0149	-0,0066
finansbank-b-tah-bon	-0,0209	-0,0011	yaşarbank-b-likit	-0,0099	-0,0063
garanti-b-değişken	-0,0065	-0,0087	vakıfbank-b-değişken	0,0040	-0,0081
garanti-b-likit	0,0065	-0,0140	vakıfbank-b-likit	-0,0042	-0,0036
garanti-b-tahvil bono	-0,0029	-0,0144	vakıfbank-b-tahvilbon	0,0101	-0,0207
garantimenkul-b-değiş	-0,0027	-0,0072	vakıfbank-b-yamekıy	0,0152	-0,0031
halkbank-b-değ	-0,0072	-0,0356	yapıkredi-b-likit	0,0124	-0,0061
halkbank-b-tahbon	0,0177	-0,0205	yapıkredi-b-tahvilbon	0,0052	-0,0080
iktisat-b-değişken	-0,0092	0,0081	yapıkredi-b-yamekıy	0,0197	-0,0149
iktisat-b-tahvil bono	0,0067	0,0017	ziraat-b-değişken	0,0060	-0,0038
interbank-b-değişken	-0,0057	-0,0044	ziraat-b-likit	0,0145	-0,0060
interbank-b-likit	-0,0114	-0,0051	ziraat-b-tahvil-bono	-0,0037	-0,0076
			B Tipi Fonlar Ortalaması	0,0013	-0,0093

Uluslararası hisse fonlarının bir yıllık dönemlerde oldukça tutarlı performans gösterdiği, ancak iki, üç ve dört yıllık süreler için tutarlı performansa sahip olmadığı belirlenmiştir.

Yatırım fonlarının performanslarının tutarlılığını konu alan yabancı çalışmalardan sadece Grinblatt ve Titman ile Dahlquist, Engström ve Söderlind'in çalışmalarında fon performanslarının tutarlılık gösterdiği belirlenmiştir. Diğer çalışmalarda fon performanslarının tutarlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Aşağıda Türkiye'deki yatırım fonla-

rı performanslarının tutarlılığını konu alan çalışmaların sonuçları özetlenmiştir:

Dönmez (1992), 1990 ve 1991 yıllarını araştırma kapsamına aldığı çalışmasında haftalık veriler kullanmıştır. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) bileşik endeksini karşılaştırma kriteri olarak kullandığı bu çalışmada 57 yatırım fonunun performansını ölçmüş ve performanslarının tutarlılığını değerlendirmiştir. Araştırma döneminde, yatırım fonlarının performansları tutarlılık göstermemiş; fonlar geçmişte gösterdikleri per-

formansları izleyen dönemlerde sürdürememişlerdir.

Aydemir (1992), çalışmasında Türkiye'de faaliyet gösteren yatırım fonlarının performanslarını, alternatif yatırım araçlarının (Cumhuriyet altını, külçe altın, Alman markı, ABD doları ve hisse senedi pazarı) performansları ile kıyaslayarak ölçmüştür. Çalışmada performans ölçümü, üç yıl için ayrı ayrı yapılmıştır. 1989 yılında bir ölçüde başarılı olan yatırım fonları, 1990 ve 1991 yıllarında tamamen başarısız olmuşlar, üç yıl boyunca tutarlı bir performans gösterememişlerdir. Akgün (1993), çalışmasında, Ocak 1990 - Ağustos 1992 döneminde faaliyette bulunan 36 yatırım fonunun performansını değerlendirmiştir. Çalışmada, analize dahil edilen yatırım fonlarının Ocak 1990 - Ağustos 1992 dönemindeki portföy yapılarından hareket edilerek piyasa portföyü oluşturulmuş ve bu portföy karşılaştırma kriteri olarak kullanılmıştır. Araştırma dönemi üç alt döneme ayrılarak yapılan tutarlılık analizinde, yatırım fonlarının performanslarının tutarlı olmadığı belirlenmiştir.

Karacabey (1998), çalışmasında, Ocak 1994-Ağustos 1997 döneminde kesintisiz verilerle sahip olan 31 A Tipi yatırım fonunun ay sonu katılma belgesi fiyatlarını veri olarak kullanmıştır. Analizde Jensen, Treynor ve Sharpe yöntemleri kullanılarak üç farklı biçimde performans ölçümü yapılmıştır. Yatırım fonlarının performanslarının devamlılığı incelenmiş ve bir dönemde başarılı olan bir fonun, izleyen dönemde de başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye'deki yatırım fonlarının tutarlılığını konu alan çalışmalarda da genel olarak elde edilen sonuç, fon performanslarının tutarlılık göstermediği yönündedir. Yalnızca Karacabey, yatırım fonları performanslarının tutarlılık gösterdiği sonucunu elde etmiştir.

3. Araştırma Yöntemi ve Araştırma Verileri

Fon tutarlılıklarının belirlenmesi üç aş-

mada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada, Ocak 1996 - Aralık 2000 arası kapsayan 60 aylık zaman periyodu ikiye ayrılmış ve her biri 30 aydan oluşmak üzere iki alt periyot oluşturulmuştur. İlk 30 aylık alt dönem Ocak 1996 - Haziran 1998 arası ve ikinci 30 aylık alt dönem Temmuz 1998 - Aralık 2000 arası kapsamaktadır. Yeterli ve kesintisiz veriye sahip 29 adet A tipi ve 52 adet B tipi yatırım fonu araştırma kapsamına alınmış ve söz konusu yatırım fonlarının 60 ay boyunca sağladıkları getiriler hesaplanmıştır. Her aya ait getiri oranları, İMKB-100 ve İMKB-DİBS endekslerinin getirilerinin hesaplanmasında da kullanılan yöntemle göre aşağıdaki biçimde hesaplanmıştır:

$$r = \log (F_t / F_{t-1})$$

r = Aylık getiri oranı.

F_t ve F_{t-1} = Sırasıyla katılma belgesinin ay başındaki ve önceki ayın başındaki fiyatı.

Aylık repo getirileri, yıllık repo faiz oranlarına bağlı olarak aşağıdaki biçimde hesaplanmıştır:

$$i = (1+r)^{1/12} - 1$$

i = Aylık repo faiz oranı.

r = Yıllık repo faiz oranı.

İkinci aşamada yatırım fonlarının performansları dört değişkenli regresyon analizi ile ölçülmüştür. Söz konusu regresyon analizinde, yatırım fonu getirileri bağımlı değişken ve İMKB-100 endeksi, İMKB-DİBS endeksi ve repo getirileri bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Söz konusu regresyon denklemi aşağıda gösterilmiştir:

$$R_t = \alpha_i + \beta_{11} R_{m1} + \beta_{12} R_{m2} + \beta_{13} R_{m3} + e_t$$

R_t = Yatırım fonunun beklenen getirisi.

α_i = Sabit terim.

β_{11} = Yatırım fonunun İMKB-100 endeksine olan duyarlılığı.

R_{m1} = İMKB-100 endeksinin getirisi.

β_{12} = Yatırım fonunun İMKB-DİBS endeksine olan duyarlılığı.

R_{m2} = İMKB-DİBS endeksinin getirisi.

β_{13} = Yatırım fonunun repo getirisine olan duyarlılığı.

R_{m3} = Repo getirisi.

e_i = Tesadüfi hata terimi.

Üçüncü aşamada yatırım fonlarının, regresyon analizi yapılarak elde edilen fazla getirileri incelenerek fon performanslarının tutarlı olup olmadığı belirlenmiştir. İki alt dönem arasında fonların performanslarının nasıl değiştiği belirlenerek fonların performanslarının tutarlılığı incelenmiştir. Daha sonra yatırım fonları, fazla getirilerine göre, iki alt dönem için ayrı ayrı sıralanmış; iki alt döneme ait sıralamalar arasındaki ilişki korelasyon katsayısı hesaplanarak açıklanmaya çalışılmıştır.

4. Yatırım Fonları Performanslarının Tutarlılığının İncelenmesi

Yatırım fonlarının iki alt dönemdeki performansları, İMKB-100 endeksi, İMKB - DİBS endeksi ve repo getirilerinin açıklayıcı değişken olarak kullanıldığı dört değişkenli regresyon analizi ile ölçülmüştür. A tipi yatırım fonlarının iki alt dönemdeki performanslarının karşılaştırılması Tablo 1.'de yer almaktadır.

Tablo 1.'de görüldüğü gibi A tipi yatırım fonları araştırma döneminde genel olarak başarılı bir performans gösterememiştir. Her iki alt dönemde pozitif performans gösteren A tipi fon bulunmamaktadır. 16 A tipi fonun performansı ikinci alt dönemde, ilk alt döneme göre azalmıştır. A tipi fonların performansı ortalama olarak da ilk alt döneme göre düşmüştür. A tipi yatırım fonlarının iki alt dönemdeki performanslarına göre sıralamaları değişmiştir. İki alt dönemde performansa göre yapılan sıralamalar arasındaki korelasyon katsayısı -0,206 gibi düşük bir düzeyde kalmıştır. A tipi yatırım fonlarının performansları zaman içinde tutarlılık göstermemiş, fonların performanslarına göre sıralamaları iki alt dönem arasında değişmiştir. B tipi yatırım fonlarının iki alt dönemde gösterdikleri performansların karşılaştırılması Tablo 2.'de yer almaktadır.

Tablo 2. B Tipi Yatırım Fonlarının İki Alt Dönemdeki Fazla Getirileri

A Tipi Fonlar	İlk Alt Dönem Fazla Getiri	İkinci Alt Dönem Fazla Getiri
alternatif-a-değiş	-0,0213	-0,0375
bankekspres-a-değ	-0,0071	-0,0442
comunion-a-değ	-0,0175	-0,0238
demirbank-a-değ	-0,0476	-0,0368
dışbank-a-değişk	-0,0028	-0,0366
dışbank-a-karma	-0,0202	-0,0390
egebank-a-değ	-0,0371	-0,0324
esbank-a-değ	-0,0384	-0,0569
finansbank-a-değ	-0,0406	-0,0634
garanti-a-değ	-0,0117	-0,0307
garanti-a-karma	-0,0260	-0,0253
gedik-a-karma	-0,0180	-0,0383
global-a-değ	-0,0283	-0,0248
hakmenk-a-değ	-0,0561	-0,0452
halkbank-a-karma	-0,0318	-0,0293
iktisat-a-değ	-0,0417	-0,0569
işbank-a-hisse	-0,0133	-0,0441
işbank-a-değ	-0,0103	-0,0327
işbank-a-iştirak	-0,0520	-0,0393
kalkbank-a-değ	-0,0234	-0,0382
kentbank-a-karma	-0,0266	-0,0045
koçbank-a-değ	-0,0200	-0,0282
oyak-a-değ	-0,0301	-0,0254
şekerbank-a-değ	-0,0393	-0,0385
teb-a-değ	-0,0400	-0,0326
tekstil-a-hisse	-0,0525	-0,0473
tütün-a-değ	-0,0591	-0,0587
vakıf-a-hisse	-0,0183	-0,0620
ziraat-a-değ	-0,0060	-0,0373
A Tipi Fonlar Ortalaması	-0,0251	-0,0410

B tipi yatırım fonlarının performansı da, A tipi fonlara benzer şekilde, genel olarak düşüktür. Üstelik B tipi yatırım fonlarının performansları da ikinci alt dönemde daha fazla gerileme eğilimi göstermiştir. İkinci alt dönemde B tipi fonlardan 33'ünün performansı düşerken; 18 fonun performansı yükselmiş ve 1 B tipi fonun performansı değişmemiştir. 21 fonun performansı pozitiften negatife dönmüş, 4 fonun performansı ise negatiften

pozitive dönmüştür. B tipi yatırım fonlarının iki alt dönemde performanslarına göre sıralamaları arasındaki korelasyon katsayısı -0,030 olarak bulunmuştur. B tipi yatırım fonlarının performanslarına göre sıralamaları iki alt dönem arasında değişmiş; performansları tutarlılık göstermemiştir.

5. Sonuç

Bu çalışmada, Türkiye'deki yatırım fonlarının 1996 - 2000 dönemindeki performanslarının tutarlılığı incelenmiştir. Bu çerçevede 60 aylık araştırma dönemi her biri 30 aylık iki alt döneme ayrılmış ve yatırım fonlarının iki alt dönemdeki performansları karşılaştırılmıştır. Böylece yatırım fonlarının zaman içinde tutarlı bir performansa sahip olup olmadıkları incelenmiştir. Çalışmada elde edilen bulgulara göre, Türkiye'deki yatırım fonları 1996-2000 döneminde tutarlı performans göstermemiştir. Yatırım fonlarının iki dönemde gösterdikleri performans oldukça farklıdır. Ayrıca yatırım fonlarının performanslarına göre yapılan ilk alt dönemdeki sıralaması ile ikinci alt dönemdeki sıralaması arasındaki korelasyon katsayısı A tipi fonlar için negatif ve B tipi fonlar için yaklaşık sıfırdır. Buna göre yatırım fonlarının performanslarına göre sıralaması zaman içinde değişmekte, tutarlılık göstermemektedir. Yatırım fonlarının performanslarının zaman içinde tutarlılık göstermemesi, performans ölçümünün hangi dönem için yapıldığının dikkate alınmasını önemli kılmaktadır. Farklı dönemlerde yapılan performans ölçümü sonuçlarını doğrudan karşılaştırmak hatalı yorumlara neden olabilmektedir. Yatırım kararları alınırken, yatırım fonlarının zaman içinde tutarlı bir performansa sahip olmadığı dikkate alınması gereken bir konudur.

Kaynakça

- 1- Akgün, Ayşegül (1993), "Yatırım fonlarının performans değerlemesi: Türkiye üzerine bir çalışma", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- 2- Aydemir, Pınar (1992), "Performance evaluation of Turkish mutual funds", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Or-

tadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- 3- Blake, R. Christopher; Edwin J. Elton ve Martin J. Gruber (1993), "The performance of bond mutual funds", *Journal of Business*, C.66 S.3 s.371-403.
- 4- Carlson, Robert S. (1970), "Aggregate performance of mutual funds, 1948-1967", *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, C.5 S.1 s.1-32
- 5- Ceylan, Ali ve Turhan Korkmaz (1995), *Borsada Uygulamalı Portföy Yönetimi* (İkinci Basım), Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- 6- Dahlquist, Magnus; Stefan Engström ve Paul Söderlind "Performance and characteristics of Swedish mutual funds", <http://netec.mcc.ac.uk/WoPEc/data/Papers/hhshastef0312.html>, Ziyaret Tarihi: 13.09.2000.
- 7- Droms, William G. ve David A. Walker (2001), "Performance persistence of international mutual funds", *Global Finance Journal*, S.12 s.237-248.
- 8- Dönmez, Çetin Ali (1992), "A study on performance evaluation of mutual funds in Turkey", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- 9- <ftp://donatello.spk.gov.tr/mevzuat/spk15.doc>, Ziyaret Tarihi: 20.03.2001
- 10- Grinblatt Mark ve Sheridan Titman (1992), "The persistence of mutual fund performance", *Journal of Finance*, C.47 S.5 s.1977-1984.
- 11- http://www.ici.org/aboutfunds/fact-book99_toc.html, Ziyaret Tarihi: 12.12.2000.
- 12- <http://www.spk.gov.tr/bilgi/yatirimfonlari.htm>, Ziyaret Tarihi: 05.01.2001.
- 13- Jensen, Michael C. (1968), "The performance of mutual funds in the period 1945-1964", *Journal of Finance*, C.23 S.2 s.389-416.
- 14- Kandir, Serkan Yılmaz (2001), "Türkiye'de Yatırım Fonları Performanslarının Değerlendirilmesi", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- 15- Karacabey, A. Argun (1998), "A tipi yatırım fonları performanslarının analizi ve değerlendirilmesi", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- 16- Philpot, James, Douglas Heath ve James Rimey (2000), "Performance persistence and management skill nonconventional bond mutual funds", *Financial Services Review*, S.9 s.247-258.
- 17- Porter ve Trifts (1998), "Performance persistence of experienced mutual fund managers", *Financial Services Review*, S. 7 s.57-68.
- 18- Savicki, Julia ve Fred Ong (2000), "Evaluating managed fund performance using conditional measures: Australian evidence", *Pacific-Basin Finance Journal*, S. 8 s.505-528.
- 19- Teflik, Gürman (1995), *Dünya'da ve Türkiye'de Yatırım Fonları* (Birinci Basım), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Araştırma

DR. ŞEVKET SAYILGAN

Ekonomist

Ekonomilerde Mali Liberasyon ve Devlet Müdahaleciliğinin Planlamaya Bakışı; Kaynakların Optimum Dağılımı

1- DÜNYADA YENİ EKONOMİK VE TOPLUMSAL GELİŞMELER

1.1- Küreselleşme

Dünyada ulaşım, iletişim, ve üretim teknolojisindeki gelişmelerle birlikte küreselleşme süreci başlamış ve yeni bir ekonomik yapı ortaya çıkmıştır. Küreselleşme, kapitalizmin son dönemde yaşadığı dünya ölçeğindeki bütünleşmedir. Tüm dünya, bu yeni sisteme bağlı olarak, fiziki uzaklıklara bağlı kalmaksızın bütünleşme eğilimi göstermektedir.

1950'li yıllarla birlikte başlayan ve 1970'li yıllarda hız kazanan bir dizi toplumsal, ekonomik ve teknolojik gelişme, küreselleşme olarak adlandırılan yeni ekonomik düzeni yaratmıştır. Birbiriyle etkileşim içindeki bu gelişmeler; Fordist üretimde tıkanıklık ve esnek üretim biçimlerinin ortaya çıkması, enformasyon toplumunun oluşumu ve post-modern toplumsal durumdur.⁽¹⁾

Kitle üretim biçiminin varlığını sürdür-

bilmesinin en önemli iki önkoşulu, standart tüketim kalıpları ve istikrarlı pazarların varlığıdır. Keynezyen politikalarla desteklenen refah devleti uygulamaları, 1970'li yıllara kadar tüketim pazarlarını genişleterek kitle üretimi için uygun bir ortam sağlamıştır. Devletlerin 1970'li yıllardan itibaren Friedmancı politikalara yönelmesi ise, kitle üretimini olumsuz etkilemiştir. Öte yandan, 1950'li yıllarda ithal ikameci politikalar benimseyen Güney Doğu Asya ülkeleri, 1960'lı yıllarda özellikle emek-yoğun sanayilerde uluslararası rekabet gücü kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde giderek ucuzlayan teknolojiler, küçük ve orta boy işletmelere büyüklerle rekabet edebilme imkanı ve sipariş üzerine özel üretimde ölçek ekonomisi sağlamıştır. Bu gelişmeler, piyasaları genel bir istikrarsızlığa itmiştir.

Kitle üretiminin böylece iki ön koşulunda

ortaya çıkan aşınma, üretimde yeni arayışlara yol açmış ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerin de sağladığı kolaylıklarla esnek üretim biçimini dünya gündemine taşımıştır. Esnek üretim biçimi, kitle üretimine göre farklı bir iş örgütlenmesi gerektirdiği gibi, toplumsal ve mekansal yapıda da bir dönüşüme yol açmıştır. Kitle üretiminde; merkezî yönetim, mekansal işbölümü, mekanın kültür yapısı ve sosyal ilişkilerinden bağımsız emek-üretim ilişkileri söz konusuyken, esnek üretim modelinde; etkinlik kazanan yerel yönetimler, mekanda bütünleşme, mekanın kültürel ve sosyal ilişkilerinden üretim sürecinden yararlanma söz konusudur.

İleri sanayi toplumlarının temel toplumsal ve ekonomik özelliklerinde değişim eğilimi 1960'lı yılların başlarına dayanır. Söz konusu eğilimlerin başlıcaları; insana ve bilgi üretimine yönelik ve üretime yardımcı hizmetlerin artması, sermayesi bilgi olan teknik ve profesyonel çalışan oranının yükselmesi, niteliksiz işgücü talebinin azalması, makine ve kimya gibi sanayi toplumunun lider sanayilerinin yerlerini entelektüel ve enformasyon sanayine bırakmaya başlaması olarak sayılabilir. Çağımızda bilginin ömrü oldukça kısalmış; toplumların geçmişte görülmedik düzeyde karşılıklı etkileşim içinde olmaları, rekabeti ve bilgi – teknoloji üretimini hızlandırmıştır. Bu süreçte, birey/firma/ulus, rekabet gücünü artırabilmek için sürekli öğrenen bir yapıya sahip olmak durumunda kalmıştır.

Dünyada kültürel taleplerin artması, çoğulculuk, bireyin ve toplumun kimlik sahibi olma isteği; cemaatleşmeye, tüketim normlarının çeşitlenmesine ve ekolojik kaygıların yükselmesine yol açmıştır. Bu gelişim; katılımcı demokrasi, üretimde çeşitlenme, yerel ve yerel kimlik gibi unsurların, toplumların sosyal ve mekansal yapısında değişikliğe neden olması ile sonuçlanmıştır. Gelişmiş kimlik, böylece yereller arasındaki yarışmada küresel sermayeyi çeken etmenlerden biri haline gelmiştir.

Bu üç temel olgu, birbiriyle etkileşim içinde 1970'lerin petrol krizinden sonra kurumsallaşmaya başlayan küreselleşme ortamını hazırlamış ve küreselleşmenin ekonomik, sosyal, teknolojik, çevresel ve mekansal temelini oluşturmuştur. Esnek üretim biçimi ve enformasyon teknolojisi; en stratejik kaynakların, varlıkların, sorumluluk ve kararların merkezileşmesi, merkezî denetim gücüne sahip olması, yerelin uygulama ile ilgilenmesi ve sermayenin serbest hareketine yol açarak, ulus aşırı firmaların etkin olarak küreselleşmesine neden olmuştur. Post-modern toplumsal durum ise, küreselleşmenin yerellik boyutunu güçlendirmiştir.⁽²⁾

Finans sektöründe merkezileşmenin artması, bu sektörün gücünü üretim sektörünün önüne geçirmiştir. Kapitalin uluslararası hareketlilik kazanması, merkez dışı alanlarda yatırımı kolay, çabuk ve ucuz hale getirmiştir. Üretimin küreselleşmesine koşut olarak, uluslararası ekonomik diploması önem kazanmış ve ulusal güçler küreselleşmeye başlamıştır.

Dünyada; Birleşmiş Milletler, G7 ve Avrupa Birliği gibi çoklu otorite yapıları gittikçe güçlenmekte ve bu gelişme, ulus-devletlerin, gücünü daha büyük ölçekte yapılara devretmesi anlamına gelmektedir.

İletişim ve artan insan hareketliliği, kültürler arası akışkanlığa neden olarak, yerel kimlikleri yıpratmakta ve değişime yol açmaktadır. Kültürler ve alt kültürler ile ideolojiler, orijinal yerel ve ulusal konumundan koparak, başka bir yerde o yerin mitleri ile karışarak yaşamaktadır.

Dünya ekonomisinin 1970'lerden bu yana geçirmekte olduğu köklü değişiklikler, ülkelerde yapısal dengeleme adı verilen bir süreçte yol açmıştır. Bu süreç, kaynakların az verimli kullanımlardan, daha verimli olan kullanımlara kaydırılması suretiyle, organizasyonun etkin, rekabet edebilir ve verimli kalmasını sağlamak esasına dayanmaktadır. İleri sanayi ülkeleri, bu süreçte bağlı olarak ge-

leneksel endüstrilerini rasyonalize ederken, işgücü yoğun dalları bazı yeni endüstrileşmekte olan ülkelere kaydırmaktadır.⁽³⁾

Emek-yoğun faaliyetlerin, gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere doğru yönlendirilmesinin bir diğer nedeni, sanayileşmiş ülkelere büyümenin maliyetinin artmış olmasıdır. Bunun nedenleri, gelişmiş ülkelerde yaşam ve sosyal güvence seviyeleri ile çevre sorunlarının artmış olmasıdır. Buna göre işgücü maliyetlerinin yükselmesi, sermaye ve teknoloji ile emeğin yerinin alınması çabalarına yol açmaktadır.

Sermayenin merkezileşmesine bağlı olarak, kontrol ve yönetim dünya kentlerinde toplanırken, üretim merkez dışı alanlara ve yerele doğru dağılmaktadır. Bu durum, böylece, küresel ekonomide yeniden yapılanma ile mekanda yeniden yapılanma bir arada gelişim göstermektedir.

21.yüzyıla girerken, yüksek teknolojiler hızla yayılmakta, dünya ekonomisindeki güç dengeleri Atlantik'ten Pasifik'e (Japonya, Hong Kong, Singapur vb.) doğru kaymakta ve küresel pazarlarda rekabet ileri derecede yoğunlaşmaktadır. Dünya ekonomisi, bu faktörlerin etkisiyle küresel bir nitelik içinde yeniden yapılanma süreci yaşamaktadır. Dünya ekonomisinin yeniden yapılanma sürecinde; yatırım sermayesi gittikçe daha az sayıda firmada yoğunlaşmakta, kapitalist sistemin çevre ülkelerinde de sanayileşme giderek gelişmekte, geniş ölçekli emek göçü yaşanmakta ve üretim biçimleri değişmektedir. Dünya ticaretinin büyük bölümünü kontrol eden 500-1000 uluslararası şirket, küresel bir üretim, mübadele, finans ve hizmetler ağı oluşturmuştur.⁽⁴⁾

Küreselleşmeye bağlı olarak insanlar ve toplumlar arasında yeni ortak değerler ve amaçlar oluşsa da, milli egemenlik ile ülke bütünlüğü ve milli devlet gibi küreselleşemeyen zıt kavramlar değerlerini yitirmemiştir. ABD, Almanya ve Fransa gibi ülkeler, ulus-devlet tutumlarını geçmişe göre daha et-

kili biçimde ekonomik ve stratejik olarak sürdürmektedir. Günümüzde devletlerin başarısı, büyük ölçüde küresel dinamiklere uyum sağlayabilmelerine ve onları ulusal hedeflerini gerçekleştirirmede kullanabilmelerine bağlıdır.⁽⁵⁾

1.2- IMF ve Dünya Bankası'nın Değişen Rolü

Uluslararası parasal ve mali bir kurum olan IMF, aynı zamanda Özel Çekme Hakları (SDR) adı verilen likit değer yarattığı için, uluslararası likiditenin başlıca yaratıcısı durumunda bir kurumdur. IMF'in temel teorik yaklaşımı, dış ticaret teorisinin bel kemiğini oluşturan karşılaştırmalı üstünlükler teorisine ya da daha geniş bir ifadeyle uluslararası işbirliğinin genel dünya refahını artıracığı inancına dayalıdır.⁽⁶⁾ Buna göre IMF'in temel amacı, uluslararası ticaretin ve işbirliğinin artırılmasına engel olacak mekanizmaların ortaya çıkmasını önlemektir. Bu çerçevede, ödemeler dengesi açısından zora düşen üye ülkelere gerekli finansal ve yapısal desteği vermek suretiyle, bu ülkelerin dış ticareti kısıtlayıcı önlemlere başvurmalarını önlemek, temel amacın diğer parçasını oluşturmaktadır.⁽⁷⁾

IMF, 1970'lerde altına dayalı para sisteminden çıkılarak zaman içinde geniş ölçüde değişken döviz kuru politikasına geçilmesiyle birlikte gelişmiş ülkelere yol gösteren bir kurum olmaktan çıkmaya başlamıştır. Gelişmiş ülkeler, bu gelişimle birlikte G7 adı verilen bir topluluk oluşturmuş olup, bu topluluğun üyeleri; ABD, Japonya, Almanya, Fransa, İngiltere, Kanada ve İtalya'dır. IMF, zaman içinde büyük ölçüde G7 kararlarından etkilenen, bir başka deyişle bu ülkeler arasındaki danışma mekanizmasını işletmek yerine, bu kararlara uyan bir kurum haline dönüşmüştür. Bu gelişme IMF'yi giderek gelişme yolundaki ülkelerin sorunlarıyla uğraşan bir kurum haline dönüştürmüştür.⁽⁸⁾ IMF, böylece zaman içinde başlangıçtaki hedeflerinden sapma göstererek, özellikle ge-

lişme yolundaki üye ülkelerin yalnızca ödemeler dengesi sorunları ve bunlardan kaynaklanan döviz kuru sorunlarıyla uğraşma amacından ayrılmış ve bu ülkelerin bütün ekonomik sorunlarıyla uğraşır hale gelmiştir. IMF, 1990'lı yıllarda eski planlı ekonomilerin piyasa ekonomisine geçiş sürecinde önemli bir rol oynamış ve bu ülkelere hem Sistem Değişimi Kolaylığı kredileri, hem de danışmanlık sağlamıştır.⁽⁹⁾

Dünya Bankası ise, uluslararası alanda görev yapan bir kalkınma ve yatırım bankasıdır. Dünya Bankasının kuruluşu, özellikle II. Dünya Savaşının ülke ekonomileri üzerinde yarattığı ağır tahribatın giderilebilmesine hizmet amacıyla, IMF ile birlikte Bretton Woods konferansında gerçekleşmiştir.⁽¹⁰⁾ Dünya Bankası, Avrupa'nın imarının geniş ölçüde ABD'nin Marshall yardımıyla sağlanmasıyla, gelişme yolundaki ülkelerin yatırım ve kalkınma kredisi sorunlarının çözümüne yönelmiştir. Dünya Bankası, böylelikle söz konusu ülkelerin dünya ticaretinde daha fazla rol almalarına katkıda bulunmuş ve gelişmiş ülkelerin üretimleri için yaratmaya çalıştıkları pazarın büyütülmesi işlevini görmüştür. Dünya Bankası kredileri, özellikle Uzak Doğu ülkeleri istisna kabul edilirse, çoğu gelişme yolundaki ülkenin ithalatını artırmakla sonuçlanmış ve bundan, bu ülkelere ihracat yapan gelişmiş ülkeler yararlanmışlardır.⁽¹¹⁾

IMF'in az gelişmiş ülkelere uygulattığı iktisat politikaları temel olarak dört bölümde toplanmaktadır. Bunlar; devalüasyon, para kredi politikaları, dış ticaret ve yabancı sermaye politikası ve sosyal politikalarıdır.⁽¹²⁾

Devalüasyon

Paranın dış değerinin düşürülmesi olarak tanımlanabilecek olan devalüasyon, IMF'in AGÜ'lere uygulamaya çalıştığı en önemli politika önlemidir. Ana gerekçesi, devalüasyon sonucunda dış alımın pahalılaşması ve dış satımın döviz olarak ucuzlaması sonucunda dış ticaret açığının azalması ve yurt

dışına işçi gönderen AGÜ'lere yönelik işçi dövizlerinin artacağı ve ülkenin döviz sorununun çözülmesidir.

Ancak, devalüasyonun AGÜ'lerin döviz sorununu çözmediği gibi, IMF'e egemen olan gelişmiş ülkeler ile AGÜ'ler arasındaki iktisadi ilişkilerde gelişmiş ülkelere yarar sağladığı ileri sürülmektedir. Bu yargıya temel oluşturan doneler şunlardır:

- AGÜ'lerin dış ticaretinde ağırlığı, ithalatlarında ara malı ve sermaye malları, ihracatlarında ise hammadde ve tarımsal ürünler oluşturur. Bu malların talep esnekliği çok düşük olup, devalüasyon sonucunda ithalatta çok büyük bir düşüş olmazken, ihracat artışı ise çok az olur.

- AGÜ'lerde arz esnekliği düşük olurken, IMF'e kredi için başvurusu sırasında geleneksel ihracat malları olan hammadde ve tarım ürünleri stokları da çok düşük seviyede bulunur. Dolayısıyla, dış talepte artış olsa bile kısa sürede artan talebi karşılama imkanı bulunmaz.

- AGÜ'lerin sanayilerinin girdi açısından ithalata bağımlı olmaları, devalüasyon sonucunda sanayi ürünlerinde maliyet enflasyonuna yol açar. Bu durum, iç fiyatların dış fiyatların üzerinde olduğu gerekçesiyle yeni devalüasyonlara gerekçe oluşturup, maliyet enflasyonu/devalüasyon sarmalına yol açar. Devalüasyonun, bu olumsuz etkilerine rağmen IMF'in AGÜ'lere politika önermesi olarak dayatılmasının gerekçeleri şöyle özetlenebilir:

- AGÜ'lerin ithalatı azaltabilmeleri, ithal ettikleri malları üretecek tesislerin yurt içinde kurulmasını gerektirir. Ancak, bu tesislerin çoğunun yurt dışından getirilmesi gerektiğinden, devalüasyon sonucunda bu tesislerin fiyatlarının yükselmesi yapılmalarını olanaksız kılar. Böylece devalüasyon yapan AGÜ'lerin, sanayi malları ve sermaye ihracatçısı olan ülkelere ekonomik bağımlılıkları artar.

- Paraları konvertibil olan gelişmiş ülkeler, para basarak mal ve hizmet ithalatı yaptıklarından, bir süre sonra paraları içte ve dışta değer kaybetmeye başlar. AGÜ'lere yaptırılan devalüasyonlar, gelişmiş ülke paralarının AGÜ'lerin paraları karşısında değer yitirmesini önleyerek, bu sömürünün sürmesini sağlar.

- AGÜ'lere yaptırılan devalüasyonlar, AGÜ'ler ile IMF'e egemen olan gelişmiş ülkeler arasındaki dış ticaret hadlerini AGÜ'lerin aleyhine değiştirir. Bu durum, AGÜ'lerin GÜ'lerden yaptıkları 1 birim ithalatı karşılamak için daha fazla ihracat yapmaları zorunluluğunu doğurur.

Para – Kredi Politikaları

IMF'in AGÜ'lere uygulattığı politikalarından biri de yatırımları etkileyen para ve kredi politikalarıdır. Bu yönde uygulatılan başlıca iki politika aracı, Merkez Bankasının kamu kesimine ve özellikle de KİT'lere açtığı kredilerin kısıtlanması ve faiz oranlarının serbest bırakılmasıdır. Bu önlemlerin arkasında yatan sebepler ise şu şekilde özetlenebilir.

- Merkez Bankası tarafından kamu kesimi ve KİT'lere açılan kredilerin kısıtlanmasının ileri sürülen gerekçesi, "önce istikrar, sonra büyüme" sloganıyla enflasyon hızının azaltılmasıdır. Ancak arka plandaki gerekçe ise çok farklıdır: Yatırım ve ara malı üretecek sanayilerin kurulması, özel kesimin olanaklarını aşmakta ve ayrıca bu tür malların üretim kârlılığı da başlangıç safhasında düşüktür. Dolayısıyla bu tesisleri yapabilecek olan kuruluşlar KİT'ler olup, KİT'lerin finansman imkanlarının kısıtlanması yoluyla, bu tesislerin AGÜ'lerde kurulmasının imkanları ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. IMF'e egemen olan GÜ'ler, böylece AGÜ'lerin, ihracatçısı oldukları ara malı ve sermaye mallarının sürekli ithalatçısı olmalarını sağlarlar.

- AGÜ'lere faiz oranlarının serbest bırakılmasının önerilmesinin gerekçesi, bu tak-

dirde faizlerin yükselerek tasarrufların artacağı ve talebin azalarak fiyat artışlarının yavaşlayacak olmasıdır. Ancak, faizlerin yükselmesi; özellikle üretim sürecinde yabancı kaynak gereksinimi yüksek olan firmaların maliyet ve fiyatlarını arttırmasına, kolaylıkla kredi bulamayan ve pahalılaştan mallarını satamayan küçük işletmelerin tasfiye olmasına, bankalarla ilişkileri daha kuvvetli olan ve büyük pazarlama örgütlerine sahip olan büyük tekelci işletmelerin güçlenmesine ve özel kesimin yabancı sermayeye duyduğu gereksinimin artmasına neden olur. IMF'in bu politika önlemini AGÜ'lere dayatmasının nedenleri ise; kendisine egemen olan sermaye ihracatçısı gelişmiş ülkelere sermayelerini yatırabilecekleri yeni alanlar yaratmak ve sözü edilen bu GÜ'ler ile yakın ilişkileri olan tekelci işletmeleri güçlendirmektir.

Dış Ticaret ve Yabancı Sermaye Politikası

IMF'e egemen olan sanayi malları ve sermaye ihracatçısı olan ülkeler, bir çok AGÜ'nün bilinçlenerek yatırım ve ara malları sanayileri kurarak, dış ticaretlerini dünyanın tüm ülkelerine yaygınlaştırmaları sonucunda sürekli bir pazar yitirme süreci içindedirler. Bu nedenle, AGÜ'lere uygulattırılan dış ticaret ve yabancı sermaye politikaları, GÜ'lerin lehine olacak düzenlemeleri içerir. IMF'in bu doğrultuda temel politika seçmeleri şöyledir:

- IMF, kredi için başvuran AGÜ'lere, ithalatlarını azaltmalarını engelleyecek önlemleri almaya zorlar. Bu amaçla, IMF'den kredi isteminde bulunan AGÜ'ler, ithalat yasakları ile ithalat miktar kısıtlamalarını giderek kaldırmayı ve yeni kısıtlamalar koymamayı taahhüt etmek zorunda bırakılırlar.

- IMF, AGÜ'lerin yatırımlarını, tarıma ve tarım ürünlerini işleyen basit teknolojiye emek – yoğun sanayilere; dış satımlarını da, tahıl, sebze, meyve, balık gibi tarım ürünleri ile söz konusu sanayilerin un ve konserve gibi ürünlerine yöneltmek ister. Zira, IMF'e egemen olan ABD dışındaki ülkelerin en bü-

yük ortak özelliği, tarımsal alanda kendilerine yetmemeleri ve ithalat yapmalarıdır.

IMF, kredi için başvuran AGÜ'leri, ekonomilerini yabancı sermaye yatırımlarının kârlı olduğu ve bu yatırımlara gereksinim duyan bir yapıya dönüştürecek önlemleri almaya zorlar. Yabancı sermaye yatırımlarını engelleyen ya da zorlaştıran yasal düzenlemelerin kaldırılması, bu yönde aldırılan tedbirlerdir. Bu yönlendirilişin sebebi, IMF'e egemen olan ülkelerin sermaye ihracatçısı olmaları ve "Azalan Kâr Oranları Yasası" nedeniyle sürekli olarak dış ülkelerle olan ticaret açığının kapatılmasıdır. Bu süreç beraberinde AGÜ'leri gelişmiş ülkelerin sermaye açığını kapatmaya yönlendirirken iç talep kontrolünü de beraberinde getirecektir. Nihai olarak da IMF kuruluş amacı olan ülkelerin ödemeler dengesi krizine girme riskini de ortadan kaldıracaktır.

Sosyal Politikalar

IMF'in, AGÜ'lerde sosyal politikalarla ilgili aldırıldığı başlıca önlemler; nominal ücretlerin dondurulması ya da artış hızlarının azaltılması ve halkın tükettiği KİT ürünlerine yapılan sübvansiyonların kaldırılmasıdır.

IMF, kredi için başvuran AGÜ'lere bir yandan sürekli devalüasyonlar yaptırırken, bir yandan da nominal ücretlerdeki artışı sınırlamaya zorlar. AGÜ'lerdeki ücretlerin yabancı paralar cinsinden düşük olması, GÜ'lere bu ülkelerden ucuz ithalat yapabilme olacağını sağlar.

IMF, AGÜ'leri, kamu kesimi ürünlerine devletçe yapılan sübvansiyonları kaldırmaya zorlar. Bunun gerekçesi, kamu açıklarının kontrol edilerek fiyat istikrarının sağlanmasıdır. Sübvansiyonların Merkez Bankası kaynaklarıncı karşılanması, gerçekten de enflasyonist bir etki yapmaktadır. Ancak, sübvansiyonların, yüksek gelir seviyesindekilerden alınan vergilerle karşılanması durumunda enflasyonist bir etki olmayacağı açıktır.

IMF ve Dünya Bankasına Göre Planlama

Dünya Bankası, 1980'lerden itibaren AGÜ'lerde kapsayıcı, zorlayıcı ve sektörel planlamanın artık süresini doldurduğunu ilan etmiş ve planlamanın yeni amaçlara yönelik olması gerektiğini savunmaya başlamıştır. Dünya Bankası, ulusal ekonomiyi bir bütün olarak ele alan, uzun dönemli tasarımlar yaparak hedefler koyan, bunlar arasında tutarlılığı sağlama çabası içinde olan ve ayrıntıya giren bir planlama yerine; teknik hesaplara dayalı uzun dönemli ve ayrıntılı projeksiyonlar içermeyen, bütünü bırakarak seçilmiş alanlarda yoğunlaşan, koordinasyon ve danışma işlevinin öne çıktığı dış dünyaya son derece duyarlı, bu alandaki gelişmelere kendini hızla uyarlayabilecek esneklikte bir planlama anlayışını ortaya koymaktadır. Dünya Bankasına göre AGÜ'lerde planlamanın yönlendirilmesi gereken yeni hedefler şunlardır⁽¹³⁾:

- Sektörel yatırımlar ve üretimin gelişmesi için uzun planlar hazırlamaktan ziyade, özendirici bir sisteme ağırlık verilmelidir.
- Hükümet içinde ve özel sektörde istikrarı sağlamak yerine koordinasyon ve danışma artırılmalıdır.
- Toplam ulusal yatırımların ayrıntıları yerine kamu yatırım programlarına daha büyük önem verilmelidir.
- Ülkeler, konuların karmaşıklığı sebebiyle seçici olmalı ve anahtar öneme sahip ve kamu yatırımlarını ilgilendiren konular üzerine yoğunlaşmalıdır.
- AGÜ'ler, 1980 ve 1990'ların belirsizliği karşısında siyasa ve programlarını değiştirmek yoluyla değişen koşullara hızla yanıt verebilecek durumda olmalıdır.

1.3- Devletin Ekonomiye Müdahalesi ve Planlamacılık Anlayışında Yaşanan Değişim

Ülkelerin kalkınmalarında planlama faaliyetlerine girişmeleri, ikinci dünya savaşın-

dan sonra başlamıştır. Bu yıllara kadar planlamanın ihmal edilmesinin arkasında, o zamana kadar egemen olan liberal iktisadi düşünce biçimi yatmaktadır. Liberal İktisat Doktrini ya da Klasik İktisat Doktrininde, ekonominin daima denge halinde bulunduğu ve bu dengenin iktisadi mekanizmalar yoluyla kendiliğinden sağlanacağı kabul edilmiş, bu yüzden de devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiği ileri sürülmüştür. Serbest teşebbüs rejimi içinde kâr motifi ile hareket eden girişimcilerin sermaye birikimini sağlayacağına ve mahreçler kanununa göre de bir talep yetersizliğinin söz konusu olmayacağına inanılmıştır. Dolayısıyla bu varsayımlar, ekonomide sermaye birikimi ve kalkınma sorunlarının, dışarıdan bir müdahalede bulunulmadığı takdirde kendiliğinden çözümleneceği sonucunu doğurmaktadır.⁽¹⁴⁾

1930'larda yaşanan dünya ekonomik buhranı, liberal iktisadi düşünceyi sarsmış ve Keynesyen İktisadi Felsefenin yükselişine yol açmıştır. Bu felsefenin özü, ekonomide işleyişin kendi başına bırakılması halinde bunalım ve krizlerin oluşacağı ve kalkınma için gerekli yatırım hacminin sağlanamayacağı inancına dayanmaktadır. Liberal iktisadi felsefenin güç kaybetmesinin yanı sıra, özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra yaşanan bazı gelişmeler iktisadi plancılığın yaygın olarak kullanılmaya başlanmasına yol açmıştır. Bu gelişmeler şu şekilde sıralanabilir:⁽¹⁵⁾

- Savaş sonrasında Rusya ve Doğu Avrupa ülkelerinde uygulanan kalkınma modeli, bu ülkelerde hızlı bir kalkınmaya yol açarak dikkatleri üzerine toplamıştır.
- Savaş sonrasında politik bağımsızlığını kazanan az gelişmiş ülkeler, ekonomilerini kalkındırma ve refah seviyelerini yükseltme yönünde yoğun çabalara girişmişlerdir.
- Savaşa katılan ülkeler, savaş sırasında kurdukları merkezi örgütlerin savaştan sonra da faydalı olacağını düşünerek, ülkelerinin imarı ve kalkınmasında hükümete yol

gösterecek planların hazırlanması ve uygulanmasına başlamışlardır.

- Son olarak, iktisat biliminde yaşanan gelişmeler neticesinde matematik ve istatistik yöntemlerinin yaygın biçimde kullanılması, planlama tekniği ve iktisadi plancılığın daha geniş bir uygulama alanı bulmasına yol açmıştır.

2- TÜRKİYE EKONOMİSİNDE SANAYİLEŞME VE KALKINMAYA YÖNELİK OLARAK İZLENEN STRATEJİDE DÖNÜŞÜM

Genel olarak Cumhuriyet dönemi boyunca, iki farklı sanayileşme stratejisi izlenmiştir. Bunlardan birisi ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisi, diğeri de ihracata dayalı sanayileşme stratejisidir.

2.1- İthal İkamesine Dayalı Sanayileşme Stratejisi

İthal ikamesine dayalı sanayileşme modeline ilişkin ilk uygulamalar, 1933-1938 yıllarında devletçilik döneminde görülmüştür. İlk Sanayi Planı döneminde; demir-çelik, şeker, dokuma gibi değişik alanlarda devlet yatırımlarıyla sanayileşme yoluna gidilmiştir. İlk planda amaçlanan, hem sanayi üretiminin artırılması, hem de büyük buhranın Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerinin azaltılması olmuştur. İkinci Planda ise, ağır sanayi de dahil olmak üzere imalat sanayinin değişik alanlarında yatırım yapılması hedeflenmiştir.

İthal ikamesinin uygulandığı ikinci dönem ise, 1954 – 1980 dönemidir. Ancak bu dönemin 1960 yılına kadar olan kısmı ile 1960-1980 arasındaki kısmı arasında amaç ve strateji farklılığı bulunmaktadır. 1954 yılında başlatılan ithal ikamesi, aynı yıl karşılaşılan dış ödemeler krizine ve tarımsal üretim hızındaki düşüslere çare olarak uygulamaya konmuştur. İki dönem arasındaki diğer farklılıklar, sanayi yatırımlarının dağılımı, sektörel öncelikler ve 1960 sonrasındaki politikalara plan boyutunun eklenmesidir. 1960 ve 1970'lerin ekonomik yapının temel karaktere-

istikleri; devletin ana üretici ve düzenleyici olarak kaynak tahsisinde belirleyici ve aktif bir role sahip olması ile içe dönük ithal ikameci bir kalkınma stratejisinin uygulanmasıdır.⁽¹⁶⁾

Türkiye’de uygulanan ithal ikamesi stratejisi, 1950’lerin ortalarında başlatılan ve giderek kurumsallaşan ithalatı düzenlemeye ilişkin girişimlerin bir yansıması olarak rasgele bir ithal ikamesi sürecidir. Dış ödeme açıklarının giderilmesine yönelik olarak ithalatı kısıtlanan tüketim mallarının yurt içinde üretilmeye başlanması, öte yandan yurtiçi üretim için gerekli olan aramalı ve yatırım malları ithalatının serbest bırakılması, rasgele bir sinai yapının oluşmasına yol açmıştır. Ancak, bu süreçte sanayileşmenin kendine özgü etki ve tepkileri, sektörler arası dinamik bağlantılar, uyarılan üretim sürecinin oluşturacağı arz ve talep sorunları önceden planlanmamıştır. Rasgele başlayan süreç, kısmi ve etkileri sınırlı olan rasgele müdahalelerle sürdürülmeye çalışılmıştır.⁽¹⁷⁾

Genellikle tüketim malları ve montaj niteliğinde üretime yönelik olan ve girdileri bakımından ithalata bağımlı olduğundan döviz harcayıcı karaktere sahip olan yurtiçi üretim, rekabetten bilinçsiz olarak koparılmış ve bilinçli planlara dayandırılmamıştır. Ortaya çıkan verimsiz üretim yapısı, dış pazara sahip olamamış ve ihtiyacı olan döviz kazanamamıştır. Dış borçlara dayalı olarak genişletilen yurtiçi talep, bu sanayinin yaşatılması için yegane unsur olmuştur. Sözü edilen yapının yol açtığı tıkanıklıklar 1960’ların sonuna doğru belirgin hale gelmişse de, sahip olunan döviz ve pazar sorunu, işçi dövizleri ve tarımda sağlanan verim artışları tarafından gizlenmiştir.⁽¹⁸⁾

1970’li yılların başında ve sonunda yaşanan iki büyük petrol krizi neticesinde petrol fiyatlarında ani yükselişler görülmüştür. Bu durum, hem maliyetlerin hem de sanayi üretiminin sürmesi için ihtiyaç duyulan döviz miktarını artırmıştır. Yükselen maliyetler iç

talebin azalmasına, döviz ihtiyacının artması ise ödemeler dengesinde bozulmaya yol açmıştır. 1970’lerin sonunda; ödemeler dengesi açıkları kapatılamaz boyutlara varmış, uluslararası konjonktürün dış borçlanma olanaklarını ortadan kaldırmış, ekonomik istikrarsızlık toplumsal ve siyasi istikrarsızlıkla birleşerek sanayi üretimini durma noktasına getirmiştir. Sayılan bu faktörler, hem iç dengeler hem de uluslararası konjonktür açısından ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisinin sürdürülme imkanını ortadan kaldırmış ve çökmesine neden olmuştur.

3- GÜNÜMÜZDE DEVLETİN EKONOMİYE MÜDAHALESİNİ GEREKTİREN SEBEPLER VE PLANLAMA GEREKSİNİMİ

Piyasa, çağdaş ekonomik yaşamın karmaşıklığı karşısında en etkin çözüm sağlayan araç olarak görülmektedir. Ancak, iktisat teorisinde yer alan tam rekabetçi piyasanın gerçek hayatta mevcut olmayışı, ekonomik hayatta gerek ulusal gerekse uluslararası platformda ülkeleri hızlı ve istikrarlı geliştirmek üzere stratejiler oluşturmaya zorlamaktadır. Böylece, serbest piyasa ekonomilerinde de devletin iktisadi hayatta varlığı sürmektedir. Devletin ekonomiye müdahalesinin, keyfiligi azaltan ve karar almada kolaylık sağlayan katılımcı bir planlama ve program anlayışı ile yürütülmesi büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, ekonomiler olgunlaştıkça ve piyasalar kurumsallaştıkça devletin bir takım faaliyetlerinin rekabetçi bir ortamda daha dinamik çözümler üretebilen özel kesime bırakılması genelde kabul gören bir yaklaşımdır.⁽¹⁹⁾

Serbest piyasa ekonomisi; kuralsızlığa, rastlantılara ve belirsizliklere dayanan bir ekonomik düzen değildir. İç ve dış koşulları etkin bir biçimde izleyerek öngörülerini bu izlemeye dayandıran, etkin ve yönlendirici bir biçimde ulusal piyasa güçlerine rehber olabilecek bir planlama, piyasa güçlerinin sağlıklı bir biçimde ve ileriye görekerek karar

almalarını sağlayabilen bir araçtır.

Liberalleşme ile ortaya çıkan bireysel riskin artması olgusu, ekonominin dinamik gücü olması gereken özel kesimi belirsizliklere karşı daha hassas hale getirmekte ve arzulan sonuçları geciktirmektedir. Bu bağlamda ekonomik ve sosyal politikaların bir bütünlük içinde koordinasyonu, belirsizlikleri azaltan ve daha iyi enformasyon taşıyan stratejik desteğin sağlanması, yapısal değişimin özendirmesi, beşeri sermayenin kalitesinin yükseltilmesi, çalışan ve çalıştıran arasındaki işbirliği anlayışının güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.⁽²⁰⁾

Serbestleştirme ve özelleştirme politikaları ile devletin toplumsal üretimi doğrudan müdahalesi azalırken, diğer yandan piyasayı düzenleme, denetleme ve kural koyma gibi işlevleri ön plana çıkmaktadır. Günümüzde devletin balıca görev alanları; toplumsal adaletin sağlanması, toplumun yaşlı ve çocuklar gibi güçsüz kesimlerinin korunmasının yanı sıra, piyasa güçlerinin kısa vadeli çıkar ve ilgi alanlarının dışında kalan ya da imkanlarını aşan AR-GE etkinlikleri ve işgücünün eğitilmesidir.⁽²¹⁾

Dünya Bankası da 1980'li yıllarla birlikte yapısal uyarılma politikalarını, devletin fonksiyonlarının azaltılması ve piyasaların güçlendirilmesi temeline oturturken, sistemin yarattığı toplumsal sorunlar ve yoksullaşma sorunu karşısında devletin rolüne duyulan gereksinmeyi vurgulamaya başlamıştır. Dünya Bankası'na göre devletin temel misyonu; hukuk temelini oluşturulması, makro ekonomik istikrar da dahil olmak üzere çarpıtıcı olmayan bir politika ortamının korunması, temel toplumsal hizmetlere ve altyapıya yatırım yapılması, toplumun zayıf kesimlerinin ve çevrenin korunmasıdır.⁽²²⁾

Uluslararası ticaret, günümüzde büyük ölçüde ulusal ve uluslararası gizli veya açık stratejiler çerçevesinde oluşmaktadır. Bu durum, özellikle gelişmişlik açısından alt basamaklarda olan ülkeleri, uluslararası ticaret-

ten adil bir pay alabilmek için kendi stratejileri ile ticaret ve sanayileşme politikalarını oluşturmaya zorlamaktadır.⁽²³⁾

Dünya ticaretinden adil bir pay alınmasında, rekabet gücünün sağlanmasına yönelik olarak teknoloji politikası büyük önem taşımaktadır. Günümüzde bir ülkenin rekabet gücü önemli ölçüde, teknoloji üretebilmek ve yeni teknolojileri kullanabilmek üzere, araştırma geliştirme faaliyetlerine ayrılan payın artırılması ve beşeri sermayenin niteliğinin yükseltilmesine bağlıdır. Orta vadeli bir perspektif gerektiren bu hususun çözümünde piyasa mekanizması yetersiz kalacağından planlamaya ihtiyaç vardır.

Yabancı sermaye yoluyla teknoloji transferi ve kalkınma hedefi, devletin müdahalesini ve etkin bir planlamayı gerektiren unsurlardan biridir. Zira, yabancı sermayenin üretken yatırımlar yerine turizm ve bankacılık gibi sektörleri tercih ediyor olması ve çok uluslu şirketlerin üretimi parçalayarak, her bir parçayı emeğin en ucuz olduğu ülkelerde üretme olanağının sermaye birikimine imkan vermemesi, bu yargıya temel oluşturan unsurlardır.⁽²⁴⁾

Keynezyen görüşleri sürdürsün ya da sürdürmesin tüm ülkelerdeki Hükümetler, piyasa ekonomisinin arızalarına karşı yapıldıkları yönlendirmeleri devam ettirmektedir. Zira, hızlı küreselleşme daha etkin bir devlet yönetimini gerektirmektedir. ABD, 1994 yılında geçirdiği bir Kanunla tüm eyaletleri, eyalet boyutunda stratejik planlarını yapmaya yönlendirmiştir. Bunun en son örneği, Avrupa Birliğinin tüm üye ve aday ülkelere yaptığı kalkınma planları hazırlama çağrısıdır.⁽²⁵⁾ Bu örneklerle ilaveten, serbest piyasa ekonomisi ile planlamayı bir arada sürdüren Japonya ve planlama geleneğine sahip olan Fransa, planlamanın önemini ortaya koyan gelişmiş ülkelerden örneklerdir. Dolayısıyla planlama, ekonomik sistemi ve yönetim biçimi gibi farklı özgün koşullarda dahi kullanılan, fakat bu özgün koşullara

bağlı olarak farklılıklar gösteren bir araçtır.⁽²⁶⁾

Planlar, serbest piyasa ekonomilerinde orta vadede devletin müdahalesini açık ve anlaşılır hale getirirken, katılımcı olduğu ölçüde toplumun benimsediği hedeflere şeffaflık getirme işlevine sahiptir. Bu olgu, iktisadi birimlerin geleceğe dönük kararlarını daha kolay oluşturmalarına yardım eder.

Planlar, bütüncül yaklaşımları nedeniyle değişik ekonomik ve sosyal politikaların birbiriyle tutarlılığını sağlamak ve bu kararların nihai etkilerini test etme işlevine sahiptir. Bu fonksiyonuyla planlar, yatırım programlarında bir disiplin sağlayarak gereksiz müdahaleyi ve israfı önlemeye yardımcı olurken⁽²⁷⁾, bu çerçevede enformasyon taşıma özellikleri, kamunun ekonomiyi müdahalesinde disiplin sağlamaları ve katılımcı oldukları ölçüde toplumsal bir uzlaşmayı sağlamaları nedeniyle, serbest piyasa ekonomilerinde de önemli birer araç durumundadır.

21.yüzyıl; uluslararası kuruluşların, uluslar üstü şirketlerin, uluslararası bölgesel birleşmelerin, özellikle güçlü devletlerin gelecek planları için stratejik planlamalar çağıdır. OECD, gelişmiş ülkeleri ortak politikalara yönlendiren bir üst strateji kuruluşuna dönüşürken; Dünya Ticaret Örgütü, küresel boyutta serbest ticaretin kurumsallaşmasının planlanmasını adım adım ilerletmekte; Avrupa Birliği Komisyonu, AB iç pazarı adına derinleşme politika ve planlarıyla uyumlaşmayı daha ileriye taşıma faaliyeti içinde bulunmaktadır. Güçlü toplumlar ise, stratejik gelecek planları uygularken, bir yandan da uluslararası zeminlerdeki kararların kendi planlarına uygun şekilde oluşması için etkili bir faaliyet içindedir.⁽²⁸⁾

4- SONUÇ

Türkiye, 1920'lerden itibaren sanayileşme ve kalkınma yolunda önemli atılımlar yapmış ve değerli kazanımlar elde etmiştir. Ancak, bu başarılarda süreklilik sağlanamamış ve sık sık siyasi ve ekonomik istikrarsızlık

dönemleri yaşamıştır. Kalkınmaya yönelik politika ve stratejilerde karşılaşılan güçlükler ve finansman gereksiniminde yurtiçi yeterliliklere de bağlı olarak uluslararası finans kuruluşlarının kaynaklarından yararlanılması, zaman içinde politika belirleme konusunda bağımsızlığın azalması ile sonuçlanmıştır.

Dünyada, 1950'li yıllara dayanan ancak son 20 yıl içinde büyük bir ivme kazanan küreselleşme eğilimi ve özellikle 1980 sonrasında yükselen yeni sağ politikalar, dünya ekonomisini gelişmiş ülkeler lehine şekillendirme yönünde ilerleme göstermiştir. IMF ve Dünya Bankası başta olmak üzere uluslararası kuruluşlar da, bu yeni gelişimde az gelişmiş ülkeleri bu yeni politikalar çerçevesinde yönlendirme ve dayatmalarda bulunma faaliyetlerine ağırlık vermiştir.

Türkiye'de, gerek IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların dayatması, gerek 1980'lere kadar uygulanan kalkınma stratejisinin tıkanması ve büyük ekonomik problemler içine girilmesi, gerekse dünyada yükseliş gösteren yeni sağ politikaların yurtiçinde de egemen olmasıyla, dünyada hakim olan eğilim içine girmiştir. Kalkınma stratejisinin değiştirilmesi, devletin ekonomideki rolünün azaltılması ve piyasa ekonomisinin tüm unsurlarıyla yerleşmesi ve egemen olması için her türlü kurumsal ve hukuksal düzenleme rasgele bir biçimde yapılmıştır.

Bu gelişim içinde planlama anlayışının da içi boşaltılmış ve planlar, ülkenin her yönüyle kalkınmasının planlanması yerine, dünyada egemen olan yeni sağ politikalara paralel olarak ekonomik yapının dönüştürülmesinde bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır. Günümüze gelindiğinde, mevcut ekonomik ve siyasi yapı ile planlar ve planlama örgütünün mevcut yapısı dikkate alındığında, "planlamanın" yukarıda bahsedilen işlevi görmek dışında bir etkinliğinin kalmadığı ve Türkiye'nin kalkınmasını sağlayacak fonksiyona sahip olmadığı görülmektedir.

Öte yandan, Türkiye, pazar ekonomisi ko-

şullarında ve özel sektörün öncülüğünde, dünya ekonomisiyle rekabet edebilen, gelişmiş ülke olmayı hedeflemektedir. Türkiye, 21.yüzyıl başında, hızlı kalkınma plan ve programlarının uygulamaya aktarılmasında etkinlik kazanılması ve AB'ne uyum yönünde yine bir idari reform gündemi ile karşı karşıya bulunmaktadır. Ancak bu hedeflere ulaşılabilmesi, tek başına küreselleşme veri kabul edilerek devletin ekonomiden dışlanması ve yabancı sermayenin önündeki tüm engellerin kaldırılmasıyla mümkün görülmemektedir. Türkiye kalkınması önünde; hızlı nüfus artışı, nitelikli iş gücünün azlığı, beyin göçü, Ar-Ge çalışmalarının yetersizliği, yüksek enflasyon ve işsizlik oranı gibi engellere sahip bulunmaktadır. Dolayısıyla arzu edilen kalkınma seviyesine ulaşmak için, ülkenin kaynaklarını dikkate alan, bütüncül, uzun vadeli bir perspektife ve geniş bir açılıma sahip, etkin bir dış izlemeye dayanan bir planlamaya ihtiyaç bulunmaktadır. Yoksa, küreselleşme ortamında parçacıl ve ülke yönetimini dağıtacak uygulamalarla sözü edilen reformların yapılması ve uzun erimli hedeflere ulaşılması mümkün görünmemektedir.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- Doğan, Yalçın. IMF Kıskaçında Türkiye (1946- 1980), Ankara: Toplum Yayınları, 1996.
- DPT. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: DPT yayını, 2000.
- Eğilmez, Mahfi. IMF, Dünya Bankası ve Türkiye, İstanbul: Creative Yayıncılık, 1996.
- Öney, Erden. İktisadi Planlama. 5.b., Ankara: Savaş Yayınları, 1987.
- Sezen, Seriyeye. Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye'de Planlama, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını, Yayın No: 293, 1999.

Makaleler

- Aktürk, Yıldırım. "On Yıllık Strateji, Beş Yıl-

lık 'Rolling Plan' ve Yıllık Planlar Sistemine Geçilecek...", İktisat, Ekim 1984, Sayı: 239.

- Berksoy, Taner. "Türkiye'de Sanayileşmeyi Uyarın Politikalar ve Bunalım", İktisat, Şubat 1980, sayı: 188.

- Berksoy, Taner. "İhracata Yönelik Sanayileşme ve Kamu Müdahalesi", İktisat, Ekim-Kasım 1981, Sayı:203-204.

- Bolulu, Nebiye, Daver Haser ve Emin Eray. "IMF - Uluslararası Para Fonu", İktisat, Nisan-Mayıs 1981, Sayı: 197-8.

- DPT. Türkiye'de Planlama ve Serbest Piyasa Ekonomisi, Ankara: DPT Yayını, 1991.

- DPT. "Türkiye'de Demokratik Planlı Kalkınma", Planlama Dergisi, DPT'nin 42.Kuruluş Yılı Özel Sayısı.

- Durgun, Özlem., Dış Ticaret Politikalarında Sanayileşme Stratejilerinin Karşılaştırılması, http://www.makalem.com/default.asp?status=arama_makale_detay&nARTICLE_id=1932, (Erişim: 10 Nisan 2003).

- Kepenek, Yakup. "Beşinci Plan ve Sanayileşmeden Vazgeçilmesi", İktisat, Ekim 1984, Sayı: 239.

- Kruç, Bilsay. "Milli bir plan değil, genişçe bir niyet mektubu karşındayız...", İktisat, Ekim 1984, Sayı: 239.

- Küçük, Yalçın. "Alternatif: Planlı Ekonomi", İktisat, Ekim 1984, Sayı: 239.

- Özkaplan, Nurcan. "Planlama, Yeniden...", İktisat, Ekim 1993, Sayı: 342.

- Soyak, Alkan. Türkiye'de İktisadi Planlama: DPT'ye İhtiyaç Var mı?, <http://mimoza.marmara.edu.tr/~asoyak/planlamayazisi.html>, (Erişim: 12 Nisan 2003).

- Tayanç, Tunç. "Beşinci Plan Üzerine Gözlemler/Düşünceler/Sorular", İktisat, Ekim 1984, Sayı: 239.

- Temel, Adil, Ercan Boyar ve Şeref Saygılı. "Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişim (1946-1999)", Planlama Dergisi, DPT'nin Kuruluşunun 42.Yılı Özel Sayısı, <http://ekutup.dpt.gov.tr/planlama/42nciyil.pdf>, (Erişim:10 Nisan 2003).

- Ulagay, Osman. "Rasgele İthal İkamesinden, Rasgele Dışa Açılmaya mı?", İktisat, Eylül 1981,

Sayı: 202.

Dipnotlar

1- DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: DPT yayını, 2000, s.16-18.

2- a.g.e., s.18.

3- a.g.e., s.18.

4- a.g.e., s.150.

5- a.g.e., s.19.

6- Mahfi Eğilmez, IMF, Dünya Bankası ve Türkiye, İstanbul: Creative Yayıncılık, 1996, s.21.

7- a.g.e., s.22.

8- a.g.e., s.124.

9- a.g.e., s.125.

10- a.g.e., s.64-65.

11- a.g.e., s.125-126.

12- Nebiye Bolulu, Daver Haser ve Emin Eray, "IMF – Uluslararası Para Fonu", İktisat, Nisan-Mayıs 1981, Sayı: 197-8, s.37-45.

13- Seriyeye Sezen, Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye'de Planlama, Ankara: Türkiye ve Orta

Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını, Yayın No: 293, 1999, s.272.

14- Öney, a.g.e., s.2.

15- a.g.e., s.2.

16- DPT, a.g.e., s.199.

17- Taner Berksoy, "Türkiye'de Sanayileşmeyi Uyaran Politikalar ve Bunalım", İktisat, Şubat 1980, sayı: 188, s.22.

18- a.g.m., s.23.

19- DPT, Türkiye'de Planlama...a.g.e., s.10.

20- a.g.m., s.15.

21- Sezen, a.g.e., s.281.

22- a.g.e., s.282.

23- DPT, Türkiye'de Planlama...a.g.e., s.7.

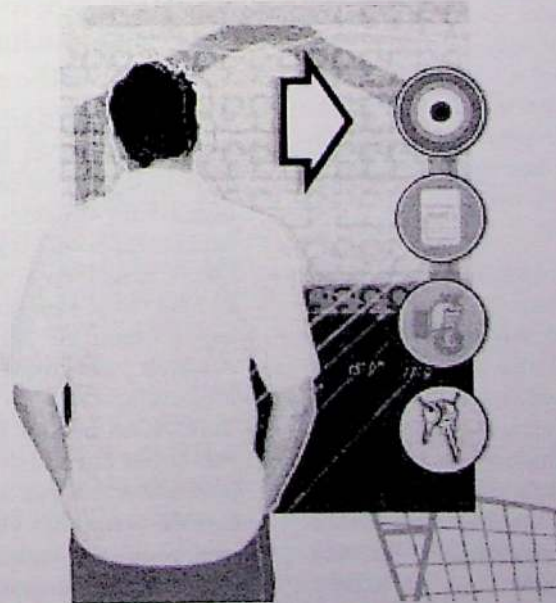
24- a.g.e., s.287.

25- DPT, "Türkiye'de Demokratik..a.g.m.", s.8.

26- Sezen, a.g.e., s.280.

27- DPT, Türkiye'de Planlama...a.g.e., s.9.

28- DPT, "Türkiye'de Demokratik..... a.g.m.", s.10.

Görüşler

YRD. DOÇ. DR. MEVLÜDİYE ŞİMŞEK

Dumlupınar Üniversitesi, Bilecik İ.İ.B.F., İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

Avrupa Birliği'nin Finansal Açından Türkiye'ye Yönelik Hibe Faaliyeti ve Bir Karşılaştırma

Giriş

İkinci Dünya Savaşından sonra çöken ekonomilerin kalkındırılması amacıyla çeşitli yollar aranmıştır. Bunlardan birisi de ülkeler arasında iktisadi birleşme hareketini başlatmaktır. İktisadi birleşme hareketi bir grup ülkenin bir araya gelip, ticari engelleri kaldırarak oluşturdukları birliklerdir. Bu yolla, siyasal bakımdan bağımsız olan ülkeler ekonomik yönden birbirlerine bağımlı hale gelirler. Böylelikle ülkeler üretim kapasitelerini, ekonomik etkinliklerini ve sosyal refah düzeylerini artırmayı hedeflerler. İktisadi birleşme hareketleri çeşitli şekillerde oluşabilir. Bunlar dar kapsamlıdan en kapsamlıya doğru sırasıyla, tercihli ticaret anlaşması, serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği, ortak pazar ve iktisadi birlik aşamalarıdır.

Bugüne kadar gerçekleştirilen iktisadi birleşmeler içinde en başarılı olanı kuşkusuz Avrupa Birliğidir (AB). AB yukarıda sayılan aşamalardan iktisadi birlik aşamasını henüz tamamlayamamış olmakla birlikte, 1958'de kurulduktan⁽¹⁾ sonra gerek ekonomik anlamda gerekse sosyal anlamda göstermiş olduğu performans bütün dünya ülkelerinin dikkatini çekmiş ve AB ile ekonomik ve ticari ilişkilerini geliştirmek istemişlerdir. Bu ülkelerden birisi de Türkiye'dir.

Bu çalışmada AB'nin Türkiye'ye vermiş olduğu hibeler incelenecektir. Bu çerçevede Türkiye'ye verilen hibe miktarı saptanacak, hangi alanlarda kullanıldığı belirlenecek ve ardından AB'nin hibeleri bakımından bazı ülkelerle Türkiye arasında karşılaştırma yapılacaktır. Çalışmamızın amacı AB'nin finansal açıdan Türkiye'ye bakış açısını belirlemektir.

1- Türkiye-AB İlişkilerinin Finansal Yönü

Türkiye-AB ilişkilerinin finansal yönü Ankara Anlaşması'na dayanmaktadır. 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Anlaşması'nın temelde amacı, Türkiye-AB arasındaki ekonomik ilişkileri sürekli ve dengeli olarak geliştirmeyi teşvik etmektir. Bununla birlikte Türk ekonomisinin hızlı bir şekilde kalkınmasını ve Türk halkının hayat standardının yükseltilmesini de göz önünde bulundurulacaktır⁽²⁾. Bu amaçlara ulaşmak için Türkiye-AB arasında belli aşamalarla gümrük birliği kurulacak ve AB Türkiye'ye mali protokollerle kredi verecekti. Krediler, Türkiye'de verimliliği yükseltmek ve kalkınmasına katkı sağlamak amacıyla dönük olacaktır⁽³⁾. Bu çerçevede her beş yılda bir mali pro-

tokol düzenlenecek ve Türkiye'ye belli miktarlarda finansal destek sağlanacaktı. Mali protokollerle verilecek kredilerin amacı Ankara Anlaşmasına ekli mali protokolde şu şekilde özetlenmiştir⁽⁴⁾: "Ankara Anlaşması amaçlarının takip edilmesini kolaylaştırmak, Türk ekonomisinin hızlı bir şekilde kalkınmasını sağlamak için Beş Yıllık Kalkınma Planı Çerçevesinde yer alan projelerin finansmanına katkıda bulunmaktır". Bu çerçevede Türkiye'ye ilk üç mali protokol ve bir de tamamlayıcı protokol uyarınca toplam 752 milyon Euro kredi vermiştir⁽⁵⁾. Bu çerçevedeki kredilerin büyük bölümü özel şartlı kredi olup daha çok Orta ve Doğu Anadolu Bölgesindeki projeleri finanse etmiştir. Öte yandan, AB'nin mali protokollerle vermiş olduğu krediler ağırlıklı olarak Türkiye'nin kamu sektörüne ait projeleri finanse etmiştir.

AB gerek Türkiye'ye gerekse diğer ekonomik ve ticari ilişki içinde olduğu ülkelere sadece kredi vermeyip hibe şeklinde de finansal destekte bulunmuştur. Aşağıda AB'nin Türkiye'ye vermiş olduğu hibeler incelenecektir.

2- AB'nin Türkiye'ye Yönelik Hibe Faaliyeti ve Özel İşbirliği Fonu

AB Özel İşbirliği Fonu adı altında yeni bir kaynak yaratarak Türkiye'nin kalkınma çabasına katkı sağlamıştır. Özel İşbirliği Fonu'nun oluşturulmasına 30 Haziran 1980 tarihli ortaklık konseyi toplantısında karar verilmiştir. Fonun amacı Dördüncü Mali Protokol'ün yürürlüğe girmesi geciktiği için üçüncü ve dördüncü mali protokol arasındaki boşluğu doldurmaktır. Fon çerçevesinde verilmesi öngörülen finansal kaynak miktarı 75 milyon Euro olarak belirlenmiştir. Özel İşbirliği Fonu doğrultusunda aktarılacak kaynağın tamamı AB bütçesinden sağlanacak ve hibe özelliğini taşıyacaktı. Amacı, sanayi, enerji, tarım ve eğitim alanlarında ekonomik ve teknik işbirliğini sağlamaktır⁽⁶⁾.

Özel İşbirliği Fonuyla verilen finansal yardımlar genellikle enerji alanındaki proje-

lerin finansmanında kullanılmıştır. Fondan yararlanacak projelerin bir kısmı 4 Ağustos 1981 tarihinde Brüksel'de imzalanan anlaşmada belirlenmiştir. Bu çerçevedeki projeler Tablo 1' de düzenlenmiştir. Tablodan anlaşılacağı gibi 75 milyon Euro'luk Özel İşbirliği Fonu'dan 46 milyon enerji sektörüne ayrılmıştır. Daha sonra ki yıllarda 22 milyon Euro'luk kaynak daha enerji sektörüne tahsis edilmiş ve geri kalan 7 milyon Euro ise teknik yardım için ayrılmıştır.

Özel İşbirliği Fonu'nun 29 milyon Eurosu uzun süre kullanılmadı. Ocak 1988'den sonra İstanbul'da yapılan bir toplantıyla Özel İşbirliği Fonunun yeniden işletilmesi sağlanmıştır. Bu çerçevede bazı özel faaliyetleri yerine getirmek amacıyla Türk Hükümeti ve Avrupa Komisyonu arasında çeşitli finansman anlaşmaları yapılmıştır. Bu yöndeki anlaşmalar ve finanse edilen projeler aşağıda incelenmiştir.

Tablo 1: Özel İşbirliği Fonu Çerçevesinde 4.8.1980 Tarihli Anlaşmaya Göre Finanse Edilen Projeler (Milyon EURO)

PROJENİN ADI	İLGİLİ KURULUŞ	TAAHHÜT EDİLEN MİKTAR
Soma-Tunçbilek Maden İşletmesi yenileme teçhizatı ve yedek parçalar projesi	TKİ	16
Beypazarı Linyit Projesi		22
Linyit arama projesi (Muğla-Turgutlu-Çamköy, Karacahisar, Soma Bölgesi, Bahkesir-Dursunbey, Aydın-Şahineli, Denizli-Çivril, Kütahya-Domaniç, Kütahya-Gediz)		8
Toplam		46

Kaynak: Yücel Ergün, "Avrupa Yatırım Bankası ve Türkiye'ye Uyguladığı Kredi Politikası", Maliye Dergisi, Sayı 4, Kasım-Aralık 1982, s.36.

Özel İşbirliği Fonu ile finanse edilmeye çalışılan programlardan biri sıtma mücadele programıdır. Bu kapsamdaki finansman anlaşması 5 Nisan 1988 tarihinde imzalanmış ve Kasım 1988'de yürürlüğe girmiştir. Programın amacı, Doğu Akdeniz kıyılarındaki bazı bölgelerde (Çukurova şehirleri, Amik Ovası, İçel, Adana, Hatay) sıtmaya karşı mücadeleyi hızlandırmak ve daha etkin hale getirmektir⁽⁷⁾. Sıtma mücadelesi programıyla kapalı mekanlar ilaçlanmış sağlık eğitimi sağlanmış ve sağlık personeli yetiştirilmiştir. Bunun maliyeti 7.5 milyon Euro olup AB'nin buna katkısı 1.5 milyon Euro olmuştur.

AB'nin Özel İşbirliği Fonu ile finanse ettiği bir başka proje Batı Anadolu Jeotermik Araştırma projesidir. Söz konusu projenin finansman anlaşması 5 Nisan 1988'de imzalanmış ve Kasım 1988'de yürürlüğe girmiştir. Projenin amacı, enerji üretimini artırmak olup toplam maliyeti 8 milyon Euro idi. Projenin tamamı AB tarafından finanse edilmiştir.

AB Özel İşbirliği Fonu doğrultusunda Türkiye ve AB arasındaki ortaklık bağınu güçlendirmeye yönelik bir programa daha finansman imkanı sağlamıştır. Bu programın finansman anlaşması 18 Temmuz 1989'da imzalanmış ve 27 Kasım 1989'da Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Program beş yıllık bir süreyi kapsamış ve AB tarafından 3.4 milyon Euro tutarında finansal kaynak tahsis edilmiştir. Bu çerçevedeki kaynaklardan yararlanacak başlıca alanlar şunlardı⁽⁸⁾. (i) Jean Monnet Bursları. (ii) Ankara Üniversitesi. (iii) Devlet Planlama Teşkilatı

Jean Monnet burslarının amacı kamu ve özel sektörde çalışanlara AB ülkelerinde lisans üstü eğitim imkanı vermek ve orta kademe yönetimin güçlendirilmesini sağlamaktır. AB'nin bu amaca dönük kaynak aktarımı 2 milyon Euro olup 1990-1991 akademik yılında 35 Jean Monnet bursiyeri çalışmalarını tamamlamıştır⁽⁹⁾.

Türkiye-AB ortaklık bağınu güçlendirmeye dönük kaynak aktarılan ikinci alan ise

Ankara Üniversitesi olmuştur. Buradaki amaç Ankara Üniversitesi ATUM'un⁽¹⁰⁾ gelişmesini sağlamaktır. AB'nin ATAUM' a aktardığı finansal kaynak 500 bin Eurodur. Bunun dışında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki 80 öğrenciye "Batı Bütünleşmesi ve Türkiye" konulu yarı yıllık bir kurs düzenlenmiş ve AB, bu kurs için gereken malzeme ve öğretim üyelerinin sağlanması için 250 bin Euro hibe sağlamıştır⁽¹¹⁾.

Türkiye ve AB arasındaki ortaklık ilişkisini geliştirmeye dönük finansal kaynak aktarılan üçüncü alan Devlet Planlama Teşkilatı olmuştur. Amacı, kamu ve özel sektörlerde yönetici olarak çalışan elemanlara AB politikalarını öğretmektir. Bu çerçevede Marmaris'te bir AB eğitim merkezi ve dil laboratuvarı kurulması öngörülmüştür. AB bu amaca dönük 500 bin Euro yardımda bulunmuştur.

AB'nin Özel İşbirliği Fonuyla finanse ettiği bir başka program, Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği Programıdır. Programın finansman anlaşması 18 Temmuz 1989'da imzalanmış ve 22 Kasım 1989'da Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma İstanbul'da uluslararası yerel yönetimler birliğinin ve buna bağlı bölgesel eğitim ve geliştirme merkezinin kurulmasını öngörmüştür. Böyle bir girişimin amacı, kalifiye yerel yönetim personeli sayısını artırmak suretiyle Doğu Akdeniz'de ve Orta Doğu'da yerel yönetimlerin geniş kapsamlı programlar geliştirmelerini sağlamaktır. AB'nin bu projeye sağladığı katkı beş yıllık süre için 1.4 milyon Euro olarak belirlenmiştir.

AB Özel İşbirliği Fonu çerçevesinde Türkiye'de sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi için de finansman imkanı sağlamıştır. Bu projenin finansman anlaşması 14 Şubat 1990'da imzalanmış ve 16 Eylül 1990'da yürürlüğe girmiştir. Anlaşma ile AB Türkiye'ye 5.8 milyon Euro yardımda bulunmuştur. Türkiye'nin sağlık hizmetlerini düzeltmek amacıyla dört alt proje belirlenmiştir. Sağlık sektörü master planı, kalp hastalıkları tarama projesi,

Erzurum alt projesi ve Muğla alt projesidir. Bunlardan sağlık sektörü master planı uzun vadeli hedeflere yönelik olmuş ve kaynakların genel değerlendirilmesi yapılarak etkin kullanımını sağlamak amaçlı olmuştur. Kalp hastalıkları tarama projesi, kalp hastalıklarının taranması için ülke çapında bilgisayarlı bir sistemin kurulmasını öngörmüştür. Erzurum alt projesi ise, Erzurum'un 13 ilçesinde sağlık hizmetlerini genişletmeyi hedeflemiştir. Bu çerçevede Erzurum bölge hastanelerine uzman tıbbi eleman yerleştirilmiş, gerekli tıbbi teçhizat sağlanmış ve personel teçhizatların kullanımını konusunda eğitilmiştir. Bütün bunlara AB'nin finansal katkısı olmuştur. Muğla alt projesi ise Muğla ilindeki acil yardım kapasitesini artırmaya yönelik bir projedir. Bu çerçevede Muğla hastanesi yeni tıbbi cihazlarla donatılmış, altı bölge hastanesine ilave ameliyathane yapılmış ve 10 adet ambulans alınmıştır. Ayrıca Ankara Üniversitesi'ne özel muayene için iki adet kamera sağlanmış ve personelin eğitimine imkan tanınmıştır.

AB Özel İşbirliği Fonu Çerçevesinde Türkiye'nin Çevre kirliliğini önlemek için başka bir projeye daha hibe vermiştir. Projenin finansman anlaşması 11 Şubat 1990'da imzalanıp, 16 Eylül 1990'da yürürlüğe girmiştir. Bu program çerçevesinde seyyar çevre kirliliği ölçüm sistemi oluşturulmuştur. Bununla beraber, Marmara Bölgesi'nde çevre bürosu ve merkezi laboratuvarı kurulmuştur. AB'nin bu projeye yönelik katkısı 2.8 milyon Euro olmuştur.

AB'nin Özel İşbirliği Fonu ile finanse ettiği son proje mesleki eğitimle ilgili olmuştur. Proje kapsamında Türkiye'nin Turizm ve madencilik sektörlerini geliştirmek için bir finansman anlaşması imzalanmıştır. Bu çerçevede turizm şirketlerinin daha etkin yönetilmesini sağlamak için Kemer'de bir eğitim merkezi oluşturulmuştur. Ayrıca Zonguldak'ta Türkiye Kömür İşletmelerinde eğitim hizmetleri verilmiştir. AB'nin bu projeye yaptığı finansal katkı 5.4 milyon Eurodur.

3- Avrupa Birliği'nin Diğer Finansal İmkanları

AB'nin Türkiye'ye yardımlarını tamamlamak açısından diğer yardım örneklerini de vermek gereği vardır. Bunlardan başlıcaları, yiyecek yardımları, şap hastalığına karşı mücadele yardımı, Körfez krizi zararını karşılama yardımı, Erzincan depremi, İzmit depremi sonucunda yapılan yardımlar, Meda I, Euro - Mediterranean II Kredi Verme Yetkisi (2000 - 2006), Özel Eylem Programı, Katılım Öncesi Kredi Kolaylığı, 1 milyar Euro tutarında Euro-Med Ortaklık Kredi Kolaylığı ile sağlanan finansal imkanlardır.

AB Türkiye'ye ilk gıda yardımı faaliyetini 1969'da gerçekleştirmiştir. Türk yetkililerinin talebi üzerine Türkiye'ye yiyecek yardımı yapılmış ve 1976 yılına kadar 123 bin ton hububat yardımı gerçekleştirilmiştir. Bunun dışında Türkiye'de meydana gelen doğal afetler nedeniyle 20 bin ton hububat, 1050 ton yağ, 1000 ton tereyağ ve 2100 ton süt tozu yardımı yapılmıştır. Yiyecek yardımlarına ilave olarak 1975'de meydana gelen Lice depremi sonucunda tamamen hibe niteliğinde olan 100 bin Euro'luk parasal yardımda bulunmuştur⁽¹²⁾.

AB Türkiye'de hayvancılığın gelişmesini engelleyen şap hastalığını önlemek için de finansal yardımda bulunmuştur. Bu yöndeki yardım Ankara Şap Hastalığı Enstitüsü'ne yapılmıştır. AB'nin bu mücadeleye dönük parasal yardım miktarı 1 milyon Dolar civarındadır⁽¹³⁾.

Bir diğer yardım ise Körfez krizi zararını kapatmaya yönelik olmuştur. Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi sonucunda 1991'de Körfez savaşı çıkmıştır. Bir çok gelişmiş dünya ülkesi Irak'ın bu tutumuna karşı çıkarak Kuveyt'i desteklemiştir. Bu ülkelerin içinde AB ülkeleri de yardımda bulunmuştur. AB Körfez krizi nedeniyle zarara uğrayan ülkelere mali yardımda bulunmuştur. Bu zararlar Birleşmiş Milletlerin Irak'a karşı koyduğu ambargo nedeniyle ekonomik açıdan meydana gel-

miştir. Bu çerçevede en fazla zarara uğrayan ülkeler Türkiye, Mısır ve Ürdün olmuştur⁽¹⁴⁾. Avrupa Komisyonu 30 Ocak 1991 tarihinde Körfez Krizinden etkilenen Türkiye, Mısır ve Ürdün'e 500 milyon Euro tutarında katkı sağlamaya karar vermiştir. Bu çerçevede Mısır'a 175 milyon, Ürdün'e 150 milyon ve Türkiye'ye 175 milyon Euro mali yardım kesinleşmiştir⁽¹⁵⁾. Burada önemle durulması gereken bir husus vardır. Mısır ve Ürdün'e yönelik AB yardımları hibe özelliğinde olup, Türkiye'ye yapılan maddi katkı faizsiz kredi niteliğindedir. AB tarafından 13.02.1991 tarihinde imzalanan protokole göre Türkiye için tahsis edilen 175 milyon Euro'luk kredi 10 yıl vadeli olup faizsizdir. AB yetkilileri Türkiye ekonomik açıdan Mısır ve Ürdün'e göre daha güçlü olduğu için böyle bir ayırım yapıldığını ileri sürmüştür. Kredinin kullanımı silah alım satımı hariç serbest olarak belirlenmişti.

AB'nin bir diğer yardımı ise Türkiye'de 13.3.1992'de meydana gelen Erzincan depreminin zararını karşılamak amaçlı olmuştur. Erzincan depremi sonrasında ilk harekete geçen ülke gruplarından birisi AB olmuş ve Komisyon 500 bin Euro'luk bir bütçe kaynağı tahsis etmiştir⁽¹⁶⁾.

AB İzmit depreminde de finansal yardımda bulunmuştur. Avrupa Yatırım Bankası'nın yönetim organları Türkiye'yi Ağustos 1999'da meydana gelen depremin yol açtığı hasarın onarılması çabalarını desteklemek için Ocak 2000'de 600 milyon Euro tutarında özel bir kredi kolaylığını onaylamışlardır. Avrupa Yatırım Bankası Yönetim Kurulu, 600 milyon Euro'nun tamamının kullanılabilirliği projeleri çok hızlı bir şekilde onaylamıştır. Bugüne kadar 450 milyon Euro tutarında kredi imzalanmış ve yaklaşık 320 milyon Euro ödenmiştir⁽¹⁷⁾. Ancak bahsi geçen finansal kaynak hibe değil kredi niteliğindedir.

1991 yılında, AB'nin Yenilenmiş Akdeniz Politikasını kabul etmesiyle bir adım daha i-

leri gitti. AB, MEDA I (1995-1999) çerçevesinde aralarında Türkiye'nin de bulunduğu çok-ülkeli projeler için 320 milyon Euro kredi ve 1.8 milyar Euro AYB kredisi içeren bir paket hazırladı. Projelerin bazıları, AB'nin Avrupa-Akdeniz Ortaklığı uygulamasının en önemli mali aracı olan MEDA (Mediterranean Economic Development Area) Programı kapsamında hala devam etmektedir.

AB 1995'te Barselona Bildirgesi ile kurulan ve Akdeniz Bölgesi'ndeki bölgesel bütünleşme politikasının bir parçası olan Avrupa-Akdeniz ortaklığı çerçevesinde çeşitli mali kaynaklarını 12 Akdenizli Ortak ülkeye açmıştır.

AB'nin Akdenizli Ortaklarıyla mali işbirliği için 1995-1999 arasında ayırdığı toplam miktar 4.6 milyar Euro'dur. Ortaklığın başlıca mali aracı olan MEDA I Programı çerçevesinde, ulusal ve bölgesel programlar geliştirilmiştir. MEDA I kapsamında yapılan yardım toplamı 3.4 milyar Euro'dur. AB bütçesinden ayrılan bu hibeler, AYB'nin 1997-2000 dönemi için toplam 2.3 milyar Euro olan uzun dönemli kredi mekanizmalarıyla da desteklenmiştir.

Bu iki mali olanaktan Türkiye'ye ayrılan pay şu şekildedir. MEDA I bütçe kaynakları Türkiye'ye 55 proje için 376 milyon Euro tahhüt edilmiştir. Bu miktarın 33.1 milyonu 1996'da, 70.2 milyonu 1997'de ve 132.4 milyonu 1998'de, 140 milyonu da 1999'da tahhüt edilmiştir. Bu çerçevedeki finansal desteklerin Türkiye'deki amacı, (i) Ekonomik geçiş katkı sağlamak. (ii) Sosyo-ekonomik gelişmeye katkıda bulunmak. (iii) Demokratikleşme ve sivil toplumun güçlendirilmesini sağlamaktır.

Euro - Mediterranean II Kredi Verme Yetkisi (2000 - 2006) çerçevesinde AB üyesi olmayan 11 Akdeniz ülkesi ile birlikte Türkiye'deki projeler, 2000'in başında yürürlüğe girmiş olan bu 6.425.000.000 Euro tutarındaki Bölgesel Kredi Verme Yetkisi ile finansmana hak kazanmıştır. Yetkinin yürürlüğe girme-

sinden bu yana geçen kısa süre içinde Avrupa Yatırım Bankası, Türkiye'deki çok çeşitli projeler için yaklaşık 500 milyon Euro kredi taahhüdünde bulunmuştur. Bu rakam, bölgedeki 12 ülke için sunulan toplam yetkinin % 25'inden fazlasını temsil etmektedir ve önemli bir başarıdır⁽¹⁸⁾.

“Özel Eylem Programı” - 450 milyon Euro tutarında Borç Verme Yetkisi (2001-04) çerçevesinde AB ve Türkiye arasındaki Gümrük Birliği Anlaşmasından sonra AYB fonlarından oluşan 450 milyon Euro tutarındaki bir “Özel Eylem Programı”, münhasıran Gümrük Birliği'nin tesisini destekleyecek Türkiye'deki yatırım projelerinin desteklenmesi için 2001 ortasında yürürlüğe konmuştur. Özel Eylem Programı, Türkiye'nin 2001'de Katılım Öncesi Kolaylığa dahil edilmesi ile aynı anda Banka'nın Güvernörler Kurulu tarafından onaylanmıştır.

Katılım Öncesi Kredi Kolaylığı çerçevesinde Banka'nın Güvernörler Kurulu, Mayıs 2001'de Türkiye'nin Katılım Öncesi Kredi Kolaylığı (2000'den 2003 ortasına kadar 8.5 milyar Euro) ile uygun bulunan 13 ülkenin yer aldığı listeye dahil edilmesini kabul et-

miştir. Şu an tam üyeliği kabul olan bütün orta ve doğu Avrupa aday ülkeleri ile Kıbrıs ve Malta, krediye daha önce dahil edilmişti.

1 milyar Euro tutarında Euro-Med Ortaklık Kredi Kolaylığı çerçevesinde 2001 ortalarında onaylanan 1 milyar Euro tutarındaki bu yeni Avrupa Yatırım Bankası bölgesel kredi kolaylığı, AB ve ortak Akdeniz ülkelerinin ilgi duyduğu ve aynı zamanda bölgesel bütünleşmeyi güçlendirecek projelerin finanse edilmesi için Barselona Ortaklık Süreci'ne dahil 12 Akdeniz ülkesinin kullanımına sunulmuştur.

4- AB'nin Afrika, Karayip, Pasifik Ülkeleri ve Akdeniz Ülkelerine Verdiği Hibeler ve Türkiye İle Karşılaştırması

AB dünyadaki bir çok bölgeye doğru finansal faaliyette bulunmaktadır. Bazı ülkelerle ekonomik ilişkilerini geliştirmek için, bazılarını tam üyeliğe hazırlamak için finansal kolaylıkları olmuştur. Bunlardan bazıları AYB kanalıyla olurken bazıları da AB bütçesinden hibe şeklinde olabilmektedir. Aşağıda önce AYB kaynakları ardından hibeler incelenecek ve Türkiye ile karşılaştırma yapılacaktır.

Tablo 2: AYB'nin Bölgeler İtibariyle Finansal Faaliyeti

Bölgeler	2003 Yılı (Milyon EURO)	Son Beş Yıl (Milyon EURO)	5 Yıllık Yüzde
Avrupa Birliği	19,773,770,521	146,289,095,537	84.6
Article 18	75,954,174	924,153,182	0.53
Yeni Üye Ülkeler	1,233,716,593	14,009,803,990	8.10
Akdeniz Ülkeleri	867,231,591	5,890,217,092	3.40
Afrika, Karayip, Pasifik Ülkeleri ve Deniz aşırı Ülkeler	280,850,000	2,144,917,635	1.24
Güney AFRİKA	230,000,000	626,800,000	0.36
Balkan Ülkeleri	170,000,000	1,050,000,000	0.60
Aşya ve Latin Orta Amerika Ülkeleri	124,193,737	1,921,006,018	1.11
Bağımsız Commonwealth Ülkeleri	0	0	0
Toplam Miktar	22,755,716,616	172,855,993,454	

Kaynak: <http://www.eib.org>. yüzde sütunu tarafımızdan hesaplanmıştır.

İlk olarak AYB kredileri incelenecektir. Tablo 2'ye bakıldığında AYB kaynaklarının % 84 gibi büyük bir oranda yine AB ülkelerini finanse ettiği anlaşılmaktadır. Aslında bu anormal bir durum değildir. Çünkü AYB'nin zaten esas fonksiyonu AB üyelerine finansal kolaylık sağlamaktır. İkinci olarak 2003 yılı itibarıyla tam üyelikleri kabul edilen ülkelere % 8 gibi bir kaynak transferi olmuştur. Diğer ülke gruplarına bakıldığında bu katkı küçümsemeyecek bir orandır. AYB'nin finansal katkısı bakımından üçüncü sırada Akdeniz ülkeleri dördüncü sırada da AKP ve deniz aşırı ülkeleri yer almaktadır. Türkiye Akdeniz ülkeleri içinde değerlendirilmektedir.

Bizim araştırma konumuzu oluşturan hibeler bakımından değerlendirme yaptığımızda Türkiye'ye AB tarafından verilen hibe miktarının çok yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Örneğin, Afrika, Karayip, Pasifik Ülkeleri ile deniz aşırı ülkelere 1964- 1995 tarihleri arasında Lome ve Younde Sözleşmeleri çerçevesinde toplam 21.649 milyon Euro hibe imkanı verilmiştir⁽¹⁹⁾. Bunun yanında AYB kaynaklarından da kredi imkanı tanınmıştır. 1964 - 1995 arasında AYB'nin verdiği toplam kredi miktarı 3.590 milyon Euro'dur. Ayrıca, Avrupa Gelişme Fonu kaynaklarından 1.736 milyon Euro Özel şartlı kredi, 1.848 milyon Euro risk sermayesi, 1.936 milyon Euro stabex ve 697 milyon Euro sysmin programı desteği sağlanmıştır. 1964 - 1995 döneminde gerek AYB kaynaklarından gerekse AGF kaynaklarından toplam 31.456 milyon Euro finansal destek sağlanmıştır⁽²⁰⁾. Bu dönem içinde (1964-1995) Türkiye'ye verilen hibe sadece 75 milyon Eurodur. Kredileri de dahil ettiğimizde AB'nin Türkiye'ye sağladığı finansal destek 825 Milyon Euro'dur.

1998-2002 yılları arasında AKP ve Deniz aşırı ülkelere verilen finansal destek 2.144.917.635 milyon Eurodur. Bu sadece AYB kaynaklarından verilen ve kredi niteliğinde olan finansal destektir. Büyük bölümü hibe niteliğindeki AGF kaynaklarını da dahil ettiğimizde AB'nin AKP ve Denizaşırı ülke-

lere yönelik finansal desteği küçümsecek bir rakam değildir. Türkiye'ye ise 1995-2002 yılları arasında toplam 1.326 milyon Euro finansal destek sağlanacağı taahhüt edilmiştir. Ancak bu tutarın tamamı henüz kullanılmamıştır.

Türkiye ile diğer Akdeniz ülkeleri arasında bir karşılaştırma yaptığımızda, 1978-1996 yılları arasında Akdeniz ülkelerine⁽²¹⁾ sağlanan toplam hibe miktarı 1.754 milyon Euro iken Türkiye'ye sağlanan aynı destek sadece 75 milyon Euro'dur⁽²²⁾.

SONUÇ VE BULGULAR

Araştırmamızda yapılan analize göre AB'nin diğer dünya ülkeleri ve Türkiye'ye yönelik finansal faaliyetinin sonucunu iki döneme ayırarak değerlendirdiğimizde, AB'nin Türkiye'ye sağladığı finansal imkanların 1995 yılına kadar çok da yeterli olmadığı ve Ankara Anlaşması'nda öngörülen taahhütler doğrultusunda hareket etmediği görülmektedir. Örneğin, dördüncü mali protokol gereğince verilmesi gereken 600 milyon Euro'luk kredinin askıya alınıp verilmemesi gibi. Kaldı ki bu kredi hala işlerlik kazanmamıştır. Gereği doğrusu çok da net değildir. Konuyla ilgili söylenen demokrasi ve insan hakları kurallarının işletilmemesi ve tabii Yunanistan vetosudur. Ancak, gözlemlerimize göre AB'nin Türkiye'ye yönelik finansal faaliyetinde 1995'den sonra yeterli olmamakla birlikte bir iyileşme görülmektedir. Kuşkusuz bunda Türkiye'nin 1996'da gümrük birliği hareketine girmesi ve yenileştirilmiş Akdeniz Politikasına dahil olması birer etkidir.

AB'nin Türkiye'ye yönelik finansal faaliyetinde 1995'den sonra iyileşme olmakla birlikte diğer dünya ülkeleriyle karşılaştırma yapıldığında dengeli bir finansal hareket görülememektedir. Örneğin AKP ve Denizaşırı ülkelere verilen finansal destekten bu kolaylıkla anlaşılmaktadır. 1995 öncesi ise bu dengesizlik Türkiye'nin çok daha aleyhine idi. Örneğin 1964 - 1995 döneminde AB Türkiye'ye sadece 75 milyon Euro hibe verebilmiş-

tır. Bu durum 1995'den sonra biraz daha düzelmiştir. Diğer yandan yeni katılan üyelerin AB ile ilişkileri Türkiye'den daha eski olmasına rağmen bu ülkelere çok daha fazla finansal destek sağlanmıştır. Bu ülkelerin Türkiye'den önce AB'ye üye olması ise Türkiye açısından düşünülmesi gereken bir konudur. Aynı dengesizlik Akdeniz ülkeleri için de geçerlidir. Sonuç olarak AB'nin Türkiye'ye yönelik faaliyetinde bir düzelleme olmakla birlikte tam üyeliğe aday bir ülke olarak değerlendirildiğinde bunun yeterli olmadığı ve daha fazla desteklenmesi gerektiği söylenebilir.

KAYNAKLAR

- ACP Eurastat Basic Statistics 1988.
- Ankara Anlaşması, Mad.2, 1964.
- Ankara Anlaşmasına Ekli Mali Protokol, Mad. 4/2.
- "AT'dan Haberler", İKV Dergisi, Sayı 88, Şubat 1991.
- Bangemann, Martin, "Relations Between the Eyoorean Economic Community and Turkey" Turkey Economy, No:4, December 1989.
- EC News, Yıl 6, Sayı 10, 13 Mart 1992.
- EC/Turkey Special Action Programme Progress Report, HDTM, September 1991.
- EIB, Avrupa Yatırım Bankasının Türkiye'deki Faaliyetleri (1965-1974), EIB, 1975.
- EIB, European Investment Bank 1958-1978.
- EIB, EIB Annual Report 1995.
- Ergün, Yücel, "Avrupa Yatırım Bankası ve Türkiye'ye Uyguladığı Kredi Politikası", Maliye Dergisi, Sayı 4, Kasım-Aralık 1982.
- Martin Bangemann-Dışişleri Bakanlığı Arasında İmzalanan İşbirliği Anlaşması Metni, 7 Ocak 1992, s.7.
- Roma Antlaşması, Mad.2., 1958.
- Şimşek; Mevlüdiye, Türkiye-AB ilişkilerinde Mali Protokollerin Yeri ve Önemi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- Tuncer, Selahattin, "Türkiye-AET İlişkilerinde kredi ve Finansman Problemleri", Türkiye-AET İlişkileri, Derleyen. İktisadi Araştırma Vakfı, İktisadi Araştırma Vakfı Yayını, İstanbul, 1977.
- http://www.eib.org
- http://www.delsur.cec.eu.int
- Dipnotlar**
- 1- Roma Antlaşması, Mad.2., 1958.
- 2- Ankara Anlaşması, Mad.2, 1964.
- 3- EIB, Avrupa Yatırım Bankasının Türkiye'deki Faaliyetleri (1965-1974), EIB, 1975, s.14.
- 4- Ankara Anlaşmasına Ekli Mali Protokol, Mad. 4/2.
- 5- Mevlüdiye Şimşek; Türkiye-AB ilişkilerinde Mali Protokollerin Yeri ve Önemi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- 6- Martin Bangemann, "Relations Between the Eyoorean Economic Community and Turkey" Turkey Economy, No:4, December 1989, s.15.
- 7- EC/Turkey Special Action Programme Progress Report, HDTM, September 1991, s. 1.
- 8- A.g.k., ss.2-3.
- 9- Martin Bangemann-Dışişleri Bakanlığı Arasında İmzalanan İşbirliği Anlaşması Metni, 7 Ocak 1992, s.7.
- 10- ATUM: Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- 11- EC/Turkey Special Action Programme Progress., a.g.k., s.3.
- 12- Selahattin Tuncer, "Türkiye-AET ilişkilerinde kredi ve Finansman Problemleri", Türkiye-AET İlişkileri, Derleyen. İktisadi Araştırma Vakfı, İktisadi Araştırma Vakfı Yayını, İstanbul, 1977, s.233.
- 13- A.g.m.s.233.
- 14- "AT'dan Haberler", İKV Dergisi, Sayı 88, Şubat 1991, s.28.
- 15- EC News, Yıl 4, Sayı 9, 8 Şubat 1991.
- 16- EC News, Yıl 6, Sayı 10, 13 Mart 1992.
- 17- http://www.eib.org
- 18- http://www.eib.org
- 19- ACP Eurastat Basic Statistics 1988, ss.199-200; EIB, European Investment Bank 1958-1978, s.47'den derlenerek hesaplanmıştır.
- 20- http://www.delsur.cec.eu.int
- 21- Akdeniz ülkeleri içinde Cezayir, Fas, Tunus, Mısır, Ürdün, Lübnan, Suriye, Kıbrıs, Malta, Yugoslava, İsrail yer almaktadır.
- 22- EIB, EIB Annual Report 1995, s.63.

Görüşler

MESUT ZALOĞLU

Eski Hesap Uzmanı (YMM)

Enflasyon Düzeltmesi Yasa Tasarısı

Ülkemizde uzun yıllar süren hiper enflasyon, çok çeşitli tahribatları yanında, mali tabloları da bozmuş; işletmelerin gelir ve giderleri, bilançoları dolayısıyla da varlık, borç ve özsermayeleri gerçek durumu yansıtamaz hale gelmiştir.

Hiper enflasyon, ekonomik ve sosyal bütün değerleri deformasyona uğrattığı gibi, mali tablolar dolayısıyla vergi matrahının oluşumunu da önemli ölçüde bozmuştur. Böyle bir ortamda verginin gerçek kazanç üzerinden alınmaması nedeniyle çok büyük vergi adaletsizliği doğmakta, bu durum kayıt dışı ekonominin ve vergiden kaçınmanın önemli sebepleri arasında yer almaktadır.

Mali tabloların enflasyondan arındırılmaması, vergi matrahu yanında makro ekonomi ve işletme ekonomileri üzerinde de olumsuz tesirler göstermekte; yabancı sermaye, sermaye piyasası, yatırım kararları, kredi kararları, kâr dağıtım kararları ve istihdam olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu şekilde oluşan kaynak verimsizlikleri de yine enflasyonun sebepleri arasında yer almaktadır.

Her ne kadar, enflasyona karşı alınan ekonomik tedbirler ile sorunun kökten çözülmesi hedeflenmiş ve bu konuda çok ciddi mesafeler kat edilerek çalışılmaktaysa da, bu temel hedeften vazgeçmeksizin, mali tabloların enflasyondan arındırılması ihtiyacı, aşağıdaki nedenlerle gündemdedir...

Vergi Kanunlarımızda enflasyon düzeltmesi ile ilgili çok sayıda hüküm olmakla birlikte, bunlar kendi içinde uyumlu ve tutarlı olmadığı gibi, uluslararası kabul görmüş standartlardan da uzaktır. Bu dağınık yapının tutarlı ve uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir.

Her şeyden önce Anayasa'nın 73. maddesinin amir hükmü gereğince, enflasyon düzeltmesi vergi matrahının doğru ve adil tespiti için mutlaka gereklidir. Aksi takdirde, fiyatlar genel seviyesindeki artışlar, ister büyük, ister küçük oranlı olsun, vergi matrahının doğru tesbit edilememesine yol açmaktadır. Bu da vergi adaletini ve rekabet ortamını zedelemektedir.

Bunun sonucu olarak da, işletmeler özkaynakla çalışmaktan uzaklaşıp, borçlanmaya yönelmekte, bu durum, ülkemizin kaynak dağılımını ve işletmelerin finansal dengelerini bozmakta ve mali yapının zayıflamasına yol açmaktadır. Söz konusu uygulamalar aynı zamanda, vergi matrahlarının doğru tespitini de engellemektedir...

İşletmelerin söz konusu finansal açıklarını, özsermaye yerine borçlanma yolu ile kapatmaya çalışmaları, ülkemizin sınırlı kaynaklarının yüksek maliyetle kullanılmasına ve enflasyonun artmasına sebep olmaktadır.

Özsermayesi ile çalışmak zorunda olan

veya böyle çalışmayı tercih eden işletmeler ise, kazanç vergisi olmaktan çıkıp servet vergisine dönüşen haksız vergilendirme ile karşılaşmaktadır. Bu durumda, işletmelerin özsermayeleri azalmakta, işletmeler yatırım ve istihdam yaratma gücünü kaybetmektedir. Bu da vergi gelirlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Bir başka ifadeyle; işletme faaliyeti enflasyon ortamının olumsuz etkilerinin baskısı altında zorlanmakta mali yapısı zayıflamaktadır. Olmayan kâr vergilendirilerek, sermaye vergilendirilmekte, sermaye temettü diye dağıtılmaktadır.

Böyle bir ortamda sebep/sonuç ilişkileri de birbirine karışarak kısır döngüler, zincirleme fonksiyonlar ifa etmeye başlamaktadır.

Vergi adaletsizliğinin diğer bir boyutu da, ticari kazanç sahipleri ile menkul sermaye iradı sahipleri arasında olmakta, faiz kazançlarının enflasyondan doğan kısmı ile döviz kuru artışları menkul sermaye iradı dışında kalırken, bu kazançlar ticari faaliyet içinde vergi matrahına dahil olmaktadır.

Enflasyon düzeltmesi olmaması aynı zamanda, kayıt dışı ekonomiyi teşvik etmekte ve kayıt dışı ekonominin temel sebepleri arasında yer almaktadır.

Yerli sermayenin zarar görmesinin yanı sıra, yabancı sermaye de bu faktörlerin etkisiyle ülkeye yeterince gelmemekte, hatta, yerli sermaye çeşitli şekillerde yurt dışına yönelmektedir.

Enflasyon düzeltmesinin mali mevzuatta yer almaması, SPK ve Bankacılık Mevzuatındaki enflasyon düzeltmeleri hükümlerinin de uygulamaya geçirilmesi açısından önemli bir engel teşkil etmekte; bu konuda haklı dirençler oluşmaktadır.

Bütün bunların yanında, mali tabloların çok yönlü fonksiyonları da işlevsiz kalmaktadır. Yatırımlar, kredi tahsisleri ve kâr dağıtımları açısından hatalı kararlar alınabilmekte, işletmenin yönetimi ile ilgili performans

sistemleri anlamsız hale gelmektedir. Büyük emek verilen, büyük kaynaklar aktarılan muhasebe sistemleri, anlamsız ve işe yaramaz rakam yığınları üretmekte, bunun işletme ekonomilerinde doğurduğu zararlar, son noktada, vergi potansiyelinin de aşınmasına yol açmaktadır.

Enflasyon düzeltmesi gelecekte enflasyon tamamen yok olsa dahi, geçmişte yaşanan enflasyonun yol açtığı ve mali tablolarda yarattığı tahribatı düzeltmekte, dolayısıyla, sanıldığına tersine, işletmelerin özvarlıklarının enflasyonun bittiği dönemlerde dahi, gerçek boyutları ile değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır.

Vergi barışının ve ekonomik sağlamlığın işletme bazında kalıcı olarak sağlanması açısından da adaletin gereği olan bu ihtiyacın giderilmesi, önem taşımaktadır.

Yukarıda yer alan nedenler, enflasyon düzeltmesine mali sistemde yer verilmesini zurett haline getirmiştir...

Enflasyon düzeltmesi, genel olarak ekonomide çok yönlü olumlu etkileri beraberinde getirecektir. Yukarıda izah edildiği gibi, vergi adaletinin sağlanması, kayıt dışı ekonominin azalarak, vergi potansiyelinin artmasını sağlayacaktır. Doğrudan yatırıma yönelmiş yabancı sermayenin girişi artacaktır. Ülke sermayesinin yurt dışına kaçışını önlenecektir. Sermaye piyasası olumlu etkilenecektir. Yatırımcılar doğru bilgi içinde doğru kararlar alacaklardır. İşletme kararlarında rasyonellik sağlanacaktır. Kredi tahsislerinde rasyonellik sağlanacaktır. İşletmeler, mali yapıları güçleneceği için, yatırım yapabilir istihdam yaratabilir duruma gelecektir. Vergi, ekonomiyi yönlendiren doğru bir araç olarak sistemde yerini alacaktır.

Mali sistemin iyileştirilmesi açısından enflasyon düzeltmesi önemli bir boşluğu dolduracak olmakla beraber, bunun yanında aşağıda yer verilen köklü tedbirlerin de alınması ayrıca gereklidir. Ancak konular bir bütün olarak değerlendirildiğinde genel hedeflerde

beklenen olumlu katkılar sağlanabilecektir. Kamuda harcama verimliliği sağlanmalı; toplanan vergilerin verimli alanlarda kullanıldığına ve topluma hizmet olarak geri döndüğüne dair, mükellefler nezdinde kanaat oluşturulmalıdır. Toplumda mali barış ortamı oluşturulmalı, şu ana kadar kayıt dışı çalışan sermayelerin işletmelere korkusuzca dahil edilmesi ve böylece ileriye dönük vergi potansiyelinin artırılması sağlanmalıdır. Kayıt dışı ekonominin kayda alınmasında, bu faktör önemli rol oynayacaktır.

Mal ve nakit hareketlerinin olabildiğince elektronik ortamda ve fiziki olarak izlenmesini sağlayacak idari ve teknolojik altyapı yatırımları mutlaka ve süratle yapılmalıdır. Kayıt dışı işlemlerin minimum seviyeye düşeceği varsayıldığında, yaşanabilir bir vergi ortamı için, vergi oranlarının indirilerek vergi randımanının yükseltilmesi, vergi tabanının genişletilmesi ve haksız ve yüksek vergilemenin büyüme üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması sağlanmalıdır.

Bütün bu yapılanma içerisinde, enflasyon düzeltilmesinin devlet bütçesi üzerinde olumsuz bir etkisi olmayacağı gibi, çok yönlü olumlu etkileri olacağını da özellikle belirtmek isteriz. Çünkü bu konuda sağlanacak başarılarla, yatırımın ve üretimin dolayısıyla istihdamın artışıyla, sadece ücret stopajlarında ve KDV'de oluşacak ilave kaynaklar bile dikkate alındığında, bütçe gelirleri yönünden olumlu katkılar sağlanacaktır.

Konuyla ilgili yasa hazırlığı çalışmalarında, uluslararası sistemlerin baz alınması ve mevcut vergi yasalarımızın sistematiği içinde gerekli sentezin yapılması önem taşımaktadır. Bu konuda yapılmakta olan çalışmalarla, olumlu katkıların sağlanacağı ve verginin ekonomiyi yönlendiren doğru bir araç olarak sistemde yerini alacağına inanıyoruz.

Konuya sadece vergi tekniği veya sadece uluslararası muhasebe uygulamaları açısından yaklaşılması yeterli değildir. Aslında bu iki bakış açısının, ülkemizin ekonomik koşul-

ları ve kanun tedvin tarzı da dikkate alınmak suretiyle, sentezinin yapılması gereklidir.

Bu kapsamda muhtelif zamanlarda birtakım çalışmalar yapılmış olmakla beraber, yasa tasarısı boyutunda çalışmalar 2001 yılının Şubat ayında İstanbul YMM odasında başlamıştır. Maliye Bakanlığı, Üniversite, Özel Sektör YMM odası ve muhtelif sivil toplum örgütü temsilcilerinin aktif katılımıyla oluşturulan çalışma grubu toplantılarıyla tasarı oluşturulmuştur... Maliye Bakanlığı'nda denetim şirketlerinin de katılımıyla oluşturulan daha da genişletilmiş çalışma grubunda yapılan değerlendirilmelerle, tasarı tamamlanma aşamasına getirilmiştir...

Bu çalışmaların temel tasarımında; belirlenen enflasyonist koşulların varlığı halinde, uluslararası muhasebe uygulamalarında (IAS ve US GAAP) ve vergi yasalarımızda (GVK md. 38) olduğu gibi, dönem başı ve dönem sonu özsermayelerinin endekslenerek mukayese edilmesi ilkesi esas alınmıştır... Bu şekilde tespit edilen ticari kârın üzerine, vergi yasalarında kabul edilen ve edilmeyen giderlerin endekslenmiş değerleri ile dikkate alınmasıyla, mali kâra/matraha ulaşılmaktadır... Özetlenen söz konusu temel ilkeler ile mevcut vergi yasalarının sentezi yapılarak, konuyla ilgili geçiş döneminin özellik arz eden hükümleri düzenlenmiştir... Maliye Bakanlığının, tasarımı, geniş tabanlı çalışma grubunda değerlendirmesi fevkalade olumlu bir yaklaşımdır...

Konunun, kanun tedvin tarzı adı altında bazı kısaltmalar, düzenlemeler ve fiskal bakiş açısıyla yönlendirilmemesi şeklindeki beklentimizi hala muhafaza ettiğimizi söylemek isteriz... Yapılmakta olan değerlendirmelerin, olumlu bir zeminde doğru sonuçlara ulaşması beklenmektedir... Yakın zamanda tasarımın kanunlaşacağı, diğer tedbirlerle birlikte, ilk bölümde açıklanan olumlu katkıların sağlanacağı ve verginin ekonomiyi yönlendiren doğru bir araç olarak sistemde yerini alacağına inanıyoruz.

Rakamların Dili

Finans – Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (MART 2004)

Ülkeler	GSYİH*	Tüketici Fiyatları*	Ücretler Kazançlar*	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi** (Milyar \$) (Son 3 Ay)
A.B.D.	4.0	1.9	2.0	5.6	- 549.4	- 541.7
Almanya	0.9	0.9	1.6	10.2	146.8	56.3
Avustralya	4.8	2.4	5.1	5.7	- 15.3	- 27.2
Avusturya	1.4	1.2	2.3	4.6	- 1.2	- 1.2
Belçika	2.4	1.6	1.8	12.9	19.8	9.9
Danimarka	- 0.8	1.1	3.7	6.5	9.9	6.6
Fransa	2.0	2.0	2.9	9.7	4.9	18.2
Hollanda	1.2	1.4	1.8	5.9	31.7	14.4
İngiltere	3.8	1.4	3.4	4.9	- 74.7	- 36.1
İspanya	3.0	2.3	3.1	11.2	- 52.5	- 26.7
İsveç	1.9	0.8	3.3	5.9	19.2	18.9
İsviçre	1.0	0.2	1.8	4.3	6.8	29.4
İtalya	b.d	2.2	2.7	8.4	2.1	- 20.6
Japonya	7.0	- 0.4	2.9	4.9	106.5	136.0
Kanada	1.1	1.2	3.5	7.4	42.8	16.7
Euro - 11	1.2	2.0	2.6	8.8	83.5	36.5

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil Kaynak: The Economist, 28 Şubat 2004.

(*) Yıllık Yüzde Değişim.

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya, A.B.D. ve Kanada için ithalat F.O.B., İhracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F./F.O.B.

MERKEZ BANKASI BEKLENTİ ANKETİ

Cari Dönem	Gözlem Sayısı	En Küçük	En Büyük	Standart Sapma	Aritmetik Ortalama	Medyan	Mod	Uygun Ortalama
Tüketici Enflasyonu Beklentisi (%) (Şubat - 04) (2.Dönem)	83	0,4	2,1	0,3	1,1	1,1	1,0	1,1
İki Ay Sonrasının TÜFE Beklentisi (Şubat - 04) (2.Dönem)	82	0,3	2,6	0,4	1,1	1,1	1,0	1,1
Yıl Sonu TÜFE Beklentisi (Şubat - 04) (2.Dönem)	83	9,4	16,7	1,3	12,7	12,7	13,0	12,7
Gelecek 12 Aylık Dönemin TÜFE Beklentisi (Şubat - 04) (2.Dönem)	79	8,2	18,0	1,7	11,8	12,0	12,0	11,7
Üç Aylık Hazine İhalesi Yıllık Bileşik Faiz Oranı Beklentisi (%) (Şubat - 04) (2.Dönem)	83	22,0	26,0	0,8	24,1	24,0	24,0	24,1
Yıl Sonu Bileşik Faiz Oranı Beklentisi (Şubat - 04) (2.Dönem)	81	14,0	22,0	1,6	18,8	18,5	18,0	18,8
Para Piyasası Gececik Yıllık Basit Faiz Oranı Beklentisi (%) (Şubat - 04) (2.Dönem)	83	20,0	25,0	0,8	23,8	24,0	24,0	24,0
Yıl Sonu Basit Faiz Oranı Beklentisi (Şubat - 04) (2.Dönem)	82	10,0	23,0	1,9	17,9	18,0	18,0	18,0
Bankalararası Döviz Piyasası Dolar Kuru Beklentisi (Bin TL) (Şubat - 04) (2.Dönem)	84	1300,0	1400,0	18,2	1339,2	1340,0	1350,0	1337,2
Yıl Sonu Dolar Kuru Beklentisi (Şubat - 04) (2.Dönem)	83	1285,0	1800,0	69,0	1533,1	1530,0	1550,0	1532,9
Cari İşlemler Dengesi Beklentisi (Milyon Dolar) (*) (Şubat - 04) (2.Dönem)	71	-11000,0	-4500,0	1371,6	-7250,5	-7200,0	-8000,0	
GSMH Büyüme Beklentisi (%) (Şubat - 04) (2.Dönem)	79	2,5	6,5	0,7	4,8	5,0	5,0	4,8

(*) Verilerin dağılımının çok düzensiz olması nedeniyle uygun ortalama hesaplanamamıştır.

TEMEL GÖSTERGELER

Konsolide Bütçe (Aralık Sonu)		Enflasyon	
GELİRLER	100,2 Katrilyon TL	TEFE YILLIK ŞUBAT SONU	% 9,4
HARCAMALAR	140,0 Katrilyon TL	TÜFE YILLIK ŞUBAT SONU	% 14,28
BÜTÇE AÇIĞI	39,8 Katrilyon TL	TEFE AYLIK ŞUBAT SONU	% 1,64
FAİZ DIŞI FAZLA	18,8 Katrilyon TL	TÜFE AYLIK ŞUBAT SONU	% 0,55
İç Borç Stoku		GSMH Değişimi	
ARALIK SONU	194,4 Katrilyon TL	SABİT FİYATLARLA OCAK - EYLÜL	% 5,2
Dış Borç Stoku (Kamu)		GSMH	
ARALIK SONU	63,4 Milyar Dolar	CARİ FİYATLARLA OCAK - EYLÜL	255,7 Katrilyon TL
İhracat Gelirleri		Sanayi Üretim İndeksi	
OCAK - KASIM	42,4 Milyar Dolar	OCAK - ARALIK	% 9,1
İthalat Giderleri		Kapasite Kullanım Oranı	
OCAK - KASIM	60,7 Milyar Dolar	KASIM	% 80,0
Cari İşlemler Dengesi		İşsizlik	
OCAK - KASIM	- 4,203 Milyar Dolar	2003 III. DÖNEM	% 9,4

MARKA SEÇİMİNİZ KOLAYLAŞTI...

ve diğer

Seramik Kesme
ve Uygulama
Makinaları

Rezervuar
Sistemleri

Banyo
Mobilyaları

Akrilik
Sistemler

Armatür ve
El Duş
Takımları

Seramik
Sağlık
Gereçleri

Seramik ve
Porselen
Karolar

EGE MARK®

www.egemark.com

Genel dağıtıcı: Ege İnşaat Malzemeleri Pazarlama A.Ş.

Kasada para yokken ödeme nasıl yapılır?

Garanti'den iş sahiplerine Hazır Hesap!

Hazır Hesap'ı kenarda duran paranız gibi farz edin. Gerektiği anda devreye girerek hesabınızda paranız olmasa bile ödemelerinizi gerçekleştirir. Ne çekiniz döner ne faturalarınız bekler. Hazır Hesap Garanti şubelerinde. Bilgi: 444 0 333 Alo Garanti, garanti.com.tr

Garanti İşletme Bankacılığı